

VENEMAA SOOME-UGRI RAHVASTE OLUKORD 2022-2024/2025

MTÜ Fenno-Ugria ülevaade välisministeeriumile

Autorid: JAAK PROZES (ajaloolane, TÜ doktorant, Fenno-Ugria nõunik),
Fenno-Ugria juhatuse liikmed MADIS ARUKASK (PhD, TÜ kaasprofessor,
folklorist, esimees) ja SVEN-ERIK SOOSAAR (keeleteadlane, PhD, Eesti Keele
Instituudi vanemteadur), VASILY NIKOLAYEV (portaali MariUver toimetaja)

Koostaja ja toimetaja: BARBI PILVRE (Fenno-Ugria direktor, Ph.D)

SISUKORD

1. Sissejuhatus.....	3
2. Vene täiemahuline sõda Ukrainas ja soome-ugri vähemusrahvad Venemaal...	5
3. Venemaa rahvastikupoliitika ja soome-ugri rahvad.....	15
4. Soome-ugri keeled 2021. rahvaloenduse andmetel.....	26
5. Soome-ugri keelekorpused ja masintõlge.....	32
6. Soome-ugri organisatsioonid	34
7. Soome-ugri vastupanuliikumine eksilis.....	69
8. Soome-ugri keelte kasutamine kultuurielus.....	71
9. Soome-ugri rahvaste teaduselu	103
10. Venemaa soome-ugri taustaga kogukond Eestis, soome-ugri liikumine ja perspektiivid	111
11. Lühikokkuvõte.....	113

1.SISSEJUHATUS

Oleks vale ignoreerida poliitilist konteksti, mis ümbritseb meie suhteid soome-ugri hõimurahvastega, kes elavad Venemaa Föderatsioonis. Ka Fenno-Ugria ei ole võimalik praegu tegelda pelga kultuurisuhtlusega, vaid me peame esitama valusaid küsimusi: mis toimub meie soome-ugri sugulastega Venemaal ja mis võiks kõigest sellest edasi saada. Postimehe välisuudiste toimetaja Külli Kapper esitas Paide arvamusfestival Fenno-Ugria paneeli eel suvel 2023 küsimuse: miks on soome-ugri rahvad Venemaal asunud Putini poolele: kuuleme uudiseid, kuidas nad ei pane vastu värbamisele ja kutsuvad üles sõdima Venemaa eest. Kuidas on läinud nii, et meie väikesed sugulasrahvad rahvad ei olegi avalikult sõja ja Putini vastu? Tõnu Seilenthal kinnitas samas Fenno-Ugria arvamusfestivali paneelis Paides augustis 2023, et tuleb silmas pidada: soomeugrilaste puhul on tegemist kaksikidentiteediga – oma rahvus ja venemaalase identiteet (*rossijanin*). Vene Föderatsioon on Venemaal elavate soome-ugri rahvaste riik.

Kui Venemaa rahvaarv on 2020/2021 rahvaloenduse andmetel 147 miljonit, siis neist peab end soomeugri keeli kõnelevate rahvuste esindajateks kokku ligi 1,7 miljonit inimest, neist omakorda peab oma emakeeleks rahvuskeelt vaid umbes 1 miljon inimest, veel 2002. aastal valdas soome-ugri keeli Venemaal üle 2 miljoni inimese.

Suhted soome-ugrilastega on Eestile olnud alati olulised, alates hõimuliikumise algusest 20. sajandil, Eesti Vabariigi ajal ja läbi ENSV aja 1960-1970ndatest. Suhtlus Venemaa soome-ugri rahvastega sai uue hoo alates 1990ndatest koos MTÜ Fenno-Ugria Asutuse taasasutamise ja tegevusega.

Kuidas muutunud poliitiline olukord mõjutab soome-ugri koostööd ja hõimuliikumist: kas soome-ugrilastena oleme ka meie, eestlased, oma Venemaa hõimurahvaste käitumise eest kaastutavad — võiks provotseerida — ja et tihe hõimukoostöö haritlaste ringkondades viimasel 40-50 aasta jooksul on liiva jooksnud: nende rahvuslik eneseteadvus ei ole ärganud piisavalt? Olukord on muidugi ambivalentsem, arvestades Venemaa rezhiimi vägivaldsust ja sanktsioone, mis kaasnevad praeguses olukorras ebalojaalsuse mistahes ilmingutega. Nõukogude korra ajal elanud vanemad inimesed teavad, mida Venemaa elukorraldus tähendab, aga me peame seda ikkagi uuesti ja uuesti seletama.

Fenno-Ugria Asutusel on selles olukorras võimalus ja kohustus sekkuda avalikku debatti, tõstatades ka valusaid küsimusi ning jagades informatsiooni Venemaal toimuva kohta soome-ugri rahvaste vaatepunktist.

Fenno-Ugria Asutus võttis 15. märtsil märtsis 2022 vastu [avalduse](#), milles mõistis hukka sõjategevuse ja katkestas koostöö sõda pooldavate organisatsioonidega. Avaldus ilmus kohe ka [vene keeles](#) ja on koheselt nähtav Fenno-Ugria kodulehe venekeelse versiooni avalehel, kuulutades selgelt positsiooni jätkuvas Venemaa-Ukraina sõjas. Suhtlus endiste koostööpartneritega toimub ainult isiklikul tasandil ja paljud suhted on poliitilistel põhjustel ka katkenud. Hõimurahvaste programm ei rahasta praegu Venemaal toimuvaid või otseselt Venemaaga seotud [hõimurahvaste projekte](#), see on suur muutus. Vene kodakondsusega soome-ugri üliõpilased Tallinna ja Tartu Ülikoolis on saanud oma õpinguid jätkata, aga uusi vastu ei võeta.

Püüame kirjeldada, mis on toimunud Venemaa soome-ugri rahvastega pärast Venemaa agressiooni algust Ukrainas 2022. aasta veebruaris ja esitada võimalikult palju empiirilist materjali kättesaadavate allikate põhjal. Ametlike allikate (ajakirjandus, infoportaalid) kasutamisel on arvestatud, et Venemaal ilmuv on tugeva riikliku kontrolli all. Kasutatud on soome-ugri rahvaste organisatsioonide tegevuse ametlikke kajastusi, rahvuskongresside materjale, samuti rahvaste esindajate väljaütlemisi ja materjali sotsiaalmeediakanalitest, esmajoones suurimat suhtusvõrgustikku VKontakte, samuti isiklike suhteid Venemaal.

Ülevaates pälvib tähelepanu Venemaa soome-ugri regioonide keelepoliitika, rahvaarvu muutumine. Esile on toodud märke soome-ugri kodanikuliikumistest autonoomia ja õiguste eest, võimalikke proteste looduskaitse teemal ja seisukohti rahvuskeelte kaitsest, samuti on dokumenteeritud protestijate vaenamist ja riigist põgenemist. Kirjeldatud on, milline on soome-ugri vastupanuliikumine eksilis ja erinevad marginaalsed, sealhulgas radikaalsed liikumised.

Samuti küsime, missugused on soome-ugri koostöö perspektiivid tänase seisuga.

Peame silmas ka oma positsiooni, et me ei projekteeriks täna eestlastena oma muresid ja unistusi Venemaa soome-ugri väikerahvastele, olles omal ajal irdunud Nõukogude Liidust õnnelikult.

2. VENEMAA TÄIEMAHULINE SÕDA UKRAINAS JA SOOME-UGRI VÄHEMUSRAHVAD VENEMAAL

Soome-ugri vabariikides ja piirkondades on mitmed Venemaa sõjatööstusega seotud objektid, mis on mõjutatud Venemaa agressioonist Ukrainas ja ka ukrainlaste vastutegevusest. Udmurdi Vabariigi pealinnas Ižkaris (Iževsk) on juba 200. aastat on arendatud sõjatööstust. Just selles kurikuulsas linnas töötas ka Venemaal austatud relvakonstruktor Mihhail Kalašnikov. Vabariigi territooriumil on märkimisväärne veel sõjatööstuskompleks Votkinskis, kus on ka ilmselt tuumarelvad.

Pole teada väga täpselt, mida Iževskis toodetakse, kuid ajalehtedes on ilmunud teateid, et Ižkaris hakatakse tootma ja on suurendatud droonide tootmist. Ilmselt toodetakse seal ka Shahed-tüüpi droone. Udmurdimaal toodetakse ka tehisintellekti poolt juhitavaid droone Italmas (udmurdi rahvuslill kullerkupp udmurdi k.) ja need on jõudnud rinnetele.

Esimene Ukraina rünnak Ižkari (Iževski) sõjatehastele toimus 2024. aasta novembris, siis sai pihta sõjatehase tsehh ja üks inimene sai haavata. Mastaapsem rünnak Ižkarile toimus aga 1. juulil 2025, pihta sai elektromehaanika tehas „Kupol“, mis on üks põhilisemaid droonitootjaid, seal toodetakse ka rakette „Tor“ ja „Osa“. Rünnaku tulemusena sai kolm inimest surma, 57 haavata.

[Украинские дроны атаковали Ижевск. Под удар попал завод «Купол», выпускающий ЗРК «Тор» и беспилотники Погибли три человека, более 30 ранены — Meduza](#)

Udmurdimaal on alates 18. juunist 2025 tehiskult aeglustatud interneti toimimist. 4. juulil 2025 liikus Udmurdimaal mitu Ukraina drooni, mis kõik lasti alla. Udmurdi Vabariigis on suured piirangud drooniohu tõttu, samuti piirati mobiilsidet ja internetti, viimane paljudes kohtadest maas. Linnas on loodud WIFI-kohad. [Власти Удмуртии обещают ускорить процесс создания бесплатных точек Wi-fi в Ижевске](#)

Mari El Vabariigis olid 2025. juulis praktiliselt üle päeva droonihoiatused, piiratakse mobiilsidet, samuti internetti. Vabariigi elanikud on saanud trahve, kui on ise droone lennutanud. Vabariigis pole objektid teadaolevalt pihta saanud, küll aga on korduvalt tabamusi saanud naabruses asuvate Nižni-Novgorodi oblasti, Kirovi oblasti ja Tšuvaši naftatöötlemisettevõtted. Mari Vabariigis peaks olema sõjatööstusettevõtteid, sest omal ajal oli see probleemiks, millele juhtisid 1990-ndatel tähelepanu mari rahvusliku liikumise liidrid.

Ingeri, vadja ja isuri põlistel aladel Leningradi oblastis Ust-Luga sadamas seisvad kütusetsisternid on saanud tabamuse. [INTERVJUU > Ekspert Ust-Luga rünnakust: sadama juhtkond oli mures, ent neile öeldi: «olge kannatlikud»](#)

Leningradi oblastist tulevad kohati massiliste droonirünnakute teated. [Venemaa teatas 102 drooni tõrjumisest. Leningradi oblastis suleti lennuväli ning piirati mobiilsidet ja internetti - Delfi](#). Sellise, hiljuti 28. juuli toimunud rünnaku tulemusel sai üks inimene surma ja kolm haavata. Oblasti kuberner hindas seda rünnakut pretsedendituks ründeks sõja- ja tööstusobjektide vastu [В Ленинградской области при пожаре из-за падения БПЛА погиб человек — Реальное время](#)

Mordva Vabariigis on 2025. aastal mitu korda rünnatud Saranskis asuvaid sõjatööstusega seotud ettevõtteid, mis tegutsevad eelkõige elektroonika vallas. Saranskis asub Venemaa Föderatsiooni suurim valgusteid ja optilisi kaableid valmistav ettevõtte Lisma. 2025. aasta aprillis said pihta tehased „Saranskkaabel“ ja „Saranskkaabel-Optika“. Maikuu 2025 oli veel üks rünnak.

Komi Vabariigis ja Karjala Vabariigis droonidest pole teatatud, samuti pole ründed teadaolevalt jõudnud Jamali-Neenetsi, Neenetsi ja Handi-Mansi autonoomse ringkonna nafta- ja gaasitööstusesse, kust tuleb teatavasti suurem osa Venemaa nafta- ja gaasitoodangust. Pole teada ka veel reaktsioonist, mida võiks põhjustada Euroopa Komisjoni ettepanek lõpetada Venemaa-vastase sanktsioonina 2027. aasta lõpuks järk-järgult Venemaa gaasi ja nafta import. Samas on teada naftaleiukohtade oksjonite äpardumisest. Maailmaturul on toimunud naftahindade tuntav langus ning Venemaa naftakompaniid on muutunud ettevaatlikuks. [Juba mitmendat korda kukuvad Siberis läbi naftaleiukohtade oksjonid - Fenno-Ugria](#)

Peab silmas pidama, et ikka veel elab enamik suurematest soome-ugri rahvastest maal, droonid aga tabavad linnades või linnade ümbruses olevaid sõjalise tähendusega ettevõtteid. Teatavat rahulolematust on seoses interneti- ja mobiilside piirangutega. Venemaa lennundusametkonna lennuväljade sulgemised on puudutanud ka Udmurtia Iževski lennuvälja.

Küll aga võiks mõjutada maaelanikkonna meeleolusid nafta- ja gaasihindade tõus või nende toodetega varustamise häired, esialgu aga siin probleemidest pole infot.

Kuidas soome-ugri rahvaste seas on suhtutud sõjasündmustesse Ukrainas, kas siis organisatsiooni või üksikisiku tasandil? Kahtlemata on Venemaal valitsev tsensuur ja hirmuõhkkond on teinud oma töö ja enamik inimestest on lihtsalt vait.

Teisitimõtleamise karistamine, vaba sõna ja meeleavalduste piiramine on viimase kümne-viieteistkümne aasta jooksul tekitanud frustratsiooni, mis niigi on kogu aeg olemas olnud, sest mälestused isegi aastakümnete tagustest repressioonidest pole kuhugi kadunud.

Kuna see on teada, tuleb sõnumeid lugeda ridade vahelt. Nii oli sõja algupäevil näha, et paljude soome-ugri kodanikuaktivistide VKontakte ja Facebooki lehekülgedele on ilmunud rahutuvikesed, kaitsva jumalaema ikoonid, valged rahulikud maastikud, mõnikord ka mõistujutud. Neist märkidest võib aimata, et postitajad on oma vaimus hoopis mujal kui Ukrainas verd valamas. Kuid on ka neid

soome-ugri rahvusliikumiste eestvedajaid, kes on andnud oma toetusallkirja Venemaa Föderatsiooni presidendi sõjategevusele.

Suurem osa soome-ugri rahvaste organisatsioone ei ole üldse oma seisukohta ametlikult väljendanud, viidates sellele, et nad on Venemaa Föderatsiooni riigorganite soovitusel apoliitilised ja seega ei saa nad vastavalt organisatsiooni põhikirjale oma arvamust avaldada.

Samas leidub ka organisatsioone, kes on küll korduvalt väitnud, et soome-ugri rahvad ei tohiks poliitikaga – eriti riigi tasandi poliitikaga – üldse tegeleda, kuid on nüüd asunud Venemaa Föderatsiooni sõjalist agressiooni Ukrainas toetama. Näiteks Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsioon (AFUN) kirjutab 2. märtsil 2022 koostatud [toetusavalduses](#) “Открытое заявление лидеров Федеральных национально-культурных автономий и институтов гражданского общества” nii: „Väljendades solidaarsust Donetsk ja Luganski rahvavabariikidega, märgime, et kaasaegses ühiskonnas on täiesti lubamatu natsliku ideoloogia taassünd, samuti diskrimineerimine sõltumata keelelisest, rahvuslikust või religioosest kuuluvusest“. Assotsiatsioon kirjutas avaldusele alla koos Venemaa Föderatsiooni suuremate rahvuskultuuride autonoomiatega, kelle seas on ka Venemaa Föderatsiooni ukrainlaste föderaalne autonoomia.

Sellele avalduse eeskujul on ka teistes Venemaa Föderatsiooni regioonides hakatud samal moel toimima. Näiteks Komi Vabariigis on [vastavale avaldusele](#) “В Коми лидеры НКА, общественных объединений и СМИ выступили с единой поддержкой решения президента о проведении спецоперации на Украине” alla kirjutanud peaaegu kõik Komi Vabariigis tegusevad rahvuslikud organisatsioonid ja autonoomiad: komide keskorganisatsioon Komi Voitõr, izmakomide rahvuslik liikumine Izvatas, permikomide kultuurautonoomia ja ungarlaste kultuurautonoomia. [5. märtsil 2022 avaldatud pöördumises](#) “В Коми лидеры НКА, общественных объединений и СМИ выступили с единой поддержкой решения президента о проведении спецоперации на Украине” öeldakse: “Toetades föderaalsete kultuurautonoomiate ja kodanikuinstitutsioonide avalikku avaldust, väljendame täielikku nõusolekut Venemaa Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini otsusega eriooperatsiooni läbiviimisest, et kaitsta Donetsk ja Luganski rahvavabariikide elanikke, vene elanikkonda ja meie paljurahvuselise riigi piire. Meile õpetati lapsepõlves, et maailmas on rahu, armastus, headus ja õiglus. Donetsk ja Luganski rahvavabariikide elanikud elasid kaheksa aastat mürsutule all, neid diskrimineeriti ka püüdluste eest rääkida emakeeles. Kannatajateks olid kümned tuhanded inimesed. Hukkunud lastele on Donetskis loodud Inglite allee“. (Olgu märgitud, et Komi Vabariigi ukrainlaste kultuurautonoomia ei kirjutanud sellele avaldusele alla.)

Samalaadseid pöördumisi on teinud teisedki suuremad ühendused, kuhu kuuluvad ka soome-ugri rahvad. Näiteks Venemaa Föderatsiooni väikesearvuliste põlisrahvaste assotsiatsioon RAIPON, mille liikmeteks on alla 50 000 arvuga soome-ugri rahvad, [väljendub oma toetuskirjas Vladimir Putinile](#) “Ассоциация

КМНСС и ДВ РФ выступила в поддержку Президента нашей страны В.В. Путина ”järgmiselt: “Assotsiatsioon toetab Teie püüdlusi ja vastuvõetud otsust Donetsk ja Luganski rahvavabariikide elanike huvid ja õiguste kaitse kaitseks, samuti paljurahvuselise Venemaa julgeoleku tagamiseks. Meie, 40 põlisrahva esindajad, väljendame lootust vastastikusele teineteisemõistmisele rahu ja üksmeele tagamisel.”

On ka teistsuguseid mõtteavaldusi, näiteks Komi Vabariigis, erinevalt teistest soome-ugri vabariikidest on palju aktiivsemalt protesteeritud Venemaa Föderatsiooni sõjategevuse vastu Ukrainas. Samuti ollakse sõja vastu kõrgemal tasemel, näiteks Komi Vabariigi riiginõukogu kommunistide partei fraktsiooni esimees Viktor Vorobjov kirjutas 28. veebruaril oma VKontakte kontol avaldatud postituses: “Algusest peale on selge olnud, et sellel sõjalisel operatsioonil pole midagi ühist rahuvalvega. Meile lubati, et lõpetatakse Donetsk tulistamine, kuid selle asemel algas Kiievi pommitamine. Viies päev toimub sõjategevus. Sel ajal kui propagandistid teleekraanidel relvi täristavad ja Putini lapsed on peitunud Londoni korteritesse, valatakse häbiväärselt eriooperatsiooniks nimetatud sõjas Venemaa ja Ukraina kodanike verd. 20. sajandil meie vanaisad ja vaarisad maksid rahu eest Euroopas kõrget hinda. Kas selleks, et 21. sajandil tungiks Venemaa kallale Ukrainale? /.../ See sõda ei too Venemaa ja Ukraina rahvale midagi peale vere, pisarate ja vaesuse. Ma mõistan tingimusteta hukka vene armee kallaletungi Ukrainale ja seisan viivitamatu sõjategevuse lõpetamise eest.” (Praeguseks on postitus ja samasisuline video laiemal avalikkusel eest varjatud.)

Samalaadseid mõtteid on väljendanud ka teised Komi Vabariigi kommunistliku partei rahvasaadikud. Ent Vorobjovi postitus tekitas tohutu pahameele Komi Vabariigi riiginõukogus ja on olnud juttu kriminaalasja algatamisest tema suhtes. Eriarusaamu suhtumises Venemaa-Ukraina sõtta on tegelikult märgata ka komide tähtsaimas rahvuslikus organisatsioonis [Komi Voitõr](#). Nii tuli organisatsiooni juhtidel teada anda: “Meie, organisatsiooni juhid, esindades komi avalikkust deklareerime, et seoses sündmustega Ukrainas püütakse teatud inimeste ringi huvid elluviimiseks mängida komi rahvuslikku “kaarti”. Muidugi on see lubamatu! Sellepärast, et komi rahvas nagu kõik venemaalased mõistavad tungivat vajadust lahendada pikaaegne konflikt Ukrainas, toetavad Venemaa presidenti ja valitsust tegevuses, mis on suunatud neonatsismi tulekahju kustutamisele.”

Suuremas Venemaa Föderatsiooni poliitikas on sõjategevust kritiseerinud Jabloko partei, kelle esindajad kohalikes parlamentides [nõuavad samuti sõja lõpetamist](#). 4.03.2022 väljaandes “Kommersant” ilmus sellesisuline artikkel “Единство без борьбы противоположностей”. Jabloko on esindatud Karjala riiginõukogus, kus nende fraktsioon esitas pöördumise projekti, milles nõutakse kohest sõjategevuse lõpetamist, läbirääkimiste alustamist ja vägede tagasitõmbumist.

Komi organisatsioon [Dorjam Asnõmõs](#) (Kaitseme Iseend, Защитим себя | Доръям асьнымõс) kirjutas VKontakte postituses pealkirja all “Meie omaks saavad vaid meie

laste hauad” järgmist: “Riigis on sõjahüsteeria ja hurraa-patriotismi laine ning ka riigitruude rahvusliikumiste liidrid toetavad sõda. /.../ Need, kes räägivad „venelaste genotsiidist Ukrainas“, oleks nagu pimedaks jäänud ja nõrgamõistuslikud: nad ei märka komi rahva genotsiidi, etnotsiidi ja ökotsiidi nende oma kodumaal.” (Praeguseks on postitus eemaldatud.)

[Prozese ülevaade: sõda Ukrainas ja soome-ugri rahvad - Fenno-Ugria](#)

[Jaak Prozes. Soome-ugri rahvad uute väljakutsete eel - Keel ja Kirjandus 8-9, 2022.](#)

Soome-ugri rahvad sõjas

Putini režiim on alates 2022 Ukraina-vastases agressioonis mobiliseerinud inimesi peamiselt Venemaa maapiirkondadest, kaasa arvatud soome-ugri rahvaste aladelt. Sealsed kahanevad ja venestuvad vähemusrahvuste kogukonnad on kohati võtnud ametlikult Putinit toetava seisukoha, ent tuleb küsida, kuivõrd võimud manipuleerivad rahvuslike kogukondadega ja kuivõrd on sõja toetus peale surutud seisukoht.

Kriitilist mõtlemist kohtab rohkem soome-ugri rahvaste esindajate seas, kes elavad suuremates linnades ja on haritumad. Samuti haridus- ja kultuuritöötajate seas, kelle töövahendiks on emakeel. Ja muidugi teadlased, kes on omandanud kriitilise, infoallikaid analüüsiva mõttevõime.

Sõjategevuse kõige otsesem mõju aga on nähtav külades, kus külakalmistutele kerkivad aina uued kalmud. Koolimajade seintele kinnitatakse aina uusi musti tahvleid. Esialgu aga pole proteste näha, sõdimisest saadud rahaline tulu on suur ja surmasaanuid pole veel piisavalt palju. Lisaks on külas kaalukas ka tunnustus, et tubli mees, langes või sõdis isamaa eest. Valdav on veendumus, et sõditakse õige asja eest ja peetakse kaitsesõda.

Maapiirkondade mobilisatsioon ei puuduta muidugi vaid soomeugrilasi. Majandusliku olukorra ja haridusliku tausta tõttu on see enamasti lihtsam ja külainimesed ei ole sageli ka kursis oma õigustega vaidlustada armeekutset. See on mõjutanud niigi kahanevaid ja identiteedikriisis ning venestuvaid vähemusrahvuste kogukondi, ka soome-ugrilasi puht-füüsiliselt, kahandades nende arvu.

Olgu mainitud, et keskmine palk Venemaal on kuus rublades 15000 rublat ehk 150 EUR, lepingulised sõjaväelased saavad korraga 300 000 rubla ehk 3000 EUR.

Rahvuslikud pataljonid sõjategevuseks Ukrainas moodustati kohe 2022 Mari ja Udmurdi ning Mordva vabariikides ja Permi kraisis. Kuigi nendesse pataljonidesse ei värvata eksklusiivselt soome-ugrilasi – pataljonid moodustatakse pigem territoriaalsel kui etnilisel alusel -, on seal ilmselt ka piisavalt hõimurahvaste esindajaid. Pataljonide nimed on seotud soome-ugri rahvaste mütoloogia ja kultuuriliste sümbolitega. Nii on Mari pataljoni allüksused “Iden”, “Poltõš” ja “Akpatr”

nimetatud mari mütoloogiliste kangelaste järgi. Mordva pataljoni allüksusteks on “Sijažar” ja “Aralai”. Esimene neist on ersa mütoloogiline kangelane, kelle järgi on nime saanud ersade eepos. “Aralai” tähendab mokša keeles “päästjat”. Udmurdi vabariigis samas moodustati pataljon “Italmas” (“Kullerkupp”), mis on udmurtide tähtsamaid kultuurilisi sümboleid. Koola saamid aga pandi sõitma põhjapõdra rakendis, kus põhjapõtradele – saami kultuuri kesksele sümbolile - olid selga pandud Z-kujutisega vestid. [OLIVER LOODE > Kas hõimurahvad Venemaal ärkavad nõiutud unest?](#) Postimees, 9.08.2022

2024/2025 ei ole kättesaadavaid andmeid soome-ugri rahvaste rahvuslike pataljoni sõdimise kohta Ukrainas ja pole teada, kas nad on veel olemas.

On keeruline täpselt väita, kui suures ulatuses on soome-ugri rahvaste esindajad sõjast haaratud, kuna sellist laadi andmed on salastatud. Venemaal satuvad inimesed sõtta kolmel viisil: sõjaväekohustuslastena, mobiliseeritutena ja palgasõduritena. Toome näiteks Mari Vabariigis toimuva, mille kohta on olemas ülevaate kaasautori Vasily Nikolayevi (Eestis elav mari väljaande [MariUver](#) toimetaja) andmed.

15. novembril 2023 teatas Mari El juht Juri Zaitsev, et vabariigist mobiliseeriti 1748 inimest, samas kui elanikkond oli 669 854 inimest ([В Марий Эл сокращается население — MariUver](#)).

Maride sõjast haaratuse ulatusest kõnelevad konkreetset näited. Ühest Marimaa külast nimega Koramas on sõtta läinud 22 inimest, neist 6 on surnud, selgub GTRK Mari Eli saatest “Poškudem” (“Minu naaber”). 05.10.2024 Zvenigovo rajooni Kokšamarõ külast on sõtta läinud 25 inimest, neist 4 on surnud (marikeelsed uudised Mari El uver 13.04.2024). Elanike arv selles külas 01.05.2024 oli 814 inimest.

Portaal [Idel.Realii](#) peab arvet Ukraina sõjas hukkunud Volga-äärsete regioonide elanike üle. 23. mai 2025 seisuga on soome-ugri vabariikidest hukkunud Udmurtiast 1953, Mari El Vabariigist 878, Mordvast 450 inimest. Tegelik hukkunute arv on ilmselt suurem. Tähelepanuväärne on, et Mari Elis on hukkunute arv kaks korda kõrgem kui Mordvas, kuigi elanikke on 100 000 võrra vähem.

Venemaa väikesearvuliste soome-ugri kogukondade kaksikidentiteedi – oma rahvusliku ja vene identiteedi teemal arutlesid Paide arvamusfestivali paneelis 8. augustil 2023 Tartu Ülikooli õppejõud, fennougristika üks peamisi arendajad Eestis ja Fenno-Ugria juhatuse liige Tõnu Seilenthal, Tartu Ülikooli etnoloog Aimar Ventsel, samuti Fenno-Ugria projektijuht, Tallinna Ülikooli ning Fenno-Ugria projektijuht, komi päritolu Anna Kuznetsova ja Fenno-Ugria nõunik Jaak Prozes. Vestlus ilmus tekstina Fenno-Ugria aastaraamatus “Soome-ugri sõlmed” 2023 ja on ka [järelvaadatav](#))

Arutelu lähtekoht oli, et meie soome-ugri hõimurahvad lojaalsete venemaalastena justkui kaasvastutavad Kremli poliitika eest ja soovisime selgitada, kuidas on läinud nii, et need väikesed rahvad ei olegi sõja ja Putini vastu.

Aimar Ventsel rõhutas, et poolehoid Putinile ei ole iseenesest soome-ugri probleem. “On stereotüüp, et Venemaa mittevene rahvad, keda on viimase rahvaloenduse järgi 28 protsenti elanikkonnast, on kuidagi Kremli vastu, Vene Föderatsiooni vastu või Putini vastu. Minu kogemus näitab, et enamik neist on täiesti lojaalsed Venemaa kodanikud, nad on seal sündinud ja üles kasvanud. Teatud ilmavaade tuleb kaasa lasteaiast, koolist, hiljem meediast – ei ole kardinaalset vahet, kes on vähemusrahvad ja kes venelased. On teatud etnilised pinged, aga need on suhteliselt tühised....Miks mingid ametnikud ja soomeugri organisatsioonide juhid, nt Komi Voitõr jt toetavad mobilisatsiooni? Nad on riigiametnikud ja järgivad käsuliini. On nende roll seda teha, nad ei taha erinevatel põhjustel – millest üheks on kartus – oma ametikohta, heaolu, perekonna heaolu ohtu seada.”

Tõnu Seilenthal tõi samas vestluses esile, et soomeugrilaste puhul on tegemist kaksikidentiteediga. “Me arvame, et nad on suured Venemaa vastased, aga tegelikult nad ei ole. Olmetasandil, küla tasandil ikka eri rahvused, näiteks poisikesed kaklevad. Neil on oma rahvus: näiteks mari, aga ta on samal ajal *rossijain*, tema kodumaa on Venemaa ja ta on selle üle uhke.” Seilenthal rõhutas ka, et soome-ugri keelte rääkijaid on umbes miljon järel, samas kui Venemaa elanikke on 147 miljonit ja soome-ugri rahvad ei ole Venema keskvoimule üldse mitte suur probleem võrreldes moslemitega.

Komi päritolu Anna Kuznetsova lisas, et kui soomeugrilased räägivad sõjast, siis nad ei räägi oma rahvuse nimel, vaid nad räägivad venemaalastena...kui varem kehtis idee ühtsest nõukogude rahvast, siis praegu ehitatakse identiteeti venemaalased. Teised rahvad ei ole nähtavad, ka soomeugrilased ise sageli segavad ära venelased ja venemaalased: *russskie* ja *rossijane*.

Kuznetsova kinnitas, et propaganda mõju on päriselt väga tugev Venemaal, üldist juurdepääsu teistele kanalitele ei ole, vaid noored kasutavad küll VPNi ja neil on juurdepääs teistele kanalitele. Vanematel on ainult üks kanal – Pervõi Kanal. “Kui kasutad Venemaal sõna “sõda”, siis sellel on tagajärjed...saadakse aru, et midagi on valesti, et meedia on suletud, et ainult föderalsed kanalid on avatud. Kuid neil on raske aru saada, miks nende riik valetab.”

Aimar Ventsel põhjendas ka, miks inimesi maakohtades on kergem mobiliseerida. Armeed peetakse mehistumise kooliks, samuti on ühiskondlik surve tugev: kõigi pojad lähevad, kuidas sinu poeg ei lähe sõtta? Mobilisatsioon ei ole ainult mittevenelaste probleem, aga mida perifeersem on piirkond, seda suurem on võimalus, et armee on ainus sotsiaalne lift, tekib võimalus minna maapiirkonnast, kus jääksid metsatööliseks, välja. Summad, mida makstakse “lepingulistele” on ka arvestatavad võrreldes kohalike palkadega ja Venemaal on mindud elukutseliseks sõjaväeliseks läbi aegade ka materiaalse külje pärast. Soomeugri küsimust ei saa

üldkontekstist välja võtta: linnades ei mobiliseerita, sest protestivaim on kõrgem, aga linnades on ka oluline majandus ja tehased. Maapiirkondades on mittevenelaste protsent kõrgem ja seal mobiliseeritakse rohkem. Vabalt võib küll olla, et ohvitserid jt käivad mittevenelastest sõduritega hooletumalt ringi, kuid mida rohkem tuleb inimesi Ukrainast tagasi surnute ja haavatutena, seda enam on inimesed Venemaal veendunud, et Venemaa ongi hädas, leiab Ventsel ega ei usu, et väikerahvad hakkaks sõja tõttu mässama Venemaal.

[Jaak Prozes: Venemaa soomeugrilased pole pääsenud sõjast Ukrainas - Maaleht](#), 2.01.2023

[Jaak Prozes. Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvad ja sõda Ukrainas. KesKus 16.10.2023.](#)

[Fenno-Ugria Paide arvamusfestivalil 11.augustil 2023: "Venemaa agressioon Ukrainas ja soome-ugri rahvad"](#)

[Soome-ugri väikerahvad Venemaal: praegune olukord ja tulevikuväljavaated. ERM. 15.06.2024](#)

[Mis saab koostööst Venemaal elavate soomeugrilastega? Intervjuu Tõnu Seilenthaliga.](#) Sirp, 4.08.2023

Rahvuslikud pidustused riikliku Vene patriotismi vaimus

Üks oluline märksõna, mis iseloomustab Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste tegevust praegusel sõja ajal, on hoopis pidustused. Mõnedki peod, nagu maride 1920ndatest aastatest alguse saanud Peledõš pairem (Lillepidu), on saanud koguni riikliku staatuse. [Marimaal toimus Peledõš pairem – Lillede pidu - Fenno-Ugria.](#)

Teine oluline märksõna on oma rahvusliku kultuuriruumi märgistamine erinevate mälestustahvlite ja ausammastega, samuti rahvusliku liikumise tegelaste ja kangelaste mälestamine. Huvitav on, et maride organisatsioon Mari Ušem asetab Mari Sangari päeval lilled ka Mamiť Berdeile – vürstile, kes aastail 1552–1556 juhtis marisid võitluses Moskva suurvürstiriigiga. Ammu toimunud sündmusi püütakse siduda tänase päevaga ja räägitakse sellest, et praegused mari kangelased valavad verd Venemaa sõjalisel operatsioonil Ukrainas. [Maride vabadusvõitluse juhi Mamiť Berdei mälestamine polnud soovitatav - Fenno-Ugria](#)

Tunnustuse küsimused on soome-ugri rahvastele jätkuvalt aktuaalsed, nii marid kui ka udmurdid asutavad uusi rahvuslikke preemiaid ja kinnitavad preemiatega

seonduvate medalite kavandeid. [Mordva vabariik tähistas erilise näitusega oma 92. sünnipäeva - Fenno-Ugria](#)

2023. tähistati Mari ja Udmurdi Vabariikide sünnipäevaga seoses ka ulatuslikult Vene Föderatsiooni uusimat tähtpäeva 4.novembril: rahvusliku ühtsuse päeva. Rahvusliku ühtsuse päeva puhul saatis õnnitluse Marimaa ja Udmurdimaa elanikele ka president Putin. Vabariikide elanikke tervitasid nende juhid Juri Zaitsev ja Aleksander Bretšalov, kelle õnnitlused olid sisutihjad ja suunatud eelkõige sellele, kuidas mõlemasse vabariiki on ühendatud erinevad rahvad, kes elavad üksmeeles. See üksmeel tegevat neid tugevaks, mida on praegusel keerulisel ajal vaja, sest see aitavat kaasa uutele võitudele.

Mari vabariigi riiginõukogu esimees Anatoli Smirnov pidas oma tervituskõnes vajalikuks märkida: „Meie ühine võlg on aidata Vene sõdureid, kes võitlevad kangelaslikult neofašismiga Ukrainas, samuti toetada uusi isamaaga ühinenud regioone, kes taastavad rahulikku elu.” Ta avaldas ka lootust, et koos võidetakse sõda.

Ka Mari Vabariigi senaator Venemaa Föderaalnõukogus Sergei Martõnov otsustas marimaalasi sünnipäeva puhul tervitada ja sisustas pool tervitust mõtetega sõjategevusest Ukrainas. „Marimaa pojad jätkavad praegu vanaisade võitlust natsismiga, hirmsa haigusega, mis on haaranud kogu Läänemaailma. Meie poisid võitlevad iga päev tõelise kurjusega, mida külluslikult toidavad NATO riigid.“

Udmurdi vabariigi juhid ei olnud nii sõjakad: Udmurdi riiginõukogu esimees Vladimir Nevostrujev märkis tagasihoidlikult ära vabariigi panuse selle nimel, et Venemaa oleks kaitstud ja tugev. Veel pidas ta märkimisväärseks, et 4. november on ka Udmurdi lipu ja vapi sünnipäev.

Mari ja Udmurdi rahvaste tähtpäevadele pühendatakse erinevaid sündmusi, kuhu on põimitud sõja teemad, Vene sõdurite toetamine ja ka värbamine. Näiteks Marimaal Joskar-Olas avati 2023 vastremonditud noorsoopalees noorte 10. rahvuskultuuride festival “Jõud on ühtsuses”. Kõikjal vabariigi rajoonikeskustes aga toimusid sünnipäeva puhul kontserdid, raamatukogudes avati temaatilised näitused.

Udmurtias Iževskis aga toimus vabariigi sünnipäeva ja Venemaa rahvusliku ühtsuse päeva puhul festival „Me oleme ühtsed – me oleme võitmatud“. Festivalil astusid üles vabariigis tuntud artistid, aga ka erinevate rahvaste esindajad. Kõne pidas Udmurdi Vabariigi riiginõukogu asespiiker, pikka aega udmurtide esindusorganisatsiooni Udmurt Keneši – Udmurdi Nõukogu juhtinud Tatjana Išmatova. Ta leidis, et rahvussuhted arenevad vabariigis harmooniliselt, on loodud võimalused rahvuskeelte õppeks ja korraldatakse rahvuslikke pidustusi. Udmurdi rahvusliidrid asetaskid lilli Udmurdi (Votjaki) autonoomia asutajate Josif Nagovitsõni, Boris Trokai ja Kuzebai Gerdi mälestusmärkide ette. Samuti koguti humanitaarabi Luganski rahvavabariigi Lutuginski rajoonile, kellega Udmurdi Vabariigil on koostööleping. Peopäeval tegeleti ka värbamiskampaaniaga: instruktorid rääkisid, kui suurepärase

on spetsoperatsioon Ukrainas ja kui palju on võimalik raha teenida. [Mari-el-vabariik ja Udmurdi vabariik 103. fennougria.ee](https://mari-el-vabariik.ee/udmurti-vabariik-103-fennougria-ee)

Kõik pole siiski nii ühemõtteliselt režiimi toetavad. Sõja kontekstis on rahvuslikke pingeid ja võitlust rahvuskeele eest märgata kõige rohkem komidel. Nende organisatsioon Dorjam Asnõmös avaldas 29. märtsil 2022 Afganistani sõjaveteranide ühenduse kirja, milles protestitakse Ižmakomi rajooni administratsiooni juhi Igor Norkini vastu, kes oli öelnud: „Venestumine on jõudnud Ižmasse, aina rohkem on tänavail lapsi, kes räägivad vene keeles.” Veteranid tuletasid aga Norkinile meelde, mis riigi kodanik ta on, ja mainisid, et Ukrainas hakkas kõik sellest peale, et seal ei armastatud vene keelt. „Rahvastevaheline suhtluskeel on vene keel.” Veteranid esitasid ka kaebuse prokuratuuri. Või siis juhtum, kus avaldati lapsevanema kiri, milles protesteeritakse komi keele õppimise vastu: lapsevanem ei taha, et Komimaal, kus tõuseb natsionalism, peab õppima komi keelt, ta ei soovi, et oleks nagu Ukrainas, kus samuti öeldi, et peab õppima ukraina keelt. Mõlema Vkontaktes avaldatud kirja juures polemiseerisid organisatsiooni Dorjam Asnõmös esindajad kirjade autoritega.

Lisaks saab suhtlusvõrgustikust teada, et Komi Vabariigi rahvasaadikud süütasid komide organisatsiooni Dorjam Asnõmös skandinaaviapärase ristilipu, nimetades seda fašistlikuks. Mõlemad komide organisatsioonid aga protestisid Venemaa haridusministeeriumist tulnud uue standardi vastu, milles tahetakse vähendada rahvuskeele tunde. Dorjam Asnõmös leidis, et peaks seadusega kinnitama komi keelt emakeelena õppijatele tundide arvaks minimaalselt neli tundi nädalas. Ja kirjutatakse: „Keeled kaovad, aga meie tegeleme siin vene keele diskrimineerimisega Ukrainas.”

Sõja ajal pole lakanud Venemaa soome-ugri rahvaste puhul keskkonnateemadega tegelemine. Eelkõige on aktiivsed komid, kes protesteerivad Šiesi prügila ehitamise vastu, samuti uute naftapuurtoornide rajamise ja vanade käigushoidmise vastu. [Art Leete. Komi roheline](#), Sirp, 4.08.2023

Komi Voitõr on ainuke soome-ugri rahvaste organisatsioon, kellel on seadusandliku initsiatiivi õigus ja keda riigivõim aktsepteerib komi rahva esindusorganisatsioonina. Nemad tõstatavad ökoloogiaküsimusi parlamendis, kuhu on esitanud eelnõu, milles nad nõuavad looduse reostajatele suuremaid karistusi ja nende tekitatud kahju enamat kompenseerimist ning 20 aastat vanade puurtornide sulgemist. Keskkonnateemadega haakub maride keskorganisatsiooni Mer Kanaš (Mari Nõukogu) soov rajada Joškar-Ola linna mari park, samuti nende võitlus sõjapolügooni laienemise vastu. Udmurtide keskorganisatsioon Udmurt Keneš (Udmurdi Nõukogu) soovis aga Ižkari (Iževsk) rajada kasehiit.

3. VENEMAA RAHVASTIKUPOLIITIKA JA SOOME-UGRI RAHVAD

Venemaa rahvaste olukorrast arusaamiseks saab kasutada andmeid, mis on olemas, kuigi pole kindlust nende usaldusväärsuses. Keeli ja rahvusi puudutavad arvud kinnitavad pea kõigi Venemaa Föderatsiooni rahvuste assimileerumise tendentsi, kus rahvused justkui sulatusahjus aina kiiremini kaotavad oma näo ja keele. Sulandumist hoogustab soome-ugri rahvaste rahvuskeelte väljatõrjumine pea kõikidest ühiskonna toimimise sfääridest, eelkõige haridusest. Viimase kümnendi vältel on lisaks toimunud „venemaalase kampaania“, mis ilmselgelt on muutnud ebamugavamaks kuulumise ühe või teise rahva hulka.

Oma arvulise väiksuse ja territoriaalse laialipillutatuse tõttu on soome-ugri rahvad ühed haavatavamad. Soomeugri rahvad on laiali paisatud ja autonoomiate piirid suvalised, autonoomiates on igal pool venekeelse elanikonna ülekaal. Soome-ugri rahvaste osakaal oma vabariikides on maridel (40% rahvastikust), ersadel ja mokshadel (39%), udmurtidel (25%), komidel (18%), madalam karjalastel (6%). Põhjarahvastel on osakaal oma autonoomsetel territooriumidel veel väiksem, kuni 1% ringis, lisaks hajutatud.

Suuremad soome-ugri rahvad soovisid 1990-ndatel oma huvide kaitseks kahekojalist parlamenti. Üks koda pidi olema rahvaste koda, millel oleks olnud vetoõigus. Paraku ei saavutanud seda mitte ükski soome-ugri rahvas ja sellepärast on need rahvad seadusandluse tasandil ülimalt alaesindatud. See omakorda võimaldab võtta vastu seadusi, mis pole soome-ugri rahvaste huvides, vaid on nende vastu. Samuti tähendab see, et soome-ugri rahvaid pole piisavalt võimuorganite juures. Üha enam tsentraliseeruv Venemaa riigipoliitika toob soome-ugri autonoomsete vabariikide etteotsa „varjaagid“ – nii kutsutakse juhte, kes määratakse üht või teist vabariiki juhtima. Uus juht aga ei tunne kohalikke eripärasid ega usalda kohalikke, tuues kaasa oma meeskonna. Näiteks 2022 Mari Vabariigi juhi kohalt lahkunud Aleksandr Jestifejev võttis 2017. aastal võimule tulles endaga kaasa meeskonna Saraatovi linnast. Sellised tüüpilised juhtumid aga näitavad, et kohalikke tõrjutakse võimu juurest ja soome-ugri rahvaste niigi madal enesehinnang langeb veelgi. Kokkuvõtvalt, soome-ugri rahvaste mõju oma vabariikides üha väheneb ning sõltub tegelikult määratud riigipea suvast. Tavaliselt määratakse kultuuri- või rahvuspoliitikaministriks kohalik, kellele eraldatakse mingi hulk raha pidustuste korraldamiseks. Viimase kolme aasta rahvuspoliitilised märksõnad on Venemaa ühtsus ja väliskontaktide lõpetamine, riiklik juhtimine ja kontroll. Pea kõigi soome-ugri rahvaste organisatsioonide üritused toimuvad Venemaa ühtsuse egiidi all, võimumeelsed juhid aga lisavad, et nad ei pea oma tegevuses lähtuma oma rahva, vaid riigi huvidest. 20. mail 2022 pidas Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni esimees [Pjotr Tultajev Petroskois \(Petrozavodskis\) kõne](#), milles ütles: „Iga ühiskondliku organisatsiooni kohus peab olema suunatud oma riigi tugevdamisele ja Venemaa natsiooni ühtsusele“. Seega on dokumendid, mida võtavad vastu soome-ugri rahvaste esindusorganisatsioonid, muutunud omamoodi

palvekirjadeks, kus avaldatakse soovi ühe või teise mure leevendamiseks. Neis praktiliselt ei leidu etteheiteid riigivõimule. Ühtsuse parimaks teostamiseks võttis Venemaa Föderatsiooni riigiduuma 2018. aastal vastu seadusemuudatuse, mis muutis rahvuskeelte õppe sisuliselt vabatahtlikuks. Selle tulemusena on kiirelt vähenenud rahvuskeelt õppivate noorte arv ja sisuliselt tähendab see seda, et rahvusliku koosseisu poolest ühtsete rahvuskülade mänguväljakud on muutunud venekeelseks. Veel hiljuti oli soome-ugri rahvastel kolm valikut: õppida rahvuskeelt emakeelena, riigikeelena või integreeritult koos piirkonna ajalooa. Viimane tähendab olematut rahvuskeele õppimist, keskmine variant tähendab keeleõpet algtasemel ja on mõeldud ka näiteks venelastele, esimene variant tähendab emakeele õpet 4–5 tundi nädalas. 2022 tulid Kremli suunised, milles soovitatakse rahvuskeele kui emakeele õppe vähendamist 2–3 tunni nädalas. Suureks mureks olid keskvõimule liiga isepäised soome-ugri rahvaste organisatsioonid, kelle tegevust otsustati rahastamise kaudu piirata. On head organisatsioonid, kes töötavad hästi ja saavad toetust, ning on halvad organisatsioonid, kes ei oska koostööd teha. Kuna koostööd mittetahtvad organisatsioonid võisid saada toetust välisfondidest, siis võeti riigiduumas 2012. aastal vastu välisagendi seadus. 2020. aastal laienes seadus ka füüsilistele isikutele, mis põhimõtteliselt tähendab seda, et igast Venemaa kodanikust võib saada välisagent, kui ta saab toetust või teda tunnustab näiteks rahaliselt mõni välismaa fond. Erinevate, sealhulgas [Vene föderaalseaduse](#) rakendamine näitab, et vägivaldsete meetmete kaudu on soome-ugri rahvaste organisatsioonid kohalike võimude kontrolli all ega näita märkimisväärt initsiatiivi oma rahvaste huvide eest seista. Nad teevad seda, millel on võimude otsene heakskiit. Enamasti tähendab see naerunäolisi rahvuspidusid, millel on aastate jooksul hakanud aina enam kõlama vene keel, taustal Vene lipud ja loosungid „Me kõik koos oleme Venemaa” – „Мы все вместе Россия!”. Nii luuakse ühtsust, uut rahvust ja identiteeti, millel nimeks „venemaalane” – *россиянин*. Selle taustal on selge, et soome-ugri rahvaste senine koostöö ei saanud kuidagi olla kooskõlas Venemaa rahvuspoliitiliste huvidega. Vene rahvuspoliitika ideoloogide meelest on koostöö taga „soome-ugri maailma” konstruktsioon, mis nende meelest vaid väidetavalt populariseerib soome-ugri rahvaste koostööd keelte ja kultuuride kaitsmiseks ja arendamiseks. Tegelikult aga olevat koostöö eesmärk kahju tegemine Venemaa rahvusvahelisele mainele, riigi surveamine ja soome-ugri rahvaste eemaldamine vene keele- ja kultuuriruumist ehk segregatsioon. Nii ilmus 2013. aasta lõpus Venemaa strateegiliste uuringute instituudi ajakirjas Problemõ natsionalnoi strategii instituudi teaduri Vassili Ivanovi kirjutis „Natsionaalseparatism soome-ugri vabariikides ja välisfaktor”. Ta väitis, et „soome-ugri kaart” ongi sellepärast tekkinud, et Lääs saaks väidetavat soome-ugri rahvaste vägivaldset assimileerimist Venemaa vastu ära kasutada ja sellega Venemaad surveada. Miks on Lääne tähelepanu soome-ugri regioonidel? Seepärast, et just seal asuvad Venemaa sõjatööstuskompleksid, samuti on seal palju maavarasid. Idee soome-ugri maailma keelelisest ja kultuurilisest ühtsusest ning veresugulusest eestlaste, soomlaste ja ungarlastega kannab russofoobset, venevastast iseloomu. Eelkõige ei meeldi autorile mõtted sellistest soome-ugri üritustest, mis võiksid kuidagi neid rahvaid ühendada. Hõimupäeva idee on

Venemaa jaoks halb, sest see loovat soomeugrilaste ja teiste Venemaa rahvaste vahele barjääri; soome-ugri rahvaste noorteühendus on halb, sest sealt tuli soome-ugri kultuuripealinna idee, pealegi tegeldakse seal „soome-ugri lipu lehvitamisega”; üldse on soome-ugri identiteet halb, sest murendab Venemaa ühtsust – nii kistavat soome-ugri rahvad Vene Föderatsiooni ühtsest kultuuriruumist välja. 2014. aasta oktoobri intervjuus „Millest võib Eesti ilma jääda skandaali tõttu akadeemik Tiškoviga” ütleb akadeemik Valeri Tiškov eesti etnograafide kohta: „Nad liiguvad kõikjal Venemaal ja kirjutavad rohkelt rumalusi.” Kuid see on ainult pool häda. Edasi jätkab intervjuuerija Igor Šiško, kes kirjutab nagu 1930-ndatel (Soome asemel on nüüd USA): „Probleem on, et Eesti teadusest, mis uurib soome-ugri rahvaid, on saanud Eesti riigi Venemaa-vastase välispoliitika instrument. Toetades Eesti kaudu Venemaa soome-ugri rahvaid, püüab USA tegelikult Venemaad välispoliitiliselt survestada. „Tagakiusatud rahvaid” toetades soovib USA tegelikult Venemaa kodanikkonda lõhestada.” 2016. aasta veebruaris ÜRO-s välja kuulutatud põlisrahvaste keelte päevale pühendatud ja rahvusvähemuste probleeme kajastaval nõupidamisel ütles Venemaa riigiduumi endine esimees Sergei Narõškin, et udmurdi keelt ja kirjandust ei toetata mitte Eesti vahendeist, vaid rahastus tuleb teistest riikidest. See oli vastus udmurdi poedile Aleksei Arzamazovile, kes rääkis Eesti toetusest ja sellest, et Venemaa ise kahjuks udmurdi kirjandust piisavalt ei toeta. Nendest mõtteviisidest lähtuvalt oli selge, et soome-ugri rahvaste koostöö pidi saama riigi kontrolli alla. Need muudatused hakkasid süvenema pärast 2014. aastal toimunud Krimmi okupeerimist Venemaa Föderatsiooni poolt. Eelkõige ei meeldinud riiklikule keskvõimule soome-ugri rahvaste maailmakongressid, sest need tõstsid soome-ugri rahvaste rahvuslikku ja rahvusvahelist prestiiži. Ainuüksi Eesti, Soome ja Ungari presidentide osavõtt kongressidest oli märgilise tähendusega. Vähe sellest, kongressidel peetud tervituskõned ja ettekanded viitasid aeg-ajalt sellele, et soome-ugri rahvastel on Venemaal probleeme, eelkõige keeleprobleeme. Samuti viidati kongresside lõppdokumentides erinevatele rahvusvahelistele dokumentidele, mis rääkisid põlisrahvaste ja rahvusvähemuste õigustest, muu hulgas õigusest enesemääramisele. Esimene riigivõimu katse saada kongressid oma kontrolli alla tehti 2008. aastal, mil sooviti, et kongressi peakorter läheks Helsingist Venemaale. Paraku ei suudetud siis otsustada, millisesse linna täpsemalt, ja nii jäi peakontor Helsingisse. 2012. aastal sekkus riigivõim soome-ugri rahvaste delegatsioonide moodustamisse, et Ungaris Siófokis toimuvale kongressile Venemaa Föderatsioonist lähetatud delegatsioonides oleks ustavad inimesed, kelle sõnum oleks: meil on kõik hästi. Usinalt jälgiti, et neil ei tekiks liiga palju kokkupuuteid eestlaste, soomlaste ja ungarlastega. 2016. aastal aga otsustati, et Venemaa soome-ugri rahvad saadavad Lahtis toimunud kongressile vähendatud delegatsioonid (viis delegaati), sest raha pole. Raha aga polnud väidetavalt sellepärast, et Eesti, Soome ja Ungari ühinesid sanktsioonidega Venemaa vastu. [2021. aasta aprillis teavitas](#) Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsioon, mis on Vene riigivõimu meelest ainuke legitiimne soome-ugri rahvaste organisatsioonide liit, oma avalduses, et „viimaste aegade rahvusvahelises soome-ugri liikumises on tõusnud eriti eredalt esile destruktiivsed, selgelt poliitilised tendentsid, mis väljenduvad ka soome-ugri rahvaste

maailmakongresside tegevuses, kus „soome-ugri kaarti” kasutatakse kui ühte võimalust, avaldamaks survet ühele või teisele riigile, aga etnilisi küsimusi kasutatakse etnopolitiiliste spekulatsioonide eesmärgil”. Ühtlasi leiti, et kongresse ei korraldata selleks, et probleemidele konstruktiivseid lahendusi leida, vaid neid kasutatakse instrumendina Venemaa siseasjadesse sekkumiseks. Sellepärast ei pidanud assotsiatsioon Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste osavõttu kongressist soovitavaks, lisades avalduse lõppu: „Me paneme kahtluse alla kongresside toimumise vajalikkuse tulevikus.”

Sellega pandi punkt soome-ugri rahvaste seni küllaltki üksmeelsele koostööle. Tegelikult olid juba varem katkenud mitmed koostöövormid, näiteks soome-ugri rahvaste noorteassotsiatsiooni kongressid, samuti ei korraldatud juba 2016. aastal Hantõ-Mansiiskis rahvusvahelist soome-ugri üliõpilaste kongressi (IFUSCO).

[Jaak Prozes. Soome-ugri rahvad uute väljakutsete eel \(Keel ja Kirjandus august-september 2022. lk 861-869\).](#)

19. mail 2023 toimus Venemaa Föderatsioon presidendi Vladimir Putini juhtimisel [rahvussuhete nõukogu istung](#), kus arutati Venemaa riikliku rahvuspoliitika strateegiat, uute okupeeritud regioonide integratsiooni Venemaa sotsiaalkultuurilisse ruumi ja muudatusi rahvuspoliitikas, mis on tingitud “välistest ohtudest ja ähvardustest”. [Vene senaator, AFUNi president Pjotr Tultajev: „Euroopas luuakse radikaalseid organisatsioone, mis tegutsevad Venemaa soome-ugri rahvaste nimel” - Fenno-Ugria](#)

Istungist võtsid osa Vene Föderatsiooni juhtivad rahvuspoliitika asjatundjad, duumasaadikud, senaatorid (duuma ülemkoja liikmed) ja rahvuslike kultuuriautonomiate juhid. Arvukate sõnavõtjate seas oli ka Venemaa Föderatsiooni Soome-Ugri Rahvaste Assotsiatsiooni (AFUN) president mokša-mordvalane Pjotr Tultajev, kelle sõnavõtu soome-ugri rahvaid puudutava osa toome lugejateni.

Tultajev märkis, et praegu, mil USA ja tema liitlased, kasutades aktiivselt rahvuste teemat, räägivad avalikult Venemaa lammutamisest, on täiesti põhjendatud rääkida “Venemaa jaoks kõige olulisema väärtuse — rahvustevahelise harmoonia ja ühtsuse kaitsmisest”.

Näiteks soome-ugri rahvaste puhul nähakse “sihipärast tegevust Venemaa riikliku rahvuspoliitika diskrediteerimises”, “rahvuslike meeleolude õhutamiseks”. Tultajevi sõnul luuakse Euroopas USA ja liitlaste abil ning demokraatia sildi all “radikaalseid rahvusorganisatsioone, mis tegutsevad Venemaa soome-ugri rahvaste nimel”. Tultajev märkis, et erinevatel rahvusvahelistel üritustel võib “nende isehakanud organisatsioonide esindajate suust kuulda süüdistusi meie rahvaste õiguste rikkumistes, rahvusliku faktori eitamisest soome-ugri regioonide kaadripoliitikas”. Senaatori sõnul unustavad selliste organisatsioonide esindajad asjaolu, et Venemaa on paljurahvuseline ja positsioneerivad end kui paguluses olevate rahvuskaaslaste huvide eest võitlejad.

Tultajev viitab Otepääl toimunud ersa kongressile (Otepääl toimus 30.09-01.10 2022 ersa rahvuskongress): “Juhtub täiesti absurdset, nagu näiteks 2022. aasta lõpul Eestis toimunud nn rahvuslik rahvakongress, mis tõi kokku umbes 20 delegaati – endisi venelasi ja nüüdseid USA, Ukraina, Eesti kodanikke, kes on ammu oma kodumaa unustanud. Nad vihkavad ja mustavad seda.” Tultajev heitis ka ette, et üritusest võttis osa Eesti Vabariigi välisministeeriumi asekancler ja teised Eesti võimude esindajad ning et süüdistati Venemaa riigivõimu. Ersa kongressil viibinud “endised Venemaa kodanikud” rääkisid Tultajevi väitel “rahvuslikul alusel loodavast riigist, mis peaks hõlmama Mordva Vabariigi, Tšuvaši Vabariigi, Penza ja Uljanovski oblastid, osa Nižni Novgorodi, Rjazani ja Samaara oblastitest” ja et praegune piirkondade staatus tunnistati ebaseaduslikuks.

Ta rõõmustas oma sõnavõtet, et “meie rahvad lükkavad tagasi sellised mõtted ja koletuslikud plaanid” ja leidis, et “valitseb arusaam ja teadmine, mida on sajanditega tõestatud, et meie kodumaa on Venemaa, üks ja jagamatu”. Tultajev kinnitas, et “soome-ugri rahvad, nende ühiskondlikud organisatsioonid toetavad teid, Vladimir Vladimirovitš, kui presidenti sõjalise erioperatsiooni läbiviimisel ja teistes meie riigi suveräänsust kaitsvates otsustes.” Tultajev märkis ka, et soome-ugri rahvaste maailmakongressi “liigse politiseeritusse tõttu” pidas Soome-Ugri Rahvaste Assotsiatsioon (AFUN) kongressi tegevuses edasist osalemist kohatuks. Ta kinnitas, et Venemaa soome-ugri rahvad ja AFUN on avatud rahvusvahelisele koostööle. “Oleme valmis hoidma kontakte erinevate kultuuri- ja haridusprojektide raames nii ühiskondlike organisatsioonide kui valitsusasutustega, kuid lähtudes meie rahvaste austusest ja valikutest ning Venemaa Föderatsiooni rahvuslikest eripäradest. Venemaa on ainulaadne oma paljurahvuselisuse, rahvatraditsioonide ja kultuuri rikkuse poolest.”

Pjotr Tultajev ei esitanud Venemaa presidendile ühtki palvet soome-ugri rahvaste keelte ja kultuuride kaitsmiseks, rääkimata nende arendamisest. Ta esitas vaid ühe ettepaneku – luua Moskvasse teater, kus saaks etendada erinevate Venemaa regioonide teatrilavastusi!

Tultajev leidis, et teater oleks nagu kõigi rahvaste teatrikunsti keskus, kus saaks külalisetendusi anda rahvusteatriid, tehes seda paljudes keeltes. Samas korraldataks seal erinevaid näituseid ja mahuks ära ka Venemaa rahvaste muuseum, pakkus ta.

Putin tänas ja ütles, “mis puudutab vene ja soome-ugri rahvaste eraldamist, siis seda teevad inimesed, kes ei saa üldse aru, kus nad on ja kes nad on. Slaavi ja soome-ugri hõimud elasid koos juba enne tsentraliseeritud Vene riigi ja mõningate soome-ugri rahvaste riiklike moodustiste teket. Seda kinnitavad täielikult arheoloogilised väljakaevamised, mis näitavad, et need hõimud elasid harmoonias ja rahu. Jälgi soome-ugri rahvaste elupaikadest leidub isegi praegusest Moskvast lõuna pool.”

Putin rõhutas, et sellepärast pole neil katsetel lõhestada vene ja soome-ugri rahvaid mingit alust ning need on määratud läbikukkumisele. "Neil oleks hea teada, et isegi teie mainitud mordva rahval, kui ma ei eksi, on viis murret ning inimesed, kes neid murdeid kasutavad, ei saa teineteisest aru. Selles mõttes on vene keel loomulik suhtluse keel nii oma rahvuse piires kui ka rahvuste vahelises suhtluses. Need, kes usuvad või arvavad, et saab teisiti, on väikese mõistusega. Hea, et meil on sellised vastased."

Rahvastik 2020/2021. aasta rahvaloenduse andmetel

Vene Föderatsioonis elavate rahvuste olukorra määratlemiseks korraldatud rahvaloendus toimus 2021. aastal 15. oktoobrist 14. novembrini, raskelt ligipääsetavates rajoonides aga 2020. aasta 1. oktoobrist kuni järgmise aasta 20. detsembrini. Algselt 2020. aastale kavandatud loendus lükkus edasi üleriigilise pandeemia tõttu.

Esialgsete tulemuste kohaselt loendati Venemaa Föderatsioonis 147,2 miljonit inimest. Võrreldes eelmise, 2010. aasta rahvaloendusega suurenes elanikkond 2,05 miljoni võrra ehk 1,4 %. Rahvaarvu suurenemine on tingitud eelkõige migratsiooni intensiivistumises, mida oli märgata kogu perioodi jooksul.

Rändesaldo oli Venemaa Föderatsioonis +2,4 miljonit ehk sisse rändas 5,4 miljonit ja välja 3 miljonit inimest. Põhiliselt rännati Venemaa Föderatsiooni SRÜ-riikidest. Rahvaarvu suurenemisele aitas kaasa ka kaasmaalaste tagasipöördumine, kokku oli neid 1 miljon. Eelkõige pöörduti tagasi Kasahstanist, Tadžikistanist ja Armeenias. Loomulik iive aga oli Venemaa Föderatsioonis tugevalt negatiivne.

Võrreldes 2010. aasta rahvaloendusega suurenes rahvaarv 28 Venemaa Föderatsiooni regioonides. Eelkõige kasvasid suurlinnad, samuti on märgatav juurdekasv Kaukaasia vabariikides. Märgatav oli linnastumise kasv, praegu elab 75% Venemaa Föderatsiooni elanikest linnades. Lisandus neli uut miljonilinna: Krasnodar, Krasnojarsk, Perm ja Voronež.

Suurim elanikkonna juurdekasv oli Sevastopolis, ligi 40%. Tšetšeenia ja Ingušeetia rahvaarv suurenes enam kui 20% võrra.

Soome-ugri elanikkonnaga Venemaa Föderatsiooni regioonide elanikkond kahanes, eriti Karjala ja Komi vabariikides, kus vähenemine oli peaaegu 20%. Viimased kaks olid ka ühed kiiremini väheneva rahvastikuga regioonid kogu Venemaa Föderatsioonis.

Regioon	2021 rahvaloendus	Muutus
Karjala vabariik	539 000	– 17,2%
Komi vabariik	738 000	– 18,1%
Mari El vabariik	677 000	– 2,7%
Mordva vabariik	784 000	– 6,1%
Udmurdi vabariik	1 453 000	– 4,5%
Handi-Mansi autonoomne ringkond	1 711 000	+ 11,7%
Jamali-Neenetsi autonoomne ringkond	510 000	– 2,5%
Neenetsi autonoomne ringkond	41 000	– 2,4%

Предварительные итоги Всероссийской переписи населения

Keeli ja rahvusi puudutavad arvud kinnitavad pea kõigi Venemaa Föderatsiooni rahvuste assimileerumise tendentsi, kus rahvused justkui sulatusahjus aina kiiremini kaotavad oma näo ja keele. Sulandumist hoogustab soome-ugri rahvaste rahvuskeelte väljatõrjumine pea kõikidest ühiskonna toimimise sfääridest, eelkõige haridusest. Viimase kümnendi vältel on lisaks toimunud „venemaalase kampaania“, mis ilmselgelt on muutnud ebamugavamaks kuulumise ühe või teise rahva hulka. Eelmise aasta lõpus avaldas Venemaa Föderatsiooni statistikaamet 2020. aasta rahvaloenduse rahvusi ja rahvuskeelte valdamist puudutavad andmed, mida COVID-19 tõttu oli kogutud põhiliselt 2021. aasta oktoobrist novembrini. Tulemused põhjustasid palju poleemikat ja tõstatanud küsimuse, kui tõsiselt võib uue rahvaloenduse tulemustesse suhtuda. Arvukalt on inimesi, keda väidetavalt ei loendatud või ei saadud neid kätte, rahvaloendajad aga räägivad suletud udest. Samuti leitakse, et saadud andmete usaldusväärsust kahandab asjaolu, et 16,6 miljonit inimest jättis oma rahvuse ja emakeele märkimata. Arvatakse, et nende sekka kuuluvad just rahvused, kes rahvuslikel põhjustel ei tunne end turvaliselt. 12,1 miljonit inimest aga ei soovinud vastata küsimusele keelte valdamisest. Nendele

suurtele arvudele on juba viidanud tatarlaste, aga ka mordvalaste esindajad, sest nende rahvaste arv vähenes võrreldes viimase rahvaloendusega tunduvalt. Samuti peab tõdema, et tatarlaste, aga eriti mordvalaste, arv oli märkimisväärselt vähenenud juba eelmise rahvaloenduse ajal. Selgus ka, et 1,4 miljonit inimest ei olnud rahvaloendajatele antud rahvuste loetelus, neist pidas end venemaalaseks (россиянин) enam kui miljon inimest, soomeugrilaseks, ugrilaseks või ugri-soomlaseks 169 inimest. Selliseid rahvusi teatavasti ei olegi olemas.

Tabel 1. Venemaa Föderatsiooni kaheksa suuremat rahvast

Rahvas	2010	2021	Muutus %
Venelased	111 016 896	105 579 179 (1)	−4,9
Tatarlased	5 310 649	4 713 669 (2)	−11,2
Ukrainlased	1 927 988	884 007 (8)	−54,1
Baškiirid	1 584 554	1 571 879 (4)	−0,8
Tšuvašid	1 435 872	1 067 139 (5)	−25,7
Tšetšeenid	1 431 360	1 674 854 (3)	+11,7
Armeenlased	1 182 388	946 172 (7)	−20,0
Avaarid	912 090	1 012 090 (6)	+11,0
Venemaa KOKKU	142 856 536	147 182 123	+3,0

Allikas: 2020. aasta ülevenemaaline rahvaloendus

Üldiselt on Venemaa Föderatsiooni rahvaarv võrreldes varasemaga suurenenud, kuid loomulik iive on tugevas miinuses. Juurdekasv on tulnud migratsiooni (2,4 miljonit) ja hõivatud alade, Krimmi ja Sevastopoli (2 miljonit) arvelt. Suured muutused on toimunud rahvusgruppide sees, taas on suurenenud Põhja-Kaukaasiast ja Kesk-Aasiast sissearvanud rahvaste arvukus. Suurematest rahvastest suurenes eriti avaaride ja tšetšeenide arv, viimased on praeguseks suuruselt kolmas Vene

Föderatsiooni rahvas. Sisserändajatest on võrreldes 2010. aastaga märkimisväärselt rohkem kirgiise, tadžikke ja usbekke. Vastupidiselt kuulujuttudele hiinlaste arvu suurenemist on nende arv vähenenud 21 000ni.

Silma torkab, et venelaste arv on märkimisväärselt vähenenud, koguni 5,5 miljoni võrra. Venelaste loomulik iivegi on üks madalamaid kogu föderatsioonis. Tuhande vene naise kohta tuleb 1442 last, aga näiteks 1000 udmurdi naise kohta 1973 ja 1000 mari naise kohta 1906 last. Ometi ei tähenda see venelaste või vene keele osakaalu vähenemist. Enamik rahvaid toodab kiires tempos venekeelset maailma. Nii selgub, et enam kui 6 miljonit teistest rahvustest inimest peab oma rahvuskeele asemel emakeeleks vene keelt. Väga suur panus on siin ukrainlastel, kelle arv on vähenenud enam kui kaks korda ja kellest 70% peab rahvuskeeleks vene keelt. Ukrainlaste puhul on ilmselge, et maha on saladud nii oma rahvus kui ka keel, samuti on informatsiooni sellest, et Venemaal elavad ukrainlased vahetavad massiliselt perekonnanime. Praeguseks on hakanud assimileeruma ka armeenlased, aserbaidžaanlased, kasahhid, kellest enamik on Venemaal elanud paar põlvkonda. Seega on selgelt näha pea kõigi rahvuste kiiret venestumist, välja arvatud tšetšeenid ja veel mõned teised Põhja-Kaukaasia rahvad.

Kokku on Vene Föderatsioonis 2020/2021. aastal end soome-ugri rahvustesse kuuluvaks lugenud 1 649 635 inimest.

Tabel 2. Soome-ugri ja samojeedi rahvad (järjestatud kahanevalt muutuse protsendi järgi)

Rahvas	2010	2021	Muutus %
Vadjalased	64	99	+54,6
Neenetsid	44 640	49 646	+11,2
Handid	30 943	31 467	+1,6
Mansid	12 269	12 228	−0,3
Sõlkupid	3649	3458	−5,2
Bessermanid	2201	2036	−7,5
Eenetsid	227	201	−11,6

Saamid	1771	1530	−13,6
Nganassaanid	862	687	−20,3
Isurid	266	210	−21,1
Marid	547 605	423 803	−22,6
sh niidu- ja idamarid	218	101	−53,7
sh mäemarid	23 559	14 077	−40,2
Vepslased	5936	4534	−23,6
Udmurdid	552 299	386 465	−30,0
Mordvalased	744 236	484 450	−34,9
sh mokšad	4767	11 801	+147,6
sh ersad	57 008	50 086	−12,1
Komid (sürjakomid)	228 235	143 516	−37,1
sh iżmakomid	6420	4748	−26,0
Permikomid	94 456	55 786	−40,9
Karjalased	60 815	32 422	−46,7
Ungarlased	2781	1460	−47,5
Eestlased	17 875	7859	−56,0
sh setud	214	234	+9,3

Soomlased	20 267	7778	–61,6
sh ingerisoomlased	441	571	+29,5
KOKKU	2 371 398	1 649 635	–30,4

Allikas: 2020. aasta ülevenemaaline rahvaloendus

Nagu tabelist näha, on paremini läinud põlisrahvastel, kelle arv kas suureneb või on vähenenud marginaalselt. Neenetsite arv läheneb 50 000-le. Kui neenetsite arv suureneb üle 50 000, siis tõuseb päevakorda küsimus neenetsite väljaarvamisest Venemaa Föderatsiooni põlisrahvaste registrist, sest naaberriigi seaduse järgi loetakse põlisrahvaks vaid neid põliseid rahvaid, keda on alla 50 000. Näiteks karjalased ei ole põlisrahvas, ehkki lähtuvalt 50 000 loogikast peaksid nad sellele nõudele vastama. Samuti on taas suurenenud hantide ja teatava üllatusena vadjalaste arv. Arvukuse tõusu põhjuseks tuleks eelkõige pidada põlisrahvastele makstavaid dotatsioone, sellest tulenevalt eelistatakse ka segaperekonnast pärit lapse kandmist põlisrahva hulka. Toetustel on kindlasti olnud mõju ka Vene Föderatsiooni setode puhul, kes mõni aasta tagasi käisid usinalt kohtutes tunnistamas, et nad tõesti setod on.

Suurtel rahvastel on seevastu läinud selle lühikese aja jooksul väga kehvasti, eriti torkab silma mordvalaste arvu vähenemine 260 000 inimese võrra, nagu ka udmurtide kahanemine 170 000 ja maride 120 000 inimese võrra. Selle taga on üha kiirenev assimilatsioon, mida hoogustab soome-ugri rahvaste rahvuskeelte väljatõrjumine pea kõikidest ühiskonna toimimise sfääridest, eelkõige mõistagi haridusest. Lisaks käis koguni kümnendi vältel n-ö „venemaalase kampaania“, mis ilmselgelt muutis ebamugavamaks kuulumise ühe või teise rahva hulka. Kui ajavahemikul 2002–2010 vähenes maride, mordvalaste ja udmurtide arv umbes 12%, siis praegu on toimunud vähenemine 30% võrra. Kokku võttes vähenes aastail 2002–2010 soome-ugri rahvaste arv 14,2%, nüüd 2010–2020 perioodil aga 30,4% – assimilatsiooni tempo on olnud varasemast 2,5 korda kiirem. Mõningase üllatusena on toimunud mokšade arvu kahekordistumine, mis on ilmselt seotud osade mordvalaste identiteedi muutumisega, nii nagu näiteks aastail 2002–2010 suurenes mäemaride arv.

[Uurali rahvad ja Venemaa 2020. aasta rahvaloendus - Fenno-Ugria, Jaak Prozes.](#)
[Uurali rahvad ja Venemaa 2020. aasta rahvaloendus - Sirp 10. 11. 2023](#)

4. SOOME-UGRI KEELED 2020/2021 RAHVALOENDUSE ANDMETEL

Üldistatult: 1 miljon ehk kaks kolmandikku Venemaa Föderatsioonis elavatest soomeugrilastest, keda on kokku umbes 1,6 miljonit, oma keelt ei valda.

Tabel 3. Soome-ugri ja samojeedi (uurali) keelte valdamine (järjestatud kahanevalt muutuse protsendi järgi)

Keel	2010	2021	Muutus %
Nganassaani	125	300	+140,0
Eenetsi	43	97	+125,6
Mansi	938	1346	+43,5
Neenetsi	21 926	24 487	+11,7
Handi	9584	9230	−3,7
Sölkupi	1023	975	−4,7
Udmurdi	324 338	255 877	−21,1
Saami	353	259	−26,6
Mari, sh niidu- ja idamari	365 316	258 951	−29,0
Sürjakomi	156 099	108 958	−30,2
Mäemari	23 062	15 352	−33,4
Permikomi	63 106	41 447	−34,3
Vepsa	3613	2173	−39,9
Vadja	68	39	−42,6

Isuri	123	70	–43,1
Mordva	392 941	220 090	–44,0 (–28,7*)
sh mokša	1529	19 911	
sh ersa	36 726	40 045	
Karjala	25 605	13 872	–45,8
Eesti	15 583	6724	–56,9
Soome	38 873	14 075	–63,8
Ungari	6888	2469	–64,2
KOKKU	1 488 349	976 791 või	–34,4 või
		1 036 747	–30,3

*Protsendi erinevus tuleb sellest, et pole selgelt arusaadav, kas ersa ja mokša keeled on siin loetud mordva keele hulka või mitte.

Allikas: 2020. aasta ülevenemaaline rahvaloendus

Tervikuna võib näha soome-ugri keelte valdajate arvu veelgi kiiremat vähenemist. Veel kakskümmend aastat tagasi, 2002. aastal, valdas soome-ugri keeli üle 2 miljoni inimese, nüüd alla 1 miljoni. Riigi poliitika, väiksemaid keeli eirava tehnoloogia ja massiteabevahendite areng on väga lühikese aja jooksul viinud enam kui miljon soome-ugri keelte valdajat. Kui vaadata 2010. aasta rahvaloendusandmeid, siis tookord oli ungari ja soome keele valdajate arv võrreldes teiste soome-ugri keeltega kahanenud pea kõige aeglasemalt. Nüüd aga on oma riiki omavate soome-ugri rahvaste keelte valdajaskond kahanemas kõige kiiremini. Eriti kiirelt on vähenenud ka mordva keelte ja karjala keele valdajaskond. Taas aga võib välja tuua põhjala põlisrahvaste keelte valdajaskonna suurenemise, mis on küllaltki erakordne, sest vahemikus 2002–2010 ei suurenenud ühegi soome-ugri keele valdajate arv. 2010. aasta rahvaloenduse järgi oli parimas seisus mari keel, selle valdajate hulk vähenes 19%. Huvitavad metamorfoosid toimuvad mordva keelega, mida teatavasti pole

olemas. On olemas Mordva Vabariik, ersa ja mokša keel. Ilmselt on siin näha mokša rahvusliku identiteedi kasvu, sest kahekordistus end mokšaks pidavate inimeste arv.

Tegelikkuses on keelte olukord märkimisväärselt halvem, sest siin ei ole välja toodud ainult soome-ugri rahvaste oma keele valdamist. Esitatud tabelis on näiteks ka venelasi ja tatarlasi jt, kes samuti soome-ugri keeli valdavad. Rahvaloenduse metoodikast juhinduvalt peetakse keele valdajaks seda, kes oskab selles keeles rääkida, lugeda ja kirjutada. Neid venelasi ja teiste rahvuste esindajaid aga on vähe, seega üldpilti see suurt ei mõjuta.

Olukorra kurbloolisus saab selgeks siis, kui võrdleme soome-ugri rahvaste arvu ja keelte valdajate arve, tulemuseks näeme, et protsentuaalselt kõige paremini valdavad oma rahvuskeelt komid ja permikomid ligi 75%-ga, nendele järgnevad natuke üle 60%-ga udmurdid ja marid. Kõikide teiste soome-ugri rahvaste puhul võib väita, et üle poole nendest ei valda oma emakeelt. Kui ennist võisime rõõmustada, et on suurenenud põhjas elavate põlisrahvaste arv, samuti nende keelte valdajate arv, siis tegelikkuses valdab oma rahvuskeelt 49% neenetsitest, 29% hantidest ja 11% mansidest. Seega üle poole Venemaa Föderatsioonis elavatest soomeugrilastest oma rahvuskeelt ei oska, st ei mõista kõnelda. Nad küll peavad end kas mariks või mordvalaseks, kuid on ilma rahvuskeeleta, mille on asendanud vene keel.

Lisaks keelte valdamisele küsiti esmakordselt üle pika aja rahvaloendusel ka seda, millist keelt te igapäevaselt kasutate. Need arvud on mõnevõrra väiksemad keele valdajate arvudest. Selgub, et iga päev kasutavad keelt valdavalt maal elavad inimesed. Näiteks udmurdi keelt kasutab linnas 45 645 inimest, maal aga 177 141. Mari keelt linnas 70 632, maal 158 046 inimest. Tunduvalt suuremad on vahed keele valdamises ja iga päev kasutamises eesti, soome ja ungari keele puhul Vene Föderatsioonis. Näiteks eesti keelt kasutab Venemaal 2457 inimest, soome keelt 4675 ja ungari keelt 872 inimest ehk pea kolm korda vähem keele valdajate arvust.

Rahvuskeelt emakeeleks pidavaid soomeugrilasi on rohkem kui keele valdajaid.

Tabel 4. Rahvuskeelt oma emakeeleks pidajate arv ja protsentuaalne osakaal

Rahvas	Arv 1989	Osakaalu %	Arv 2021	Osakaalu %	Arvu muutus
Mordvalased	740 048	69,0	332 829	69,6	−407 219
Marid	526 961	81,9	330 721	79,3	−196 240
Udmurdid	506 169	70,8	265 531	69,2	−240 638

Komid	238 880	71,0	94 530	66,4	−144 350
Permikomid	104 715	71,1	38 564	69,5	−66 151
Karjalased	60 696	48,6	8 402	26,1	−52 294
Neenetsid	26 553	77,7	38 015	77,7	+11 642
Handid	13 542	60,8	13 691	44,3	+149
Mansid	3 037	36,7	2093	17,3	−944
Vepslased	6231	51,3	1120	24,1	−5111
Sõlkupid	1701	47,7	1552	45,6	−149
Saamid	771	42,0	247	16,2	−524
Nganassaanid	1052	83,4	411	59,4	−641
Isurid	148	41,9	66	29,2	−82
Eenetsid	95	45,5	67	33,7	−28
Vadjalased	Ei märgitud		16	15,3	
Setod**	Ei märgitud		101	41,7	

** Setod ilmselt ei saanud märkida rahvuskeeleks seto keelt, sest keelte nimestikus see puudus. 101 setot märkis emakeeleks eesti keele. Venemaa Föderatsioon tunnustab setosid põlisrahvana.

Allikas: 2020. aasta ülevenemaaline rahvaloendus

Üle mitme rahvaloenduse esitati rahvaloendusel küsimus rahvuskeele kui emakeele kohta, kusjuures võimaldati ka kahe emakeele märkimist. Nagu tabelist 4 näha, on 30 aastaga drastiliselt vähenenud oma rahvuskeelt emakeeleks pidavate soome-ugri

rahvaste arvukus. Eriti torkab see silma mordvalaste, komide, permikomide, karjalaste, vepslaste, saamide ja isurite puhul. Nende arv on vähenenud enam kui kaks korda, karjalaste arv on vähenenud kogunisti 7,2 korda ehk siis tegemist on kõige kiiremani ajaloo areenilt lahkuva Venemaa Föderatsioonis elava soome-ugri rahvaga. Erandina on suurenenud rahvuskeelt emakeeleks pidavate neenetsite arv, suhteliselt väikesed on kaod teistel põhjala rahvastel. Enam-vähem stabiilsena püsivad rahvuskeelt emakeeleks pidavate suuremate rahvaste osakaalu protsendid, näidates eelkõige keelepõhise rahvusteadvuse suhtelist stabiilsust – rahvuskeelt samastatakse oma rahvusliku kuuluvusega, rahvuskeele valdamine pole siin oluline. Tõsisemate erinevustega toon siin välja, et rahvuskeelt emakeeleks pidavaid vadjalasi, karjalasi ja vepslasi on märkimisväärselt vähem kui nende keelte valdajaid. Nende seas on seega rohkem neid, kes valdavad küll rahvuskeelt, kuid emakeeleks mingil põhjusel loevad vene keelt.

Siiski võib ka selle tabeli põhjal väita, et mõne aastakümnega on süvenenud assimilatsioon, vene keelt ka juba oma emakeeleks pidavate soomeugrilaste hulk. Eriti on see märgatav põhjala põlisrahvaste hantide, manside, nganassaanide ja ka karjalaste, vepslaste ja vadjalaste juures.

Venemaa Föderatsioonis 2021. aastal läbi viidud rahvaloenduse andmed midagi lohutavat meile ei ütle. Rahvuskeelt emakeeleks pidavate soomeugrilaste osakaal ei ole võrreldes 2010. aastaga märkimisväärselt siiski vähenenud, kuid toimub soome-ugri rahvaste vägagi kiire assimileerumine vene rahva hulka ja kehvad on lood oma rahvuskeele valdamisega. Mingit kaitset pakuvad soome-ugri rahvastele ja nende keeltele rahvuslik autonoomia oma vabariigis või oblastis. Näiteks 1989. aasta rahvaloenduse andmetel elas Mordva Vabariigis 29,2% mordvalastest, Mari Eli Vabariigis 50,1% maridest ja Udmurdi Vabariigis 69,5% udmurtidest, mis viitab soomeugrilaste laialipaisatusele ja autonoomia piiride suvalisusele. Kuid kui vaadata 2021. aasta andmeid, siis on näha, et praegu elab juba 60% Venemaa Föderatsioonis elavatest mordvalastest Mordva Vabariigis, 58,1% marisid Mari Eli Vabariigis ja 77,6% udmurtidest Udmurdi Vabariigis. Seega on autonoomsel territooriumil elavate soome-ugri rahvaste osakaal tunduvalt suurenenud, eriti mordvalaste puhul. Paraku on aga erinevalt 2010. aasta rahvaloendusest hakanud vähenema soome-ugri rahvaste osakaal oma vabariikides, mis praegu on kõrgeim – 40,1% – maridel.

Milline aga võiks olla soome-ugri rahvaste ja nende keelte tulevik, seda võiks aidata prognoosida keele valdamine vanusegrupis 5–9 aastat. Selles grupis on mari keele valdajaid 9817, udmurdi keele valdajaid 7635, mordva keelte valdajaid 4149, komi keele valdajaid 3726 ja neenetsi keele valdajaid 2525. Karjala keelt valdab 49, aga näiteks handi keelt 677 last vanuses 5-9.

Soome-ugri keelte õppimine on alates 2018. aastast Venemaa Föderatsioonis vabatahtlik ja võimalik vaid lapsevanema avalduse alusel. Kuni 2021. aastani sai

emakeelt õppida kaks tundi nädalas, kuid praeguseks on tulnud soovitus piirduda ühe tunniga nädalas. Selle tagajärg on nii nõrk emakeeleoskus kui ka rahvuskeelt õppivate õpilaste arvu vähenemine.

Venemaa statistiliste andmete puhul jääb muidugi õhku küsimus, kui palju võib neid usaldada. Põhiliseks põhjuseks kahelda on rahvaloenduse läbiviimine COVID-19 tingimustes, teiseks eri tehnoloogiate kasutamine ja kolmandaks elukoha ja sissekirjutuste suur erinevus. Samas keeli ja rahvusi puudutavad arvud kinnitavad üldist, juba 1979. aastast selgelt jälgitavat pea kõigi Venemaa Föderatsiooni rahvuste assimileerumise tendentsi, mis iga rahvaloenduse andmetel aina kiireneb ja kiireneb. Ainukesena on sellele vastu seisnud tšetšeenid, kellest 98,8% peab rahvuskeelt emakeeleks.

Fenno-Ugria projektijuht, komi päritolu Anna Kuznetsova on oma pooleliolevas doktoritöös käsitlenud keelepoliitikat karjalaste, komide ja saamide näitel Venemaal, millised föderaalised seadused on olemas ja kuidas neid realiseeritakse praktilisel tasemel. Keelt puudutavate seaduste rakendamine on väga nominaalne, mille tulemusena on rahvuskeelel vaid dekoratiivne kasutus: näiteks Komimaal Sõktõvkaris on tänavanimed kahes keeles, komi keeles esinevale Ö-tähele on ausammas, lennujaamas on "Tere tulemast!" komi keeles.

Paraku teevad otsuseid emakeele kahjuks pered ise, kinnitab Kuznetsova: "Mõned komi pered valivad inglise keele, arutlevad, et lapsel on paremad haridusvõimalused, kui ta oskab inglise keelt, milleks komi keelt on vaja. Mõned koolidirektorid on mures: kuidas ma koostan õppekava, kui ainult mõned lapsed koolis, üks viiendast, teine seitsmendast, soovivad õppida komi keelt. Komi keel ei ole koolis kohustuslik aine." Kui kümme aastat tagasi olid Komimaa lasteaedades keelepesad, kus räägiti ainult oma keelt, olid keelekümbelusrühmad, siis nüüd keelepesu enam Venemaal ei ole, sest Venemaa valitsuse seisukoht on, et see süsteem Venemaale ei sobi, sest viib separatismi: kui lapsed hakkavad lasteaias rääkima oma keeles, mari, komi, karjala keeles, siis see tähendavat, et need lapsed ei oska enam vene keelt.

Aimar Ventsel samas diskussioonis rõhutas, et tuleb silmas pidada ka rahvusvähemuste osakaalu oma maal: kui kaardil tunduvad soomeugri territooriumid suurte aladena, ei ole neil nimirahvana enamust kuskil: komisid on 20, tatarlasi 40, burjaate 25 protsenti territooriumide rahvastikust.

Ka sellest tuleb suur surve kohalike venelaste poolt, need diskussioonid algasid 2010-2011.

[Jaak Prozes. Uurali rahvad ja Venemaa 2020. aasta rahvaloendus - Sirp 10.II 2023.](#)

["Venemaa agressioon Ukrainas ja soome-ugri rahvad Venemaal". Vestlusring Paide arvamusfestivalil 11. augustil 2023, tekstina avaldatud Soome-ugri Sõlmed 2023.](#)

5. SOOME-UGRI KEELEKORPUSED JA MASINTÖLGE

Keelekorpus on elektrooniline tekstikogu, mis sisaldab grammatiliselt märgendatud tekste. Suurte keelekorpuste tähtsus on viimastel aastatel oluliselt kasvanud, sest tehisintellektil põhinevad suured keelemudelid kasutavad õppimiseks keelekorpusi ja mida suuremad ja mitmekesisema sisuga need on, seda parem on tulemus. Märkimisväärse suurusega keelekorpused on vaid mõnel üksikul Venemaa soome-ugri keelel ja seetõttu enamik suuri keelemudeleid ei ole võimelised suhtlema nendes keeltes.

Mari (niidumari ja mäemari) keele korpused on suhteliselt heal tasemel, sisaldades tekste paljudest eri valdkondadest ja mitmest perioodist. Olulisemad korpused on järgmised:

- [Корпус марийского языка](#) 21,2 miljonit sõna (sõnaraamatud, ajakirjandus, ilukirjandus)
- <https://meadow-mari.web-corpora.net/> : 5,53 miljonit sõna veebist ja 3,59 miljonit sotsiaalmeediast
- [Korp](#) 57 miljonit tähemärki (umbes 10 miljonit sõna) niidumari keeles ja 6,25 miljonit tähemärki (umbes 1 miljon sõna) mäemari keeles, sisaldab ka ilukirjandust, ajakirjandust ja teadustekste, Tromsö ülikooli juures
- <https://cloud.mail.ru/public/eX8r/XhAPRcPYy> mari-vene paralleelkorpus sisaldab 405 000 lauset.

Ersa keele tähtsamad korpused:

- [Korp](#) sisaldab 14 miljonit tähemärki (umbes 3 miljonit sõna)
- [Корпуса эрзянского языка](#) 2,3 miljonit sõna (ajakirjandus, ilukirjandus, blogid, Vikipeedia, piiblitõlge) + 830 000 sõna sotsiaalmeediast

Mokša keele korpused on:

- https://gtweb.uit.no/u_korp/?mode=mdf#?lang=en 12,8 miljonit tähemärki (umbes 3 miljonit sõna), sisaldab ajakirjandust ja ilukirjandust
- [Корпуса мокшанского языка](#) 1,75 miljonit sõna, ajakirjandus, piiblitõlge ja blogid

Udmurdi suuremad korpused on:

- [Национальный корпус удмуртского языка](#) Udmurdi rahvuskorpus, sisaldab 6,2 miljonit sõna (proosa, luule, draama, ajakirjandus, õppekirjandus, folkloor)

- <https://udmurt.web-corpora.net/> sisaldab ligi 10 miljonit sõna peamiselt ajakirjanduslikke tekste ja 2,7 miljonit sõna sotsiaalmeedia tekste
- [Korp](#) 270 000 tähemärki (u 50 000 sõna, ainult udmurdikeelne vikipeedia)

Komi keele korpused on:

- [Корпус Коми языка](#) komi rahvuskorpus, sisaldab 88,5 miljonit sõna (proosa, luule, draama, ajakirjandus, õppekirjandus, teadustekstid)
- [Korp](#) 960 000 tähemärki (u 200 000 sõna)
- <http://komi-zyrian.web-corpora.net/> 1,75 miljonit sõna ajakirjandusest ja 1,85 miljonit sõna sotsiaalmeediast

Karjala keele livviko murde korpus [BenKap](#) sisaldab 1,2 miljonit sõna.

Ülejäänud keelte korpused sisaldavad alla miljoni sõna. Näiteks vepsa keele korpus [BenKap](#) koosneb peamiselt murdetekstidest, ajakirja Kodima tekstidest ja piiblitõlkest ning sisaldab umbes 760 000 sõna.

Digiteeritud keelematerjalide hulgas on märkimisväärne Soome rahvusraamatukogu Fenno-Ugrica projekt [Fenno-Ugrica](#) , mille käigus digiteeriti umbes 1500 monograafiat ja üle 110 perioodikaväljaande üle 20 soome-ugri ja samojeedi keeles 20. sajandi algusest ja keskpaigast.

Masintõlge

Masintõlge on olemas vaid osadel keeltel: Google'i tõlkerobot ([Google Translate](#)) tõlgib niidumari, udmurdi ja komi keelt.

Yandexi tõlkemootoris ([Yandex Translate](#)) on valmis komi keele tõlge, katsetusjärgus (beetaversioon) on udmurdi, mäemari ja niidumari tõlge.

Tartu Ülikoolis arendatav tehisarul põhinev tõlkeportaali [Neurotõlge](#) kaasab küll 23 soome-ugri keelt, kuid väiksemates keeltes on tõlkekvaliteet veel nõrk.

Suurtel keelemudelitel põhinevad tehisarurakendused oskavad piiratud ulatuses suhelda Venemaa soome-ugri keeltes. Näiteks Anthropicu mudel Claude (Sonnet 4, <https://claude.ai>) suudab tõlkida ja vastata mari, udmurdi ja komi keeles ning piiratud ulatuses ka ersa, mokša, karjala ja vepsa keeles. Levinud tehisarurakendus ChatGPT suudab mõningal määral suhelda mari, udmurdi, komi ja karjala keeles ning väga piiratud määral ersa, mokša, handi ja mansi keeles.

Keelekorpuste ja keeletehnoloogilise toe suhtes on paremas seisus mari, udmurdi ja komi keel. Suurim tekstikorpus on komi keelel (88 miljonit sõna), kuid võrreldes ungari, soome ja eesti keelega on seda siiski väga vähe. Näiteks praegu kasutusel

olevas eesti keele ühendkorpuses on 3,8 miljardit sõna (40 korda rohkem, kui suurimas komi keele korpuses). Veelgi kehvemas seisus on ersa, mokša ja mäemari keel, mille korpused sisaldavad alla 10 miljoni sõna. Väiksema kõnelejate arvuga soome-ugri keelte, nagu vepsa, karjala, lüüdi, kildini saami, handi, mansi ning samojeedi keelte keeletehnoloogiline tugi on väga nõrk ja korpused puuduvad või on väga väikesed.

6. SOOME-UGRI ORGANISATSIOONID

Soome-ugri rahvaste assotsiatsioon [Ассоциация финно-угорских народов](#)

Soome-ugri rahvaste assotsiatsioon (AFUN) on praegu Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaid ühendavatest ja koostööd korraldavatest organisatsioonidest võimsaim. See esindab regioone, näiteks nii Mari Vabariiki kui ka Kemerovo oblastit või Krimmi vabariiki. Organisatsiooni kuulub kokku 32 regiooni, kust määratakse nõukogu liikmed, keda on kokku 51. Soome-ugri vabariikidest on kõikjal neli nõukogu liiget, v.a. Karjala ja Krimm, kust on kaks liiget. Näiteks Krimmi esindab etniline eestlane Olga Skriptšenko (Salman). Assotsiatsiooni eesotsas on Venemaa soome-ugri vabariikidest pärit kõrged riigiametnikud, selle juht on Mordva Vabariigi senaator Venemaa Föderaalnõukogus mokšalane Pjotr Tultajev, tema asetäitjad on mäemarilane Mihhail Vasjutin, Mari El Vabariigi parlamendi spiiker ja udmurt Tatjana Išmatova, Udmurdi parlamendi asespiiker.

Organisatsioon rõhutab lähedust võimudega, tuues esile, et kõiki ja kõike tehakse kooskõlas riigivõimuga ja rõhutades, et organisatsiooni tegevus toetab Venemaa identiteeti.

Assotsiatsioon sisuliselt lõhestas 2021. aastal soome-ugri rahvaste liikumise oma avaldusega pidada mittesoovitavaks Venemaa soome-ugri rahvaste osalemist 2021. aastal Tartus toimunud 8. soome-ugri rahvaste maailmakongressil.

Organisatsioon on igati õigustanud Venemaa kallaletungi Ukrainale, rõhutanud korduvalt soome-ugri rahvaste toetust sõjale ning leidnud, et kallaletung Ukrainale oli põhjendatud. Muidugi toetab organisatsioon rõhutatult kõiki ülevenemaalisi aktsioone, mis konsolideerivad Venemaa ühiskonda vene keele ja militarismi vaimus. Tultajev ise osaleb Venemaa Föderatsiooni presidendi rahvuspoliitika nõukogus ja võtab seal sõna, rääkides taunivalt rahvuskaaslastest, kes on organiseerunud välisriikides ja püüavad diskrediteerida Venemaa rahvuspoliitikat ning lõhestada rahvuslikke kogukondi. Sama teevad tema meelest ka Eesti, Soome ja Ungari, kes toetavad välismaale põgenenud rahvuskaaslast ja nende organisatsioone. Tultajev on kriitiline Venemaa soome-ugri rahvaste keeleteadlaste suhtes, kes leiavad, et soome-ugri keelte olukord on halb.

Organisatsioon moodustas 2024. aasta novembris noorte nõukogu, mis on mõeldud alternatiivina omal ajal tegutsenud soome-ugri rahvaste noorte assotsiatsioonile (MAFUN). Organisatsiooni tegevust korraldatakse läbi kongresside, mis toimuvad iga nelja aasta tagant – viimane toimus 2021. aasta detsembris. Organisatsiooni suurimaks ettevõtmiseks on foorumite korraldamine, mis toimub iga kahe aasta tagant. Foorumid on mõeldud alternatiiviks soome-ugri rahvaste maailmakongressidele, mis toimuvad iga kahe aasta tagant, viimati toimus foorum 2023. aasta augustis ja järgmine toimub tänavu sügisel Mari Vabariigi pealinnas Joškar-Olas.

[AFUNi kongress tegi kummarduse riigivõimule ja rõhutas soome-ugri rahvaste osa ühtses Venemaa Föderatsiooni kultuurikoodis - Fenno-Ugria](#)

["Välismääraja" võttis vaatluse alla AFUNi avalduse ja sellega kaasneva - Fenno-Ugria](#)

[Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee vastus AFUNi avaldusele - Fenno-Ugria](#)

[Vene senaator, AFUNi president Pjotr Tultajev: „Euroopas luuakse radikaalseid organisatsioone, mis tegutsevad Venemaa soome-ugri rahvaste nimel“ - Fenno-Ugria](#)

Kuivõrd oli soome-ugri rahvaste liikumise lõhestamine assotsiatsiooni (AFUN) enda otsus, ei ole kindel, pigem on assotsiatsioon lähtunud Venemaa Föderatsiooni rahvasasjade agentuuri vastavatest suunistest, kes need sai omakorda president Putini administratsioonilt. Need suunised kõlasid, et ajajärgul, mil Venemaa Föderatsioon soovib oma geopoliitilistest huvidest lähtuvalt teravdada vastuolusid Euroopa Liidu ja NATO-ga, teevad soome-ugri rahvad koostööd ja see koostöö tuleb lõpetada.

["Soome-ugri ruum: tegelikkus ja kaasaegsed väljakutsed" - Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni esimehe Pjotr Tultajevi kõne II soome-ugri rahvaste foorumil - Fenno-Ugria](#)

Kordame siinkohal, et Fenno-Ugria on omakorda katkestanud kõik ametlikud kontaktid soome-ugri organisatsioonidega ja on avaldanud oma kodulehel 2022 märtsis ka vastava avalduse, seda ka vene keeles [Учреждение Фенно-Угрия осуждает военные действия России на Украине - Fenno-Ugria](#)).

Soome-ugri rahvaste keskus Komis Söktövkari [Финно-угорский транзит 2025 | ВКонтакте](#)

Komi Vabariigis Söktövkari asuva Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste kultuurikeskusega olid juba pikemat aega kummalised lood: ei tööta nende

kodulehekülgl www.finnougoria.ru, mis vahendas informatsiooni Venemaa soome-ugri regioonides toimuvate kultuurisündmuste kohta. Ka keskuse kodulehel suhtlusvõrgustikus *VKontakte* ei leidunud enam tavapäraselt informatsiooni soome-ugri rahvastest. Nii hakkas 2025 Venemaa soome-ugri ringkondades üha enam levima informatsioon, et keskus suletakse. Juunis 2025 pidi keskuse juhataja Tatjana Barahova andma selgitusi, milles märkis, et keskust siiski ei likvideerita vaid kujundatakse ümber: “Selle käigus muutub keskuse tegevus tsentraliseeritumaks ja temast saab Moskvas asutatava Venemaa rahvaste kultuurikeskuse osa. Eelnevalt oli keskus Venemaa riikliku rahvaloomingumaja (*Государственный Российский Дом народного творчества*) üks filiaalidest, nii nagu hakkab olema ka loodav Venemaa rahvaste kultuurikeskus. Barahova sõnad tähendavad sisuliselt seda, et soome-ugri rahvaste keskus ei ole enam juriidiline isik ja ta ei jätka Sõktõvkaris, vaid sulandub Venemaa rahvaste kultuurikeskuse hulka. Keskuse sulgemist ja praeguste töötajate vallandamist on seostatud vajadusega hoida kokku eelarvelist raha, aga ka asjaoluga, et soome-ugri rahvaste koostööd ei peeta enam nii oluliseks. Tänapäevaks on teada, et keskusest jääb mingi struktuur (mõned inimesed) Moskvas asuva V.Polenovi nim. Venemaa riikliku rahvakultuurikeskuse koosseisus.

Enne Venemaa-Ukraina sõja algust oli keskus Fenno-Ugria Asutuse oluline partnerorganisatsioon, kes aitas leida ja lähetada soome-ugri rahvaste folklooriansambleid hõimupäevadele. Samuti toimus keskuse kaudu märkimisväärne osa soome-ugri rahvaste kultuurivahetusest ning keskuse koduleht oli oluliseks soome-ugri rahvaste kultuuriinfo vahendajaks. Keskus aitas koordineerida Venemaa soome-ugri rahvaste koostööd ning ta oli üks Venemaa Föderatsioonis toimuvate hõimupäevade peamistest korraldajatest. Teisest küljest oli keskus osaks Venemaa Föderatsiooni propaganda ruuporist, kelle ülesandeks oli näidata Venemaal elavate soome-ugri rahvaste toredat ja muretu elu, mida saadavad pidustused, laulud, tantsud ning käsitöö. Viimasel paaril aastal aga hakati hoogsalt arendama koostööprojekte okupeeritud Ukraina aladel elavate soome-ugri rahvaste esindajatega, rõhutama Venemaa ühtsust ja propageerima suurriigi militaarseid ambitsioone.

Soome-ugri keskus ise oli loodud 2006. aastal Venemaa presidendi Vladimir Putini initsiatiivil, vastav määrus kinnitati 2007. aasta aprillis. Võib öelda, et keskuse asutamine oli omamoodi vastuseks Katrin Saksa Euroopa Nõukogu Parlamentaalse Assamblee juures 2006. aastal valminud raportile, milles märgiti soome-ugri rahvaste halba ja õigusetut olukorda. Keskus pidi oma tegevusega näitama Venemaa Föderatsiooni hoolitsust soome-ugri rahvaste eest.

Organisatsiooni väärtuseks oli küllaltki hästi toimiv kodulehekülg, kus regulaarselt ilmus 10-15 uudist kuus soome-ugri rahvaste kultuurielust, samuti olid sellel soome-ugri rahvaid tutvustavad ülevaated ja huvilistele kasulike linkide kogu, sealhulgas ligipääs Fenno-Ugria kodulehele. Tõsi, uudistes puudusid poliitilised teemad, neis ei kajastunud soome-ugri rahvaste olukorda või hinnanguid riigis

toimuvale. Organisatsioon andis välja soome-ugri rahvaid tutvustavaid kogumikke ja tootis dokumentaalfilme pea kõigi soome-ugri rahvaste kohta.

Milline oli aga 2025. aasta tegevus? Põhiliselt viljeldi patriotismi, Suure Isamaasõja väärtustamist, vene keele ja kultuuri populariseerimist. Soome-ugri teemad muutusid keskuse jaoks kõrvalisteks.

15. mai korraldati Moskvas, Volgogradis, Sõktõvkaris, Moskvas haridusüritusi, milles näiteks räägiti põhjapõdrakasvatavate-sõjameeste kangelastegudest Suures isamaasõjas. Tähistati 24. maid kui slaavi rahvaste kirja ja kultuuri päeva. Kodulehel ilmusid võidupühale pühendatud publikatsioonid kõigis soome-ugri keeltes. Komi keele nädal kutsus osalema patriootlike laulude festivalil „Minu isamaa-minu Venemaa“, sõjast rääkis ka festival „Loomad sõjas“. Võidupüha tähistati aktsiooniga „Võidu aknad“, on ilmunud lood slaavlaste Püha Jüri, mehise maotapjast sõjamehe päeva tähistamisest 6. mail. 1. maid tähistati kui austuse pidu, peeti ka rahvusvahelise tantsu päeva. Näituse „Põhjapõdra pataljonid tagalas“ eest sai keskuse juht Tatjana Barahhova autasu üle-venemaalisel liikumiselt „Sõjavennad“. Osaleti näitusega põhjapõdrapataljonidest Komi esinduses Moskvas. Aprilis tuletas keskus meelde karjala ja vepsa tähestiku päeva, Mordva keelte päeva, Venemaa ja Valgevene rahvaste ühinemise päeva. Projekt „Juhendaja päev“ oli pühendatud taas armeele, SVO-le. Märtsis ilmus info ekspeditsioonist tundrasse Salehardi lähistel, kutsuti üles tähistama rahvuskardi päeva, mille lugu ulatub Ivan Julma ajastusse, tutvustati Mordva riikliku kirjastuse väljaandeid: ersa ja mokšakeelseid lastele mõeldud entsüklopeedid; peeti „80 aastat võidust“ teemalisi loengud, tähistati ka poeesia päeva, mil tuletati meelde Aleksander Puškin. Arktika päeva puhul leiame uudise Uus-Urengoist: asutuse juht on käinud Arktika põlisrahvaste laulufestivalil „Arktika pärand“. Väga palju materjale ilmub seoses sellega, et 2025. aasta on „Isamaa kaitsjate aasta“, kuid tähistati ka rahvusvahelist emakeelte päeva. Reklaamiti rahvuskeelseid etteütlusi, mille teemad on seotud Suure Isamaasõja võidu 80. aastapäevaga, vahele pakutakse ka soome-ugri keeltes vanasõnu. Saame teada, et on valmimas film esimesest komi rahvusest heliloojast Aleksander Ossipovist. Koos saami rahvuspüha tähistamisega veebruaril meenutatakse Leningradi blokaadi.

[Kreml hakkas lõhkuma soome-ugri rahvaste kultuurikeskust](#)

Volga-äärne soome-ugri rahvaste keskus [“Поволжский центр культур финно-угорских народов”](#)

Volga-äärne soome-ugri rahvaste keskus moodustati Mordvas Saranskis Venemaa Föderatsiooni valitsuse otsusega 2006. aastal ja kui algselt jäi tegevus Sõktõvkaris tegutseva keskuse varju, siis viimastel aastatel on organisatsiooni sissetulekud suurenenud ja koduleht omandanud vägagi värske mulje. Praegu on üle võetud

Sõktõvkari soome-ugri keskuse funktsioon, eriti uudiste avaldamise osas. Keskusel ei ole siiski sellist koostööpartnerite võrgustikku nagu oli Sõktõvkari soome-ugri rahvaste keskusel, kel olid sõlmitud koostöölepingud. Uudised puudutavad eelkõige Mordva ja Mari Vabariigis toimuvat, aga ka muid oblasti, mida Volga jõgi läbib. 2025. mais-juunis aga keskuse uudised hakanud liikuma hoopis keskuse lehel sotsia Alvõrgustikus VKontakte [Поволжский центр культур финно-угорских народов](#) ja lisandunud on materjale ka mujalt, seega, võimalik, et Sõktõvkari paiknenud keskuse funktsioonid ongi üle läinud Volga-äärsele keskusele. On näha, et uudiste puhul tehakse koostööd Moskvast asuva keskusega Venemaa Rahvaste Maja (*Dom Narodov Rossii*) ja võib aimata keskuse ambitsioone saada ise soome-ugri rahvaste koostööd koordineerivaks keskuseks. Juba 2008. aastast oli näha Sõktõvkari ja Saranski vastuolusid, Saranski ambitsiooni saada soome-ugri rahvaid ühendavaks keskuseks. See on ka vastuolu regioonide ja Moskva vahel: Komi Vabariigi pealinn Sõktõvkar keskusest kauge asukohana on mingis mõttes Venemaa soome-ugri rahvaste ühiskondlik-poliitilise koostöö sümbol, kus on asju aetud nutikalt soome-ugri rahvaste huvides. Saransk Mordvas on olnud aga pigem venemeelne paik, kus kogu ega rõhutatud – Venemaa on kõige tähtsam.

Esialgu on Saranski keskuse ettevõtmised aga siiski piirdunud Mordvamaaga. Soome-ugri teemadest on rohkem esil folkloor, mingeid uudiseid või informatsiooni rahvaste olukorra kohta ei leia. Küll aga arvukalt uudiseid rahvakultuurist. Põhiliseks ürituseks, mida organisatsioon läbi viib, on juunis-juulis mööda Volga jõge kulgev ekspeditsioon „Volga – rahujõgi. Volga-äärsete rahvaste dialoog“ jõelaeval “Fjodor Dostojevski”, millest võtavad osa eelkõige mordvalased, aga on olnud ka teisi soome-ugri rahvaste esindajaid, kokku umbes 100 inimest. Selle käigus külastati tänavu näiteks Isamaasõjas langenute memoriaale ja asetati lilli, räägiti ajaloolisest mälust.

Soome-ugri ülikoolide assotsiatsioon Organisatsioon (pole juriidiline isik).

[Ассоциация финно-угорских университетов](#)

[Члены Ассоциации](#)

[Новости АФУУ | Ассоциация финно-угорских университетов](#)

[Университет Восточной Финляндии](#)

Assotsiatsioon on asutatud 2007. aastal Joškar-Olas, eesmärgiga ühendada ülikoolide jõudusid läbi viimaks teadus-, kasvatus- ja haridusüritusi. Asutajad olid Komi Sõktõvkari, Udmurdi, Mari, Handi-Mansi piirkonna Jugra ülikoolid ja Szombathely pedagoogiline instituut Ungaris. Hiljem on liitunud ka teised, sh. Soomes Joensuu asuv Ida-Soome ülikool.

Aastatel 2022 – 2024 juhtis assotsiatsiooni Sõktõvkari ülikool, mis omakorda aastaiks 2025-2027 andis koordineerimise üle Mari riiklikule ülikoolile (rektor Mihhail Ševtsov).

Tähtsaimaks momendiks tegevuses oli soome-ugri üliõpilaste assotsiatsiooni asutamine 2013. aastal. Parimaks ehk kasulikumaks koostöö vormiks on olnud soome-ugri keelte õppimiseks suvekoolide käivitamine. Huvitavaks tuleks lugeda ka algatust soome-ugri spordimängude korraldamiseks, kus võisteldakse soome-ugri rahvaste rahvuslikel spordialadel, esimesed mängud toimusid 2021. aastal.. Viimaseks suuremaks läbi viidud suurürituseks jäi detsembris 2023 toimunud III rahvusvaheline foorum „Soome-ugri vektor loovas majanduses“.

Viimaseks kajastatud sündmuseks assotsiatsiooni tegevus on olnud logo kinnitamine. Üheks populaarsemaks keskuse ürituseks oli muide ka soome-ugri üliõpilaste missivõistlus

Ehkki keskuse tegevus näib olevat soikunud, kirjutati 2025. aasta alguses alla ülikoolide vahelise koostöö memorandum, milles osales Vene Föderatsiooni 11 ülikooli, nende hulgast puuduvad nüüd koostöös varem osalenud Ungari ja Soome ülikoolid.

Soome-ugri rahvaste foorum

Soome-ugri rahvaste foorumid loodi vastukaaluks [soome-ugri maailmakongresside traditsioonile](#), mis said alguse juba 1921 hariduskongressiga ja jätkusid 1992, kuid millega koostöö ei sobinud varsti enam Venemaa soome-ugri organisatsioonidele. Viimane foorum, Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste II foorum “Etnokultuuriline mitmekesisus Venemaa Föderatsioonis: kaasaegsed väljakutsed ja arenguperspektiivid” toimus 2023. aasta 16.-19. augustil Mordva Vabariigi pealinnas Saranskis.

Vahetult enne foorumit andis ürituse peakorraldaja, Venemaa Soome-Ugri Rahvaste Assotsiatsiooni president Pjotr Tultajev ajalehele „Komsomolskaja Pravda” intervjuu, milles ta rääkis foorumist kui ühest riigi rahvuspoliitika võtmesündmusest.

Ta rõõmustas, et foorumile on registreerinud suur hulk delegatsioone. „Esimest korda võtavad osa delegatsioonid Kasahstanist, Krimmist, Sevastopolist, samuti uutest Venemaaga ühendatud territooriumitest,” märkis ta.

Ta rääkis, et Venemaal elavad 27 soome-ugri rahva esindajad ja nende vahel pole tulusid, vaatamata sellele, et kollektiivne Lääs on püüdnud tekitada lõhet erinevate etniliste gruppide vahele. “Meile on teada, et meie vaenlastel on reaalsed plaanid kasutada soome-ugri faktorit neis räpastes mängudes. Aga meie Venemaa

Föderatsiooni soome-ugri rahvad, oleme meie riigi ühtsuse poolt ja see on meie sajandeid vana valik,“ rääkis Pjotr Tultajev.

Ülevenemaaline foorum on suunatud eelkõige tööle riigis elavate soome-ugri rahvaste emakeelte, traditsioonide ja vaimse kultuuripärandi säilitamise ja arendamise alal. Venemaa Föderatsiooni haridusministeeriumi andmetel õpitakse emakeelena 14 soome-ugri keelt, kokku õpib oma emakeelt 60 000 soome-ugri õpilast. Lisaks õpib soome-ugri keeli kui riigikeeli 116 000 õpilast.

Foorumi eripäraks on, et sellest võtab osa väga palju üliõpilasi, kuna just noorte seas on võrreldes eelmise foorumiga tekkinud suur huvi rahvuslike liikumiste vastu. „Me moodustasime eraldi IT-sektsiooni, kuhu saab esitada võimsaid projekte soome-ugri keelte digitaliseerimiseks ja neid võiks tulevikus kasutada kogu riigis, mitte ainult soome-ugri rahvaste juures“, ütles Tultajev.

„Loen vastuvõetamatuks, kui mõningad kolleegid püüavad toetuda välisriikidele ja sealsetele organisatsioonidele. Oleme korduvalt pidanud veenduma, et meie organisatsioonidele abistamise sildi all juhindutakse hoopis teistest eesmärkidest: vaenulikkusest ja hävitamise soovist. Meil on vaja seista oma riigi positsioonidel...“, märkis Tultajev.

Mäletatavasti toimus esimene soome-ugri rahvaste foorum 2021. aasta juunis Ižkaris (Iževsk) veidi enne soome-ugri rahvaste maailmakongressi — kui alternatiiv Tartus 2021. aasta juunis toimuma planeeritud soome-ugri rahvaste maailmakongressile. Foorumi kutsus kokku Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsioon (AFUN), mille nõukogu oli sama aasta aprillis soovitanud Tartusse planeeritud kongressist mitte osa võtta. Tegelikult ei tähendanud soovitus mitte ainuüksi seda, et osa soome-ugri rahvaid oli sunnitud osalema virtuaalselt, vaid seda, et kongressist osavõttu ka takistati. Assotsiatsioon lootis, et maailmakongress Tartus kukub läbi, tegelikult osutus aga Tartus toimunud maailmakongress legitiimseks, ehk siis enamiku soome-ugri rahvaste esindajaid võttis kongressist osa.

Tartus toimunud VIII soome-ugri rahvaste maailmakongressi materjale, resolutsiooni ja pressiteateid jms. aga ei avaldanud peaaegu üksi Venemaa Föderatsioonis elavate soome-ugri rahvaste väljaanne.

Saranskis toimunud II foorumi avapäev hiilgas pidulikkuse ja tiheda kultuuriprogrammiga. Kohale olid saabunud 36 Venemaa Föderatsiooni piirkonna delegatsioonid, lisaks esindusi teistestki piirkondadest, kokku 2500 osalejat.

Mitmedki piirkonnad olid esindatud kohalike valitsuste tasemel, näiteks Mari El Vabariik. Foorumist võttis osa mitmeid Venemaa Föderatsiooni tippametnikke, näiteks presidendi administratsiooni esimees Magomedsalam Magomedov, kes luges ette Vladimir Putini tervituse, milles öeldi: „Aastasade jooksul on soome-ugri rahvad koos teiste rahvastega andnud olulise panuse meie paljurahvuselise riigi

arengusse. Nende rahvaste väljapaistvad saavutused kõigi erinevates valdkondades on saanud rikkaima ajaloolise, teadusliku, kultuurilise ja vaimse pärandi lahutamatuks osaks. Ja praegu näitavad soome-ugri rahvaste esindajad sõjalise operatsiooni käigus lahingutes üles mehisust ja sangarlikkust, toetudes esivanemate isamaalisuse traditsioonidele. Rõhutan, et riik seab ka edaspidi esikohale etnilise ja kultuurilise identiteedi säilimise, kodanikuühatsuse, rahu ja harmoonia tagamise riigis. Rõõmustav on, et selles suures ja nõudlikus töös osalevad aktiivselt sellised autoriteetsed liikumised nagu Vene Föderatsiooni Soome-Ugri Rahvaste Assotsiatsioon. Olen veendunud, et praegune kohtumine toimub loovalt, konstruktiivselt ning see annab alust uutele paljutöotavatele haridus- ja valgustusprojektidele. Soovin teile edu ja kõige paremat.” Kohal oli ka Venemaa Föderatsiooni Duuma asepiiker Sergei Neverov, Venemaa Föderatsiooni rahvasasjade agentuuri juht Igor Barinov jpt.

Nende sõnavõttud olid vähem või rohkem formaalsed, osa kõlanud ettepanekuid väga mõistlikud, nagu tähelepanu pööramine eriti ohustatud keeltele, õppekirjandusele nendes keeltes, eriti palju märgiti aga vajadust väikesearvulise kõnelejaskonnaga keelte digitaliseerimiseks. Samas aga: ikka jälle tõusid teemad, mis seotud riiklust omavate soome-ugri rahvastega. Näiteks Venemaa Föderatsiooni rahvuspoliitikat juhtiv Igor Barinov ütles: „Viimase pooleteise aasta jooksul toimunud geopoliitilised muudatused on meie riigi jaoks eriliseks perioodiks, on tugevnenud ebasõbralike riikide surve Venemaa rahvaste vahelistele suhetele. Jutt käib eelkõige Eestist ja Soomest, keda juhivad inimesed ookeani tagant. Peale spetsiaalse sõjalise operatsiooni algust on hakatud aktiivselt levitama separatismi, ekstremismi ideid, seda ka soome-ugri rahvaste suhtes. Rõhku asetatakse kodanikuõiguste rikkumistele, diskrediteeritakse konstruktiivselt meelestatud kodanikke. Täitevvõimu organid peavad tagama kohapealse kodanikega suhtluse maksimaalse taseme ja hoidma olukorda erilise kontrolli all.”

Foorumi töö toimus sedapuhku kolmes sektsioonis: pärandkultuur, IT-tehnoloogiad kultuuri- ja keeleruumis, noorte projektitegevus.

Eraldi korraldati arutelu koostööst riikliku rahvuspoliitika aktuaalsete küsimuste lahendamiseks.

Foorumil auhinnati parimaid noorte projekte, näiteks I koha sai Bogdan Anfinogenov, kes lõi interneti-telekanali „Daur TV“. „See on ainuke Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste telekanal, mis töötab ööpäevaringselt ja on täienisti rahvuskeelne,” kinnitas Anfinogenov.

Foorumi lõpetas rahvuskultuuride noorsoofestival „Me oleme koos“, mille raames esinevad Udmurdi rahvusteatritantsu- ja lauluansambel Aikai, Mordva folklooriansambel Merema, Tatarstani folklooriansambel Agidel, ansambel Skrõnja Krasnodarist, osseetide ansambel Ritmõ gor ja akadeemiline laulu- ja

tantsuansambel Donbass. Lisaks veel erinevaid folklooriansambleid Mordva Vabariigi küladest.

Foorum oli grandioosne, ka Venemaa mastaabis märgatav sündmus, mida kajastasid pea kõik meediakanalid. Samas räägiti ka sellest, kuidas riikliku iseseisvuse saavutanud soome-ugri rahvaste riigid lõhestavad soome-ugri rahvaid.

Teisest küljest on ilmekalt märgata Venemaa Föderatsiooni rahvuspoliitika olemust, mis on suunatud konsolideerumisele. Soome-ugri rahvaste tähtsündmusel on kohal nii Donbass, kui osseedid, tatarlased, Krasnodari linn. Tultajevi intervjuust ja tegelikult mujaltki tuleb välja, et enam me ei räägi rahvustest, vaid räägime etnostest, etnilistest gruppidest. Sektsioonide teemad on enam-vähem samasugused, nagu olid I soome-ugri rahvaste foorumil, aga veelgi napolisõnalisemad. Ei räägita enam soome-ugri rahvaste probleemidest või õigustest, riigivõimu kohustustest ja vastutusest. Soome-ugrilased aga on tublid, nad võitlevad Ukrainas Venemaa eest — nii võib Putini tervitusest aru saada. Putin ei seleta, miks need pea kõige väiksearvulisemad rahvad peavad Ukrainas verd valama ja venelasi (vene keelt) „kaitsma“ — sellest ilmselt foorumil samuti ei räägitud.

Muidugi on omaette küsimus, kuivõrd oli soome-ugri rahvaste liikumise lõhestamine assotsiatsiooni (AFUN) enda otsus. Pigem on selge, et assotsiatsioon lähtus Venemaa Föderatsiooni rahvusasjade agentuuri vastavatest suunistest, kes need sai omakorda president Putini administratsioonilt. Need suunised kõlasid, et ajajärgul, mil Venemaa Föderatsioon soovib oma geopoliitilistest huvidest lähtuvalt teravdada vastuolusid Euroopa Liidu ja NATO-ga, teevad soome-ugri rahvad koostööd ja see tuleb lõpetada. Juba varem oli Venemaa lõhkunud slaavi rahvaste omavahelise koostöö, samuti turgi rahvaste koostöö. Riigi huvid, ütleks impeeriumiihalus, kaalusid üles erinevatesse keelegruppidesse kuuluvate sugulasrahvaste keele- ja kultuuripõhise koostöö.

Me peame siin ka arvestama konteksti, millest ja kuidas on üldse võimalik praegusel Venemaal rääkida. Kõik eelpool kirjeldatu avaldub Pjotr Tultajevi ettekandes, kelle kõne oli suunatud sellele, et näidata, kuidas soome-ugri rahvad tugevdavad Venemaa ühtsust, on solidaarsed Venemaa presidendiga ja olles moodustanud rahvuslikke pataljone (kokku umbes 300 meest), sõdivad Vene armee koosseisus Ukraina vastu. Peamiseks mureks aga on soome-ugri rahvaste rahvuslik intelligents, kes räägib soome-ugri rahvaste õiguste rikkumistest ja rahvuslikust diskrimineerimisest kaadripoliitikas. Mõned neist süüdistavad koguni venelasi! Samuti separatismi meeleolud, mis on tekkinud Venemaalt kas lahkunud või põgenenud rahvuskaaslaste seas.

Alles kõne lõpuosas rääkis Tultajev, kuidas täiesti ootamatult soome-ugri rahvaste rahvuskeelte õpetamine on 9. klassis vähenenud ühele tunnile nädalas, põhikoolis aga kahele tunnile. Samuti kurdab ta vähest finantseeritust ja tõdeb, et väljaantavate rahvuskeelsete raamatute trükiarvud on vähenenud. Näiteks udmurdi keeles anti

2022. aastal välja kaheksa rahvuskeelset raamatut. Soome-ugri keelte vähene digitaliseerimine teeb ka muret, ka Eesti, Soome ja Ungari heidavad seda Venemaale ette. Lõpetuseks leiab ta, et soome-ugri assotsiatsiooni peamine ülesanne on Venemaa rahva ühtsuse tugevdamine ning soome-ugri rahvaste tänu kuulub vene keelele ja riigile.

Suurt tähelepanu pöörab ta oma kõnes vastuoludele USA ja riiklust omavate (Soome, Eesti, Ungari) ja riikluseta soome-ugri rahvaste vahel, toomata konkreetseid näiteid v.a. separatismi ilming, näiteks Idel-Urali loomine. Samas, vähe pööras ta tähelepanu soome-ugri rahvaste muredele, rääkimata sõnagi soome-ugri rahvaste õigustest. Mis aga puudus, on kriitika võimude aadressil, mille asemel Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste esindusorganisatsioon on tänulik venestamise eest. (vt. ["Soome-ugri ruum: tegelikkus ja kaasaegsed väljakutsed" - Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni esimehe Pjotr Tultajevi kõne II soome-ugri rahvaste foorumil - Fenno-Ugria](#))

Rahvuskongressid

Rahvuslike organisatsioonide tegevust peegeldab nende rahvusorganisatsioonide poolt korraldatavate kongresside dokumentatsioon.

Kõik suuremad Venemaa Föderatsioonis elavad soome-ugri rahvad: komid, marid, karjalased, mordvalased ja välja arvatud udmurdid pidasid 2024. aastal oma kongresse. Selliseid suurogusid korraldatakse iga nelja aasta tagant, kuid neid on läbi viidud erineval arvul. Esimese soomeugrilaste – tegelikult üldse kõigi Venemaa rahvusvähemuste – kongressi pärast Nõukogude Liidu lagunemist korraldasid komid 1991. aasta jaanuaris. Järgnesid karjalased sama aasta juunis. Mordvalastel õnnestus endi esimene kongress maha pidada 1992. aasta märtsis ja maridel oktoobris. Kuna marid pidasid oluliseks järjepidevust, nimetati nende 1992. aasta kongress kohe kolmandaks, sest esimene oli toimunud 1917. aastal Birsks ja teine 1918. aastal Kaasanis. Torkab silma, et kõige enam on oma rahva suurogusid korraldanud komid, kuna erinevalt teistest on neil olnud ka nn erakorralisi kongresse.

Komi rahva XIII kongress

2024.aasta komi rahva kongress toimus kolme päeval 4.–6. juulini. Kunagi pole see kestnud nii kaua ega ole seda ka korraldatud kahes kohas. Kongressi istungite läbiviimine pealinnast 130 kilomeetri kaugusel Kuratovo külas oli seotud komi kirjanduse rajaja, klassiku Ivan Kuratovi (1838–1875) 185. sünniaastapäevaga.

Enne kongressi toimus tavakohane delegaatide valimine rajoonikeskustes. Läbi viidi ka komi rahvaesindajate kohtumised kohalike administratiivjuhtide ning vabariiklike ametkondade esindajatega, selleks et nood saaksid tutvustada viimase nelja aastaga täide viidud kongressi otsuseid. Sisuliselt oli tegu aga püüdega ennetada koguneva kongressi delegaatide kriitikat. Võrreldes teiste soome-ugri rahvastega on

komide suurkogu tähtsus ühiskonnale oluliselt suurem, kuna kongressi läbi viival ühiskondlikul jõul Komi Voitõril on seadusandliku initsiatiivi õigus, peale selle ka koostööleping kohaliku parlamendiga. See tähendab, et Komi Voitõri saadikud on ametlikult kaasatud seadusandliku kogu komisjonide töösse, samuti esinevad nad parlamendi täiskogu ees.

4. juulil koguneski üle 200 delegaadi Komi rahvuslikku draamateatrisse. Lisaks Komimaale oli saadikuid tulnud veel Moskvast, Peterburist, Permi kraist, Murmanski oblastist ning Handi-Mansi, Neenetsi ja Jamali Neenetsi autonoomsetest ringkondadest. Praegusele ajale iseloomulikult oli üks delegaat ka Krimmist.

Kongressi tervitasid vabariigi erinevate tasandite juhid eesotsas Vladimir Uibaga, kes on juurtelt eestlane ja kelle venekeelsete esinemiste eripäraks on saanud paar komikeelset tervitussõna – *bur lun!* (tere päevast!). Uiba tõdes, et vabariigi juhtkond on astunud „suuri samme komi keele säilitamiseks ja arendamiseks“, sest 2023. aastast on Komi vabariigis ametlik riiklik tähtpäev – komi kirja ja keele päev – ning paljud komi keele ja kirjanduse õpikud on kantud Venemaa Föderatsiooni õpikute nimekirja, mis võimaldab neid ametlikult kasutada. Raha on leitud ka rahvusliku draamateatri remondiks, mille eest tänas Uibat teatrijuht Svetlana Gortšakova, kinkides talle Monomahhi mütsi ehk siis tsaaride peakatte. Mis oli kingituse (taga)mõte, kajastustest ei selgunud. Uiba tänas omalt poolt Komi Voitõri konstruktiivse dialoogi eest, rõhutades eriliselt, et organisatsioon on toetanud Vene-Ukraina sõda ega luba välisjõududel rahvusküsimusega spekuloida.

Järgnes organisatsiooni juhi kohusetäitja Oleg Lažanevi ülevaade Komi Voitõri tegevusest ning delegaadid kuulutasid selle töö rahuldavaks. Miks vahepeal aktiivselt organisatsiooni juhtinud ettevõtja Aleksei Gabov 2023. aasta novembris juhi kohalt tagasi astus, ei selgunud. Ametlikud kanalid andsid vaid teada, et ta „siirdus pensionile“. Tõesti, Komi vabariigis, kus arvestatakse põhjala karmide tingimustega, saavad naised pensionile 50, mehed aga 55-aastaselt. Ent võis olla ka muid põhjusi. Revisjonikomisjoni otsusest selgus nimelt, et organisatsiooni tulud on vähenenud: aastail 2016–2019 saadi projektitoetusteks kümme miljonit rubla, aastail 2020–2023 aga vaid kaheksa miljonit (80 000 eurot). Kui see jagada nelja aasta peale laiali, saame summaks üksnes 20 000 eurot aastas. Enamik rahast on pärit vabariigi eelarvest ja kulunud erinevate projektide läbiviimiseks, mh komikeelsete tee- ja asulaviitade paigaldamiseks, keelekursuste korraldamiseks jne. Huvitav on see, et organisatsioonile eraldatud summade seas olid ka komi delegaatide soome-ugri rahvaste maailmakongressist osavõtuks mõeldud raha, millest võib järeldada, et Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni (AFUN) üleskutse pidada soomeugrilaste osavõttu Tartu 2021. aasta maailmakongressist mittesoovitavaks, tuli siiski ootamatult!

Kuna Aleksei Gabov üllatuslikult organisatsiooni juhi kohalt tagasi astus, valiti nüüd uueks esimeheks tema kohusetäitja Oleg Lažanev. Seda ei takistanud ka asjaolu, et Lažanevi vastu oli 2018. aastal algatatud kriminaalasi, mis päädis aastase tingimisi vangistusega ning kohustusega maksta Sõktõvdini rajooni administratsioonile tagasi 8,5 miljonit rubla. Oleg Lažanev on hariduselt jurist, kes töötas enne Sõktõvdinis kohaliku omavalitsusjuhina.

Pärast plenaaristungit jätkus kongressi töö septsioonides: haridus ja sotsiaalmajanduslik areng; tervis, demograafia ja sport; kultuur ja massiteabevahendid; loodushoid ja ökoloogia; Komi Voitõr ja koostöö kohalike omavalitsustega. Samuti toimusid ümarlauaarutelud, nt noorsoopoliitikast, kus võttis sõna komi noorteorganisatsiooni Mi juhi asetäitja Ksenja Taskajeva: „See, millisel tasemel õpitakse komi keelt tänapäeva koolides, jätab soovida. Nii langeb komi keele staatus laste, noorte ja lastevanemate silmis ning keel kaotab oma ühiskondliku jõu. Tulemuseks on, et me kaotame rahvusliku eliidi. Minu väitega on nõus kogu õpetajaskond. Nii jätkudes juhtub see juba mõne aasta pärast.“ Edasi mõtiskles ta, et komi keelt tuleb rääkida ka kodus. Eeskätt maal, sest Sõktõvkaris polevat tema sõnul enam midagi teha – venekeelne linnakultuur on kõikvõimas. Paraku jättis Taskajeva mainimata, et rohkem kui pooled komi pered on kaasajal segapered ja teadaolevalt räägitakse neis vaid vene keelt.

Kongressi viimasel päeval võeti vastu 15-leheküljeline resolutsiooniprojekt soovitustega nii vabariigi juhtkonnale kui ka ametkondadele. Muu hulgas soovitati, et Komi vabariigi tulubaas peab suurenema: raha tuleks rohkem suunata vabariigi arengusse, praegu läheb liiga suur osa Moskvasse. Samuti soovitati, et Komi Voitõr peaks saama vabariigilt baasrahastust ja et komi keelt valdavad kooliõpetajad ning lasteaialaste ja kooliõpilaste rahvuskultuurilise arenguga tegelevad töötajad saaksid 15% kõrgemat palka. Kriitikat on resolutsiooniprojektis vähe, märgitakse vaid, et pole loodud mehhanismi lapsevanemate ja haridusasutuste motiveerimiseks, et tagada komi keele ja kultuuri järjepidevus. Veel märgitakse, et puuduvad kaasaegsed komi keele õpikud, samuti metoodilised materjalid ja mängud lasteaedadele. Seadusandlik initsiatiiv väljendus ettepanekutes seadustada varjupaikade loomine hulkuvatele koduloomadele ning mitte lubada kaevandusi lähemale kui 15 kilomeetrit asulatest.

Plenaaristungi ettekanded ja aruanded esitati komi keeles, mis tõlgiti sünkroonselt vene keelde. Venelastest vabariigi juhid tervitavad soome-ugri kongresse reeglina vene keeles, mõnikord avaldavad soovi väljendada end vene keeles ka esinejad. Näiteks Vladimir Uibale Monomahhi mütsi üle andes rääkis teatrijuht Gortšakova vene keeles. Samuti kasutatakse vene keelt palju siis, kui kongressi otsustesse viiakse sisse parandusi. Suurkogul vastu võetud dokumendid on reeglina venekeelsed ja nii on see kõigi soome-ugri rahvaste puhul.

Karjala rahva X kongress

Karjala rahva kongress toimus riigivõimu kontrolli all, kelle esindajad juhivad suurt kogu korraldavat orgkomiteed ja jälgivad, et keegi midagi riigivastast ei ütleks. Ei mingeid erilisi rahvuslikke nõudmisi, ei mingit kriitikat.

Karjala rahva X kongress toimus 20.–21. septembril 2024 Petroskois (Петрозаводск) hotellis Piter Inn. Suurkogust võttis osa 150 inimest, nende seas 66 delegaati rajoonidest, lisaks külalised vabariigi võimuorganitest, Peterburist ning Tveri ja Leningradi oblastitest. Kõrgeid külalisi oli kongressil üksjagu ja kõik nad esinesid ka tervituskõnega. Karjala vabariigi juht Artur Parfentšikov märkis näiteks, et juba ajalooliselt on karjalased Venemaad kaitsnud, sest võtsid vastu õigeusu ja

sidusid oma saatuse Venemaaga. Praegugi kaitsevad nad Venemaad, toetades „spetsiaalset sõjalist operatsiooni“ Ukrainas. Ta pani ette, et delegaadid võiksid mõelda karjalaste ristiustamise 800. aastapäeva tähistamisele 2027. aastal. Vastava otsuse olevat teinud Venemaa president Putin isiklikult, kuna peab seda sündmust väga tähtsaks.

Kongressi töö toimus kolmes sektsioonis: karjalaste rahvuslikud territooriumid: olevik ja tulevik; kaasaegne karjalaste perekond; karjala keel ja kultuur. Karjala eripäraks on see, et vabariigis on kolm rahvusrajooni: Uhtua (Kalevala), Prääsä (Prjaža) ja Aunus (Olonets), kus karjalased elavad veel kompaktelt, moodustades enam kui poole rajooni elanikkonnast. Perekonnasektsiooni ellukutsumine oli tingitud asjaolust, et Venemaa president on kuulutanud 2024. aasta perekonna aastaks. Keele ja kultuuri sektsioon on aga soome-ugri rahvaste kongressidel traditsiooniline, sest muresid rahvuskeelte säilimise pärast jagub.

Sõnavõttud olid vaoshoitud ja sõnu valivad. Siiski kritiseeriti ametnikke, kes plaanivad vähendada karjalaste ainsa omakeelse ajalehe Oma Mua mahtu ning muudavad selle taas mustvalgeks. Samuti tõstatati küsimus ebaeetilistest ärimistest, kes tahavad karjalaste rahvusküladesse Törökkäse (Tereki) ja Mundjärville (Munozero) rajada suusakuurorti, hävitades nõnda karjala kultuuri ning neist küladest pärit kuulsate karjalaste mälestuse.

Peale ettekandeid sektsioonides asuti arutama hambutut resolutsiooniprojekti, kuhu küll esitati hulk täiendavaid ettepanekuid. Võinuks eeldada, et sinna läheb ka punkt kuulutada karjalased väikesearvuliseks põlisrahvaks. Karjalaste arv Venemaa Föderatsioonis on eelmise rahvaloendusega võrreldes langenud pea poole võrra (2020. a – 60 815 ja 2010. a – 32 422; neist elab Karjalas vaid 25 901 inimest). Karjala vabariik on esimene Venemaa Föderatsiooni subjekt, mille nimirahvas on muutunud arvuliselt „väikesearvuliseks põlisrahvaks“, kelleks seaduste järgi loetakse alla 50 000 rahvaarvuga rahvaid.

Võimud selle punkti resolutsiooni lisamist ega ka asja arutamist ei soovinud. Samas osa delegaate seda jällegi tahtis, sest nende meelest võimaldaks see karjalastele riigi kaitset ning õigust saada soodustusi maa-, vee- ja metsaressursside kasutamisel. Valdava osa karjalaste meelest aga – ja seda arvamust toetasid ka ametnikud – tähendaks selline ettepanek signaali Karjala vabariigi likvideerimiseks, st teiste oblastitega ühendamiseks. Samuti läheks nii igaveseks laualt maha karjala keelele ametliku või riigikeele staatuse andmise küsimus.

Karjala keelel pole ikka veel riigikeele staatust. Niisiis läks see punkt taas resolutsiooni. Siiani on riigikeele staatuse saamine jäänud täitmata, kuigi karjalased on seda nõudnud juba 1991. aastast alates. Vastavalt Karjala vabariigi konstitutsiooni 11. paragrahvile on praegu vabariigi riigikeeleks vene keel, kuigi selleks võib saada ka mõni teine keel, ent vaid referendumiga korras. Vaevast aga karjala keel niimoodi riigikeele staatuse saaks, sest karjalasi on vabariigis 5% ümber. Keeleküsimusi oli resolutsioonis muidki, näiteks ei nõustuta karjala ajalehe Oma Mua mahu vähendamise ja selle mustvalgeks muutmise. Mis on ka mõistetav, sest ajalehe asutajaks on ju kongress ise. Veel võiks mainida punkti, mis juhib tähelepanu karjalakeelsete kohanime kasutamisele ning sellele, et neis tehakse rohkelt vigu.

Resolutsioonis rõhutatakse, et on vaja jätkata emakeeleõpetajate koolitamist, ent aruteludest jäi miskipärast välja see, et karjala keele õpetajate ettevalmistamine Petroskoi ülikoolis just lõpetati. Samuti jäi välja punkt, mis kohustas haridusministeeriumi suurendama koolides karjala keele tundide arvu nädalas kolmeni. Praegu saavad karjalased emakeelt õppida heal juhul kaks korda nädalas, sedagi vanemate nõusolekul. Samas õnnestus resolutsiooni panna punktid keelepesade toetamise vajalikkusest ning etnoloogilisest ekspertisist, et kaitsta karjalaste asualasid tööstuse pealetungi eest.

Kuhugi ei jõudnud arutelud anda kongressile karjalasi esindava organisatsioonina juriidiline staatus, mispeale mitmed delegaadid arvasid, et tegemist oli järjekordse formaalse kokkutulekuga, mida on „projektina“ rahastanud Karjala vabariigi rahvus- ja regionaalpoliitika ministeerium. Suurkogu aga ei tohiks olla mingi projekt. Nii kaua kui kongressil pole juriidilist staatust, ei saa näidata üles ka seadusandlikku initsiatiivi karjalaste keele ja kultuuri kaitsmiseks. Vastav staatus on olemas komide esindusorganil, kuid nemad on ka ainuke Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvas, kellele selline õigus antud. Resolutsioonis märgiti vaid, et kongress on „karjalaste legitiimne esindusorgan“.

Suurkogu juhtorganitesse valiti uued liikmed. Volikogu liikmete arv laienes tunduvalt ja nüüd on seal liikmeid koguni 35, seega kuuluvad juhtorganisse enam kui pooled kongressi 66 delegaadist. Volikogu juhatusse valiti omakorda 11 inimest ja esimeheks sai aunusekarjalaste (lüüdilaste) aktivist Inga Gurilova. Esimehe kohale oli seekord tõsine konkurss, kuid eelmine juht, viiakarjalane Raisa Samodajeva, enam ei kandideerinud. Uus esimees tegi kohe ka pretsedenditu ettepaneku, et volikogu esimeest võiks vahetada igal aastal ja et kongresside vahelisel ajal peaks toimuma nn vahekonverents (nüüd siis 2026. a), kus tehtaks kokkuvõtteid sellest, kuidas resolutsioonis esitatud punkte on täidetud.

Mordva (ersa ja mokša) rahva VIII kongress

9.–11. oktoobri 2024 toimus Saranskis mordva (ersa ja mokša) rahva kongress, täpsema nimetusega 8. Mordva (ersa ja mokša) Rahva Regioonidevahelise Organisatsiooni kongress „Mordva rahva konsolideerimine ja Venemaa rahva ühtsuse tugevdamine vastavalt kaasaja väljakutsetele“.

Kongressile kogunes 332 delegaati 36 Venemaa Föderatsiooni regioonist, samuti organisatsiooni liikmed Eestist ja Kasahstanist. Viimased võtsid osa distantsilt, väidetavalt kohal viibinud eesti-mordvalaste delegaati mul aga tuvastada ei õnnestunud. Kokku osales kongressil 700 inimest. Vastavalt kujunenud traditsioonile kogunesid delegaadid kongressi esimesel päeval Mordva vabariigi Puškini nimelises rahvusraamatukogus, et kinnitada organisatsiooni aruanne ja valida täitevkomitee. Aruande luges ette organisatsiooni juht Juri Mišanin, kes märkis, et eelmisel, 2019. aastal toimunud kongressi resolutsioonis vastu võetud otsused on „praktiliselt 100% täidetud“. Muu hulgas muudeti organisatsiooni nime, ühenduse ametlikuks nimeks sai Mordva Rahva Regioonidevaheline Organisatsioon. Nimetusest kadus seega viide ersadele ja mokšadele.

Järgnes täitevkomitee esimehe, tegevjuhi ja liikmete valimine. Ühehäälselt valiti esimeheks tagasi Juri Mišanin, kes on Mordva vabariigi valitsuse juures asuva humanitaarteaduste instituudi direktori asetäitja rahvussuhete valdkonnas. Varem töötas ta Mordva ülikooli keeleteaduskonna dekaanina. Täitevkomitee tegevjuhiks kinnitati taas Tatjana Larina, kes on endine teletöötaja. Täitevkomiteesse valiti kokku 58 liiget: 29 ersat ja 29 mokšat.

Teine kongressipäev algas lilled asetamisega monumendile „Sajandeid koos Venemaaga“. Seejärel siirduti Saranski uhkeimasse hoonesse, riiklikku ooperi- ja balletiteatrisse, kus toimus plenaaristung. Selle avasid organisatsiooni esimees Juri Mišanin ja Mordva vabariigi juht Artjom Zdunov. „Meile on oluline teada, et on inimesi, kes elavad Mordvamaast kaugel ja mäletavad sellele vaatamata oma juuri, hoiavad oma emakeelt ja kombeid,“ ütles Zdunov. „Kongressi eesmärk on välja töötada praegused lahendused Venemaa ühe suurema etnilise rühma etnokultuurilise pärandi säilitamiseks. Tuletagem meelde, et Mordvamaal tehakse rahvuskultuuri ja -keelte toetamiseks aktiivselt tööd. Kolm aastat tagasi võeti vastu vastav riiklik programm, loodi usaldusväärne kontakt Mordva Rahva Regioonidevahelise Organisatsiooniga. Palju on ära tehtud rahvuslike kultuurikeskuste võrgu laiendamise, mordva kaasmaalaskonna toetamise, samuti soome-ugri rahvaste ning mokšade ja ersadega kompaktselt asustatud piirkondadega sidemete tugevdamise nimel.“ Samas on riigipea sõnul vaja viia koos lastega ellu koduloolisi haridusprojekte, uurida loodust, emakeeli, rahvaluulet, ersa ja mokša kodulugu ning kombeid: „Rääkigem koolides ja ülikoolides ka Suure Isamaasõja ning sõjaliste erioperatsioonide tõelistest kangelastest!“ Mordva juht märkis ka, et üleriigilistes ühiskondlikes organisatsioonides on palju aktiivseid ja hoolivaid noori. Nende algatusi toetatakse. Viimastel aastatel on läinud agaramaks ka töö diasporaaga, sh Moskva ja Peterburi mordvalaste kogukonnaga. Aga üles olevat kerkinud ka uued väljakutsed: meie vastased räägivad avalikult Venemaa jagamisest rahvuslikel alusel. „Toimub riigi rahvuspoliitika sihilik diskrediteerimine, natsionalistlike meeleolude õhutamine ja valesüüdistuste esitamine kodanikuõiguste rikkumise kohta,“ ütles Zdunov. „Koos peame andma neile karmi vastulöögi. Peame kaitsma oma inimesi – lapsi, noori ja iseendid! Hea meel on tõdeda, et Mordvamaa rahvuslike ühenduste juhid väljendavad neis küsimustes ühtset seisukohta ja nõustuvad, et rahva tulevik seisneb Venemaa presidendi toetamises, meie ühtsuses traditsiooniliste väärtuste eest seismisel ning sõjalise erioperatsiooni eesmärkide edukal elluviimisel!“

Peale kõnet jagas riigipea erinevaid autasusid, millest kõrgeima ehk Venemaa Föderatsiooni presidendi tänukirja sai Mordva Rahva Regioonidevahelise Organisatsiooni täitevkomitee tegevjuht Tatjana Larina. Tema abil lõpetati 2024. aastal sisuliselt viimase sõltumatu ajalehe Erzjan Mastor väljaandmine ning muudeti 2019. aastal Ersa Keele Päästmise Fondi tegevust, mis hakkas seejärel kandma nimetust Ersa Rahvuskultuurilise Pärandi Säilitamise ja Arendamise Fond. Oma tänukõnes märkis Larina, et „me oleme kõik emakese-Venemaa lapsed! Mordvalased pole kunagi alt vedanud ja püüame ka edaspidi panustada oma armastusega kodumaa ja Mordvamaa hüvanguks“.

Larina tänukõne järel sai sõna föderatsiooninõukogu senaator, Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni esimees Pjotr Tultajev, kes luges ette Venemaa föderatsiooninõukogu esimehe Valentina Matvienko tervituse: „Mordva rahvas koos slaavi ja teiste rahvastega moodustavad meie riigi ühtse tsivilisatsiooni- ja kultuurikoodeksi. Kongress aitab tugevdada vene rahvuse ühtsust.“ Ja Tultajev lisas omalt poolt: „Olen kindel, et kongressi otsused on tasakaalukad, tõeliselt riiklikud ja targad, nagu mordva rahvale kohane. Rahvastevahelises ühtsuses on meie rahvaste tugevus, Venemaa tugevus!“

Kongressi tervitasid veel Venemaa Föderatsiooni rahvussuhete agentuuri esimehe asetäitja Stanislav Bedkin, vabariiki kureeriv föderaalinspektor Anatoli Gulin ning Saranski ja Mordvamaa metropoliit Zinovi. Videotervituse saatis koguni välisministeeriumi kurikuulus ametlik esindaja Maria Zahharova, kes rääkis Venemaa rahvaste ühtsuse tähtsusest, märkides täiendavalt, et temagi vanaema on mordvalane. Plenaaristungi päev lõppes piduliku rahvusliku kontserdiga „Vastoma“.

Kongressi põhitöö toimus järgmistes sektsioonides: mordva rahvas Venemaa sootsiumis: ülevenemaaline kodanikuidentiteet ja etniline eneseteadvus; regiooni etnokultuuriline strateegia: traditsiooniliste vaimsete väärtuste säilitamise faktorid ja arengu vektorid; emakeel multikultuurses keskkonnas; haridus ja kommunikatsioon; mordva rahva traditsioonilised pereväärtused: ajalugu ja kaasaeg.

Viimasel päeval peeti ka kongressi lõpetav plenaaristung, kus kuulati sektsioonijuhtide ettekandeid ning ettepanekuid keelte ja kultuuri säilitamiseks. Suurkogul osalejad tegid ettepaneku tõhustada avalike organisatsioonide tööd, et viia ellu föderaalset ja piirkondlikke programme eesmärgiga tugevdada „vene rahvuse“ ühtsust ja selle etnokultuurilisi arenguid. Ettepanekute hulgas oli ka toetada Moskva riikliku ülikooli rektori algatust korraldada vabariigis kord kuus rahvarõivaste kandmise päev. 23. märtsist võikski saada Mordva rahvusmängude e *tjuštjan nalksema* päev. Veel pandi ette üle vaadata õpilaste emakeelte ja kirjandusalaste teadmiste hindamise süsteem, stimuleerida haridustöötajate ja riikliku meedia tegevusi, toetada raamatute riigikeeltes väljaandmist ning edendada föderaalsete haridusprogrammide arendamist mokša ja ersa keeles.

Võeti vastu resolutsioon täpsustava täiendusega „Mordva Rahva Regioonidevahelise Organisatsiooni VIII kongressi soovitusel“. Resolutsioonis mainitakse taas, et tegutsetakse vaid „Venemaa ühtsuse tugevdamise“ eesmärgil. Säilitamiseks mordva keelt, kultuuri ja traditsioone peab arendama koostööd kõigi föderatsiooni subjektide ning riigivõimuorganitega. 2025. aasta riigieelarve peab sisaldama finantse, mis võimaldavad mordva rahvuskeelsete väljaannete ilmumist, samuti rahva ajaloo ja traditsioonide uurimist. Rahvuskultuuri ja Venemaa traditsiooniliste vaimsete väärtuste vallas peaks aga arendama ersa- ja mokšakeelseid haridusprogramme, tugevdama traditsioonilist maailmavaadet ning õigeusku läbi haridussüsteemi, ent ka perekondade. Folkloorikollektiivide meisterlikkuse tõstmiseks tuleb asutada Mordva estraadikool ning leida võimalusi rahvuskeelsete kontsertide ja teatrilavastuste ülekandmiseks internetis. Edendamaks rahvuskeelte kasutamist mitmekultuurilises keskkonnas tehti ettepanek asutada vabariiklik innovatiivsete keeletehnoloogiate keskus; tõhustada tööd ersa ja mokša keelte digitaliseerimiseks; luua elektroonilisi

sõnaraamatuid ja õpikuid ning kasutada masintõlget. Samuti monitoorida ersa ja mokša keele kasutamist haridusasutustes, kus õpivad mordvalased; kasutada ersa ja mokša keeli kui riigikeeli avalikel sündmustel, aga ka riigiasutuste veebilehtedel; toetada ersa- ja mokšakeelse tõlkekirjanduse väljaandmist, eriti aga lastekirjanduse ilmumist; tagada ersa- ja mokšakeelsete reklaamide ja teadete õigekiri ning suurendada motivatsiooni ersa ja mokša keele õppimiseks.

Perekonna ja demograafia vallas leiti, et tuleb tugevdada lastele mordva keelte, kultuuri ja traditsioonide õpetamisel perekonna rolli ning propageerida perekonnaväärtusi, pöörates erilist tähelepanu maanoortele. Kongressi delegaadid otsustasid pöörduda ka avalik-õiguslike organisatsioonide poole, et tugevdada Venemaa ühiskonna rahvus- ja ususuhete kooskõla ning säilitada vene vaimseid ja moraalseid väärtusi mordvalaste seas. Kongress avaldas lootust, et tehtud otsused aitavad konsolideerida mordva rahvast, tugevdada ülevenemaalist kodanikuidentiteeti ning rikastada vastastikku Venemaa Föderatsiooni rahvaste kultuure.

Mari rahva XII kongress

31. oktoobrist 2. novembrini 2024 toimus Mari vabariigi rahvuslikus draamateatris XII ülevenemaaline mari rahva kongress. Kohale saabus mari rahva esindajaid 19st Venemaa regioonist, kokku 430 delegaati. Kohale tulnuist oli suurim delegatsioon (82 saadikut) Baškortostani maridel. Mari vabariigist oli valitud 250 saadikut. Kõige noorem delegaat oli 19aastane, vanim aga 81aastane *karʹide* juht Aleksander Tanõgin. 145 delegaati töötas hariduse, 130 kultuuri ja kunsti vallas ning 40 delegaati olid riigivõimu esindajad. Majandusinimesi oli delegaatide seas 18. Esimesel päeval kogunes ka eelmisel kongressil valitud nõukogu Mer Kanaš.

1. novembri hommikul avati Joškar-Olas pidulikult Mari park, kuhu oli püstitatud arvukalt mari rahvakultuurist tuntud tegelaste puuskulptuure, samuti rajatud väike rahvuslikus stiilis laulu- ja tantsuväljak.

Päeva esimesel poolel toimus kongressi plenaaristung, mis traditsiooniliselt algas mari *karʹide* palvusega. Järgnesid hümnid ja kõrgete ametiisikute tervitused. Oma kõnes ütles Mari vabariigi riigipea Juri Zaitsev, et kongress on maride peamine ühiskondlik foorum, mis arutab mari etnose küsimusi sotsiaal-, majandus-, poliitika- ja kultuurisfääris. Kongressil võetakse vastu tähtsaid otsuseid, töötatakse välja dokumente ja projekte, mis aitavad tõsta rahvusteadvust ja konsolideerida marisid etniliselt ja vaimselt. Zaitsev avaldas lootust, et kongressi otsused aitavad kaasa suure Venemaa õitsengule ning autasustas tublimaid. Näiteks sai „teenete eest mari rahva ees“ 2. järgu ordeni Mari nõukogu esimeest, *onjoža* Eduard Aleksandrovi, kes on ühtlasi Mari vabariigi seadusandliku kogu saadik ning kultuuri-, turismi- ja spordikomitee esimees.

Zaitsevi järel sai sõna Mari vabariigi seadusandliku kogu spiiker Mihhail Vasjutin, kes oli veendunud, et kongressil „tegeldakse etnose erinevate valdkondade parandamisega, toetudes praegusele seadusandlusele“ ja et „see aitab kaasa rahvustevahelise sõpruse ja sidemete tugevdamisele teiste Venemaa Föderatsiooni

regioonidega“. Temagi autasustas tublimaid keele ja kultuuri eest seisvaid marisid Mari vabariigi seadusandliku kogu autasudega. Premeeritute seas oli enim haridustöötajaid ja enam kui pooled autasudest läksid väljapoole Mari vabariiki.

Edasi järgnes töö sektsioonides ja kuna president Putin oli kuulutanud välja perekonna aasta, olid kõik sektsioonid seotud perekonnaga: perekond ja religioon; perekond ja kultuur; perekond ja tervis; perekond, teadus ja digitaliseerimine; perekond ja haridus. Öhtul etendus rahvusteatri „Kengeš jüd“ („Suveöö“).

Viimasel päeval valiti uus kongressi nõukogu Mer Kanaš ja selle esimees *onjoža*. Viimaseks sai taas Eduard Aleksandrov, kes on ametis juba 2016. aastast. Tema poolt hääletas kohal viibinud 385 delegaadist koguni 346. *Onjoža*’le asetaski pea-kart pähe auväärse traditsioonilise peakatte *terkupš* ning annetas vastupidavust soovides leiva. Nõukokku valiti 16 liiget, kellest kolm on *onjoža* asetäitjad. Kongress kinnitas resolutsiooni ja kuulas ära sektsiooni juhtide kokkuvõtted. Suurkogu lõppes piduliku lõppkontserdiga akadeemilises balleti- ja ooperiteatris, kus esinesid mari laste- ja noorteansamblid.

Kongress oli ülimalt täpselt planeeritud, juhuslikke sõnavõtte polnud, arutelu ja diskussioone samuti mitte. Kogu päevakord, samuti sõnavõtjad olid kongressi orgkomitee poolt eelnevalt kinnitatud. Opositsiooni esindajad heitsid kuluaarides ette, et suurkogu juhtorgan pole maride eest väga seisnud. Näiteks ei ole reageeritud avalikele solvangutele, mida on nelja aasta jooksul mari rahva suhtes teinud nii ajakirjanikud kui ka ettevõtjad. Mari rahva juhid ei protestinud ka siis, kui Ukraina vastu peetavas konfliktis langenud sõjameeste mälestustahvlid tehti ainult venekeelsed. Muu hulgas kostus ka arvamusi, et parem oleks raha kulutada otse sõjategevusele Ukraina vastu, kui selliste mõttetute, mitte midagi otsustavate kongresside korraldamisele.

Kongressil võeti vastu ajastut peegeldav resolutsioon, mis räägib meile mari rahva kurba lugu ehk määratleti seda, millel pole mari rahva probleemidega üldse mingit pistmist. Nii on resolutsioonis kirjas, et „uus maailmakord on esitanud tõsisid väljakutseid – nii objektiivseid, mis on seotud tehnoloogiliste ja sotsiaalmajanduslike ümberkorraldustega, kui ka tehislikke, mida loob kollektiivne Lääs, kes soovib oma domineerimist igati peale suruda. [...] Meie ühiskonna vaimsed alused – õigeusk, traditsioonilised mari uskumused ja muud religioossed vaated, mis on sajandeid meie ühiskonda usaldusväärselt hävingu eest kaitsnud – on sattunud julmade ja tehnoloogiliselt keerukate rünnakute alla. Tänapäeval on kõigi, noorte ja vanade, tööks saanud meie riigi, tema poliitika, majanduse, kultuuri ja tsivilisatsiooni suveräänsuse kaitsmine. Avaldame resoluutset protesti natsismi ja misantroopse poliitika vastu kõigis nende ilminguis ning anname igakülgset abi Venemaa sõjalise eriooperatsiooni eesmärkide saavutamiseks Ukrainas“. Resolutsioon lõpeb konstateeringuga: „Maailm muutub kiiresti, määratledes tõelisi sõpru ja paljastades vaenlasi, ning selles maailmas peame muutuma tugevaks. Meie traditsioonilised vaimsed ja moraalsed orientiirid, mida jagavad kõik Venemaa rahvad ja riigivõim, Venemaa kangelaslik minevik ja olevik, geograafiline ja majanduslik ühtsus, ideaalid, mis on suunatud vaimsele ja riiklikule suveräänsusele, võimaldavad meil planeerida oma tulevikku Venemaa tsivilisatsiooni lahutamatu osana.“

Aga mida pidasid marid ise selles resolutsioonis vajalikuks rõhutada? Eelkõige torkavad silma punktid usust. Näiteks peetakse usku vahendiks, mis arendab ja tugevdab vaimseid väärtusi, sest religioon aitab kujundada identiteeti. Leitakse, et usulisi rituaale ja religioosseid norme tuleb pidada mari rahva kultuuripärandi olulisteks ehitusplokkideks. Veel peavad marid oluliseks digitehnoloogiate kasutamist kõikides kultuurivaldkondades, eriti raamatukogudes, muuseumites ja arhiivides. Samuti peetakse oluliseks riigi toetust rahvuskultuurile ja maapiirkondadele. Rahvusliku kaadripoliitika vallas peetakse tähtsaks õpetajakoolitust. Samuti peab jätkuma mari keele propageerimine, terminoloogia arendamine ja digitaliseerimine. Mitu punkti on pühendatud perepoliitikale, mis peaks justkui vastutama mari keele- ja kultuuriväärtuste järjepidevuse eest.

Kes peaks aga nende küsimustega tegelema? Resolutsiooni lugedes selgub, et selleks on Mari Mer Kanaš (Mari nõukogu). Võrreldes varasemate kongressidega on siin suur muudatus, sest varem pöörduti ikkagi väga konkreetsete ettepanekutega kas vabariigi ministrite, valitsuse või koguni Venemaa Föderatsiooni presidendi poole. Samuti võisid resolutsioonid sisaldada kriitikat. Nüüd aga lihtsalt nenditakse olukorda ja avaldatakse arvamust, et peab omapäi hakkama saama. Sealjuures on peamine hoiak, et keskendugem konsolideerumisele ja ärme jumala pärast kirjuta resolutsiooni midagi riigivastast.

Kongressi ajal toimus ka rahvuskultuuri autonoomia „Venemaa marid“ föderaalnõukogu istung, mis valis jälle oma esimeheks Mari vabariigi parlamendi liikme Larissa Jakovleva. Autonoomia asutati 2014. aastal ja registreeriti 2015. aastal. Sinna kuuluvad Simferopoli linna, Kirovi, Leningradi, Nižni Novgorodi, Sverdlovski oblastite ning Udmurdimaa, Tatarstani ja Baškortostani maride regionaalsed kultuuriautonoomiad. Uute liikmetena võeti vastu Dagestani ja Altai oblasti rahvuskultuuri autonoomiad.

Kui nüüd võrrelda nelja kongressi, siis tuleb tunnistada, et need on paljuski sarnased. Kõik kooskõlastati vabariikide juhtidega, kes tihtipeale ohjavad ka korralduskomiteed. Mõnes mõttes on see paratamatu, sest kõikide kongresside läbiviimiseks eraldatakse raha riigieelarvest. Rahade eraldamisel on tähelepanuväärne, et karjala kongress muudetigi formaalselt projektiks, millele siis lõpuks oldi nõus raha eraldama.

Kui vaadata sisulist poolt, on endiselt kõige asjalikum komide tegevus. Seda võib välja lugeda ka resolutsioonist, mis on neil mahuks, sisaldades väga palju ja väga konkreetseid ettepanekuid. Ka komide esindusorganisatsiooni tegevus on nelja aasta vältel olnud märkimisväärne. Nad töötavad aktiivselt välja erinevaid seadusi ja kohtuvad vajadusel vabariigi juhtidega. Küllap tuleneb see komide esindusorganisatsiooni õigusest seadusandlikule initsiatiivile, mida kongress pole aga kordagi ametlikult kasutanud. Konkreetsust ja seisukohtade selget väljaütlemist leidub ka karjalaste resolutsioonis. Seal on jälgitav ka arutelu kõik ühe või teise resolutsioonipunkti üle.

Täiesti nõutuks teeb aga suuremate Venemaa soome-ugri rahvaste – mordvalaste ja maride – kongresside läbiviimine, nende sõnavõttud ja lõppdokumendid. Viimased on täis pealiskaudset sõnavahtu, mille mullide sees on vaevu-vaevu leida ka oma rahva

probleeme. Lahendusi nimivabariigi või Venemaa Föderatsiooni juhtkonnalt enam ei oodatagi, vaid tõdetakse, et „peame ise hakkama saama“. Ei avaldata seal enam sellist üheselt mõistetavat arvamust, et emakeele õpe peaks olema kohustuslik ja et seda peaks saama õppida (vähemalt) kaks tundi nädalas, ega ka seda, et raadios ja televisioonis tuleks rahvuskeelsete saadete mahtu kahekordistada, peaks toetama rahvuskeelse kirjanduse väljaandmist jne. Hoopis enam torkab silma resolutsioonides valitsev riigitruudus ning Venemaa Föderatsiooni välispoliitikale, sõjategevusele ja presidendile avaldatav jäägitu toetus.

Venemaa põlisrahvaste kongress

2025. aprilli lõpus toimus Moskvas rahvuste keskses „Rossija“ Venemaa põlisrahvaste kongress, täpsema nimetusega Põhjala, Siberi ja Kaug-Ida väikesearvuliste põlisrahvaste assotsiooni (RAIPON) 10. kongress. Kongressile oli kogunenud 250 põlisrahvaste esindajat 28 Venemaa Föderatsiooni regioonist. Kongressil tehti kokkuvõtteid tehtud tööst, määrati edasisi töösuundi ja valiti president.

Organisatsiooni tegevusest viimase nelja aasta jooksul andis aru president, neenetsi rahvusest Grigori Ledkov, kes on ühtlasi Vene Föderatsiooni riigiduma saadik. Oma ettekandes kiitis ta, et lõpuks ometi on loodud põlisrahvaste register. Samuti on muudetud Venemaa föderaalset seadust põlisrahvaste kogukondadest, mis on tema sõnul aidanud reguleerida põlisrahvaste õigusi oma loodusressurssidele nii, et neist saavad osa ainult põlisrahvaste esindajad. Näiteks on tema sõnul eelnevalt olnud juhtumeid, kus kogukonna on moodustanud sissesõitnud ja hakanud siis vääriskala püüdma ning seda müüma.

Kongressil valiti uueks presidendiks handi rahvusest Aleksandr Novjuhov, kes praegu on Venemaa Föderatsiooni ülemkoja ehk föderaalnõukogu senaator Handi-Mansi autonoomsest ringkonnast. Varem, aastail 2016-2021 oli ta Handi-Mansi autonoomse ringkonna duuma saadik, enne 2001-2016 juhtis ta põlisrahvaste assotsiatsiooni „Jugra päästmine“. Ta oli ka ainus kandidaat selle kohale, eelmine president Ledkov oli ametis olnud 12 aastat ja tema tegevuse põhiliseks kreedoks oli paljude arvates lähedus riigivõimuga. 2013. aastal sai ta presidendiks tänu sellele, et kõige enam hääli korjanud ja riigivõimu kritiseerinud kandidaat, udegee rahvusest Pavel Suljandziga taandas oma kandidatuuri. Suljandziga oli saanud nimelt ähvarduse, et ametisse astumise korral hävitatakse tema perekond. Praegu elab ta USA-s ja kritiseerib nii põlisrahvaste olukorda Venemaal kui ka assotsiatsiooni tegevust.

Juubelikongressiga tähistati assotsiatsiooni 35. sünnipäeva ja autasustati paljusid põlisrahvaste esindajaid Venemaa presidendi, samuti ministeeriumite ja ametkondade tänukirjadega. Presidendi tänukirja said nii assotsiatsiooni eelmine president Grigori Ledkov kui ka vastne president Aleksandr Novjuhov. Kongressi

delegaatidel aga oli võimalus tutvuda interaktiivse näitusega, mis oli pühendatud Handi-Mansi autonoomse ringkonna moodustamise 95. sünnipäevale.

Kongress kestis ühe päeva ja oli pidulik, selle alguses aplodeeriti püsti seistes väärikatele põlisrahvaste rahvusliikumiste juhtidele, kes sammusid pidulikus kolonnis lavale. Samuti aga kestis minuteid aplaus põlisrahvastest sõduritele, kes vabatahtlikena sõdivad Vene-Ukraina sõjas Venemaa huvide eest. Kongressil loeti ette Venemaa Föderatsiooni presidendi Vladimir Putini tervitus, kes õnnitles assotsiatsiooni 35. sünnipäeva puhul ja märkis, et Venemaa peab prioriteediks rahvaste vahelisi harmoonilisi suhteid, kõigi rahvaste rahvuslike eripärasid ja identiteeti. Putin rõhutas, et selles protsessis osaleb ka assotsiatsioon ja et tal on selle üle hea meel ning ta hindab seda kõrgelt. Eriti märkis Putin ära neid põlisrahvaid, kes “mehiselt kaitsevad isamaad”. Kongress lõppes piduliku kontserdiga, millest võtsid osa parimad kollektiivid Tšukotšimaalt, Tuvast, Jakuutiast, Jamali-Neenetsi ja Handi-Mansi autonoomsetest ringkondadest.

Assotsiatsiooni juubelikongressi kritiseeris teravalt Pavel Suljandziga, kes intervjuus märkis, et sisuliselt kestis kongress kaks tundi, varem aga toimusid kongressid kolm päeva, ainuüksi presidentide ja asepresidentide valimisele kulus üks päev. Nüüd oli aga nii, et enne kongressi kutsuti nii Ledkov kui ka Novjuhov Kremli ja öeldi, et Novjuhov, sina kandideerid presidendiks — väitis Suljandziga. Probleemidest tema sõnul ei räägitud kongressil üldse, näiteks: miks 2024. aasta juulis kuulutati 55 põlisrahvaste organisatsiooni Venemaal ekstremistlikeks, hiljem aga koguni 172 organisatsiooni terroristlikeks. Samuti ei räägitud midagi põlisrahvaste õigustest. Suljandziga kahetses, et assotsiatsioonist on saanud Venemaa võimude käpiknukk, mis peab nüüd tegema ka rahvusvahelisel tasemel Venemaa propagandat ja rääkima näiteks ÜRO põlisrahvaste foorumil põlisrahvaste elust „paradiisis“ ja Vene riigivõimu igakülgsest hoolitsusest põlisrahvaste eest.

2022. aastal toetas RAIPON Venemaa kallaletungi Ukrainale, 2023. aastal aga Vladimir Putini kandidatuuri Venemaa presidendi ametikohale. Assotsiatsiooni on mitmeid kordi kritiseeritud, sest organisatsioon on osutanud teisitimõtlevatele aktivistidele survet. 2022. aasta kevadel esitas assotsiatsioon Venemaa peaprokuratuurile kaebuse ja palus kontrollida infoportaali Indigenous Russia materjale, mis olevat jälg „ekstremistlikust“ tegevusest. Seda portaali vedasid aktivistid organisatsioonidest *«Абориген Форум»* и *«Россия коренных народов»* — need organisatsioonid mõistsid hukka ka Venemaa kallaletungi Ukrainasse. 2024. aastal paigutati organisatsioonid Venemaa justiitsministeeriumi poolt ekstremistlike organisatsioonide nimekirja. See aga tähendab, et nad ei saa toimetada Venemaal ega täiesti vabalt ka välismaal.

[Saranskis toimub Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste II foorum - Fenno-Ugria](#)

[Ülevenemaaline mari rahva 12. kongress oli mittemidagiütlev - Fenno-Ugria](#)

[Komi rahva XIII kongress rõhutas materiaalse heaolu, aga ka komi keele oskuse tähtsust - Fenno-Ugria](#)

[Ižmas toimus regionaalne ühiskondliku liikumise Izvatas X kongress - Fenno-Ugria](#)

[Vene Föderatsioonis toimus Karjala 10.kongress - Fenno-Ugria](#)

[Moskvas toimus Venemaa põlisrahvaste assotsiatsiooni RAIPON 10. kongress - Fenno-Ugria](#)

Soome-ugri organisatsioonid 2025. aastal

Kokkuvõtte on tehtud VKontakte-s 2025. aastal avaldatud informatsiooni põhjal.

Maride organisatsioonid

Mari rahva keskorganisatsiooni **Mer Kanaš – Mari Nõukogu**, [Мер Канаш](#) (VKontaktes 709 jälgijat, mari rahvaarvuga võrreldes vähe), esimees Eduard Aleksandrov, kes on samal ajal Mari Vabariigi parlamendi liige.

Olulisemad üritused: Mari kuulsaima helilooja Andrei Ešpai 100. juubel, kaasabi Peledõš Pairemi (Lilledede Pidude) läbiviimisel, Mari Sangari Päeva tähistamine, mari rahvuspidu Semõk tähistamine. Lilledede asetamised, peo- ja tänukõned Venemaa päeva ja 9. mai puhul, samuti Mari ajalehe „Mari El“ 110. sünnipäeva tähistamine. Sündmuste hulgas on ka poliitik Aleksandrovi kohtumised valijatega. Tehakse ka tööd, et mari keelt Joškar-Olas rohkem näha-kuulda oleks, näiteks on olnud eesmärk lisada marikeelsed bussipeatuste nimed. Tähistatud on ka Mari teatritegelaste juubeleid, nt teatrijuhid Oleg Irkabajev 70, Jövan Kõrlja 125.

Mer Kanašil on lepingud ministeeriumitega, samuti koostöölepingud teiste regioonidega. Juhitakse tähelepanu ka probleemidele, näiteks et pole üliõpilasi, kes sooviks õppida mari keele õpetajaks. Edastatakse informatsiooni mari rahvusest noorte kokkutulekust ehk laagrist, kus osales 30-40 mari rahvusest noort aktivisti, kelle taustal poseerisid Mari Vabariigi parlamendi liikmed. Viimastel valimistel said mitmed mari rahvusliikumiste tegelased ka parlamendi liikmeks.

Samas rõhutatakse organisatsiooni tegevuses, et ollakse osa vene tsivilisatsioonist ja kaitstakse Venemaad kaitstes ennast: polevat võimalik, et marid ja Venemaa on eraldi.

Mari laste organisatsioon **Tõlat Kidem** <https://vk.com/marikidem?from=search>, millel on VKontaktes üle 3000 jälgija, kajastab mari laste ja noorte tegevusi, korraldatakse mari noorte kokkutulekuid. Mari rahvuslikud noorteorganisatsioonid nagu U Vii (Uus Jõud) on ilmselt oma tegevuse lõpetanud.

Mari Ušem [«Мари ушем»](#) (VKontaktes 1275 jälgijat) propageerib aktiivselt Venemaa - Ukraina sõjas osalemist ja nende põhiline tegevus on erineva humanitaarbi suunamine rindele Vene sõdurite toetuseks. Seda tehakse rahvusluse kattevarju all, näiteks on kasutusel mari piltkirjaga (tamga) kaitsemärgid, mis on õmmeldud mundrile. Sõduritele toimetatakse marikeelseid ajalehti ja muud kirjandust. Toimub töö noortega, sport. Kokkuvõttes: ükski teine soome-ugri organisatsioon ei tegele nii innukalt humanitaarabi vahendamisega Vene (mari) sõdureile, kes võitlevad Ukrainas.

Marij Ušem [Марий ушем | Союз Мары](#) (VKontaktes 1585 jälgijat) on ainuke opositsiooniline või vähemalt mingitki opositsiooni ja võimu kriitikat esindav soome-ugri rahvaste organisatsioon. Esikohal on neilgi Mari Sangari Päeva tähistamine, mille käigus väljapaistvate mari kultuuri- ja haridustegelaste, aga ka mari vabadusvõitlejate mälestusmärkidele pannakse lilli. Sel aastal ei lubanud Oršanka administratsiooni juht kohalikel omavalitsuste töötajatel osaleda mälestustseremoonial, mis toimus mari rahvuskangelase Mamitš Berdei mälestusmärgi juures. Mamitš Berdei juhtis marisid esimeses Tšeremissi sõjas (1553-1556) Moskva suurvürstiriigi vastu. Nagu ka teised mari organisatsioonid, tähistab Marij Ušem erinevaid rahvuslikke tähtpäevi nii Semõki kui ka Peledõš Pairemi.

2025. aastal toimus organisatsiooni aruande- ja valimiskoosolek. Organisatsiooni juhtkond jäi samaks, küll aga otsustati saata avalik pöördumine vabariigi juhi Juri Zaitsevi poole, mille sisuks on vabariigi demograafiline olukord. Eelmine aasta sündis Mari El vabariigis 5067 last, aga suri 9000 inimest. Kuna Marij Ušemi kodulehte administreeritakse osaliselt Eestist, siis toob koduleht ära ka Eesti uudiseid, näiteks soome-ugri rahvaste kultuuripealinna Narva 2025 uudiseid.

2024. aastal sai organisatsioon 50 000 rubla trahvi, sest kasutas uudiste allikana Eestis tegutseva Uralic Keskuse infot, et Narva on valitud soome-ugri rahvaste kultuuripealinnaks. Uralic Keskus kuulub nimelt Venemaa ebasoovitavate ekstremistlike organisatsioonide nimekirja. Kodulehel kajastatakse ka muid Eestiga seonduvaid uudiseid, näiteks õnnitletakse Eesti Vabariiki sünnipäeva puhul ja tuletatakse meelde, et 24. mail 1992. aastal sõlmiti laiaulatuslik Eesti Vabariigi ja Mari El Vabariigi vaheline koostööleping.. Ilmub ka kriitikat uue Venemaa Föderatsioonis hiljuti vastu võetud keeleseaduse kohta, mis sisuliselt ütleb, et vene keel on nüüdseks kõigi jaoks emakeel ja koolides ei õpetata enam emakeelt, vaid Venemaa Föderatsiooni ühte keelt. Kritiseeritakse ka mari noortelaagri korraldajaid, sest noori oli vähe ja väljendati ka seisukohta, et kui eesmärgiks on kasvatada maride tulevasi liidreid, siis kas tõesti on vaja tegeleda sellega, et tulevased liidrid oskaksid laulda ja tantsida ning võimude poole kummardada või oleks vaja koolitada tõelisi mari rahvuspatrioote. Kodulehel tähistatakse mari aktivistide sünnipäevi ja õnnitletakse mari teatrijuhte Sergei Tanõginini ja Vassili Pektejevit, kes said Putini

otsusel medali „Töö eest kultuuri ja kunsti valdkonnas“. Kohtab ka erinevaid seisukohti: 9. mail puhul kirjutab üks organisatsiooni liidritest Vladimir Kozlov loo pealkirjaga „Nad vaikisid“, kus meenutab oma isa ja äiapapat, kes 9. mai üritustest osa ei võtnud ja kelle jaoks võit oli lein.

Komide organisatsioonid

Komi Voitõr [КОМИ ВОЙТЫР](#) on kõige suurema jälgitavusega soome-ugri rahvaste rahvusliku organisatsiooni sait VKontaktes (10 500 jälgijat). Komi Voitõr on komi rahva aktiivselt tegutsev esindusorganisatsioon, mis kutsub kokku komi rahva kongressi. Erinevalt teistest soome-ugri rahvaste esindusorganisatsioonidest on Voitõril seadusandliku initsiatiivi õigus.

Postitusi ilmub vägagi tihedalt: tähistatakse vene keele päeva, Puškini päeva, aga ka laialdaselt ka komi keele ja kirja päeva. Populariseeritakse komi keelt, võideldakse komi keele tundide eest. Arutletakse, kuidas seda näiteks teha Sõktõvkaris ja leitakse, et tuleb kohtuda lapsevanematega. Vahendatakse kriitilist informatsiooni Ussinskist, kus üheski koolis ei õpita ega õpetata komi keelt, sest lapsevanemad ei soovi seda. Taas leiab märkimist asjaolu, et komi keel on õppijatele väga raske. Korraldatakse rahvuslikke spordivõistlusi, nt. Lampijada. Tähistatakse naistepäeva 8. märtsil ja võidupüha 9. maid. Tähistatakse ka sünnipäevi, näiteks komi rahvuspoliitika ministri Noskovi 60. sünnipäeva. Kavatakse aktiivselt osaleda 2025.aasta parlamendi valimistel, sügisesteks Komi Vabariigi parlamendi saadikukandidaadiks on esitatud organisatsiooni juht Oleg Lažanev, kes kandideerib kui sõltumatu üksikkandidaat. Rahvusaktiviste on 2025. aasta rahvusparlamendi valimistel kandideerimas teisigi, näiteks Voitõri juhatuse liikmed: Ühtse Venemaa kandidaadid on Aleksei Gabov (ettevõtja ja pikaaegne Komi Võitõri juht) ja Anastasia Mihhailova (Komi Voitõri aseesimees). Pole võimatu, et nad osutuvad valituks ja toimub kohaliku rahvusaktiivi “äraostmine” keskvõimu poolt. Sama võis märgata 2024. aastal Mari parlamendi valimistel.

Komi Voitõri kodulehel antakse aru kohtumistest vabariigi erinevate ministeeriumite ja rajoonide juhtidega. Antakse teada, millal ja kus kohtub organisatsiooni juhatuse, mida arutatakse, juunis 2025 näiteks arutati turismi ja rahvustoitide küsimusi.

Komi Voitõri kodulehel organiseeritakse abi “sõjalises operatsioonis” osalejatele, korjatakse raha droonide saatmiseks Ukrainasse Hersoni, samuti ülistatakse komi rahvusest ja komi keelt rääkivaid Vene sõdureid.

Komide rahvuslik noorte organisatsioon Mi kotõr/Komi Noorte liit [МИ КОТЫР | Союз коми молодёжи](#) (VKontaktes üle 2000 jälgija).

Organisatsioon propageerib komi keelt, palju on postitusi komi keeles. Tutvustatakse komi keelt ja komi muusikat, käiakse külas permikomidel. Tähistatakse komi keele päeva, mis saab ka kriitikat, miks sellel rahvuslikul tähtpäeval tutvustatakse päevaga seotud üritusi vene keeles. Kutsutakse üles suurendama komikeelse kirjanduse tellimusi.

Tutvustatakse tegevusi laste- ja noortelaagrites, kus on väljas nn rahvuslikud punktid Komi Kerka (Komi Maja). Seal saab tutvuda kõigi ja kõigega, mis puudutab komisid, näiteks Mi filmide ja salvestustega. Osaletakse patriootlikel üritustel: Isamaasõjas langenute mäletamise päev ja Võidupüha 9. mai. 9.mail käisid komidel külas isurid, kes töid kaasa ka näituse. Samuti tähistati Venemaa päeva 12. juunil.

Osaleti patriotismi ja mehisust ülistava konkursiga Pera-Bogatõrj, tehti koostööd Šoikula isuritega, mida veab eest soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitee esimees Dmitri Zaitsev-Harakka. Konkursi raames korraldati ka fotonäitus. Rahvusvahelisel emakeelte päeval 21.02 tähistati komi keele kui emakeele päeva.

Kodulehel püsib postitus, kus on etteheited uuele Venemaa Föderatsiooni seadusele emakeeltest, mis venestavat kõiki Venemaa Föderatsioonis kõneldavaid keeli ja kutsutakse üles protestima.

Udmurtide organisatsioonid

Udmurt Keneš (Udmurdi Nõukogu, [УДМУРТ КЕНЕШ official](#) (VKontaktes 4400 jälgijat) on udmurtide tähtsaim rahvuslik organisatsioon, mis valitakse Udmurdi kongressil. Koduleht [udmurtkenesh.ru](#) on soiku jäänud (juulis viimane uudis aprillist 2024). Eelkõige on tähistatud erinevate udmurdi rahvuslike kultuuritegelaste või ka poliitikute sünnipäevasid, aidatud kaasa udmurdi ajalehe Udmurt Dunne tellimiskampaaniale. Tähistatud on 1. maid ja 9. maid. Aidatud on läbi viia udmurdi rahvuslikke pidustusi Gerber, samuti on tähistatud rahvuslikku emakeele ja rahvusvahelist emakeele päeva. Enne 2024. aasta kongressi ilmusid kodulehel ka ülevaated udmurtide keskse organisatsiooni ja Udmurdi Vabariigi rajoonide administratsioonide kohtumistest, muu hulgas saab ülevaate udmurdi keele õpetamisest rajoonis.

Udmurtide noorte organisatsioon Šundõ [УМОО "ШУНДЫ"](#) (4100 jälgijat VKontaktes) avaldab väga vähe uudiseid, varem on korraldatud aktiivselt soome-ugri lastelaagreid. Praegu on avaldatud info riigipatriootlike udmurdikeelsete laulude konkursist, siiski on informatsiooni ka tänavusest laagrist. Veel tutvustatakse udmurdikeelseid kultuurisündmusi ja näiteks akairja Invožo.

Udmurt Nõlkõšno (Udmurdi Naiste Nõukogu [Удмурт нылкышно кенеш](#)

(5500 jälgijat VKontaktes) on Udmurdi rahvuslik naiste organisatsioon. Udmurdi ühiskonna eripäraks on naiste organiseerumine ja märkimisväärne osa vabariigi ühiskondlik-poliitilises elus, tegevuseks naise ja ema rolli väärtustamine. Korraldatakse erinevaid festivale, näiteks kaelaehete festival, kandle- ja viljafestival. On ka harivaid üritusi ema rollist või sünnitusjärgsetest traumadest ja tervise taastamisest. Tähistatakse sünnipäevi, osaleti udmurtide kõige suurema rahvusliku ürituse Gerber tähistamises, kuid tähistatakse ka 9. maid, otsiti üles kõige vanemad udmurdi naised, keda sõda puudutas ja käidi neil külas. On avaldatud videoklipid udmurdi naistest, kes sangarlikult töötasid rindel sanitaridena. Ühes postituses on organisatsiooni juht, ajalehe Udmurt Dunne peatoimetaja Jelena Minnigarajeva on ka riietanud ennast nõukogude armee mundrisse. Aidatakse kaasa ka ajalehe Udmurt Dunne levitamisele.

Mordvalaste organisatsioonid

Ersade ja mokšade keskorganisatsioonil **Mordva (ersa ja mokša) ühiskondliku organisatsiooni täitevkomiteel** *Ispolniteljnõi komitet obshchestvennoi organizatsii mordovskogo (erzjanskogo i mokšanskogo) naroda* pole oma lehekülge ja VKontakte kontot, koduleht <https://mordvarf.com/> ei ole aktiivne. Teataval määral kajastab ersade ja mokšade tegevusi leht *Jalgat* (Sõbrad, 400 jälgijat). Lehel on välja toodud, et organisatsiooni deviisiks on „Kõik meie – oleme Venemaa“, mis ütlebki ära organisatsiooni tegevuse sisu: kui me ka säilitame ja arendame oma keelt ja kultuuri, siis sellepärast, et me oleme Venemaa. Postitused on vene keeles, kajastatud tegevuse sisuks on rahvalaulud, käsitöö ja rahvariided, mõne kirjaniku mälestuskonverents, aga samuti võib lugeda täitevkomitee kohtumistest rajoonide vabariigi administratsioonidega, mille käigus on arutletud rahvuskeelte ja -kultuuride olukorda, tänatud on nii administratsiooni kui ka rajooni rahvuslikult aktiivseid tegelasi.

Ersamordvalased

Venemaa Föderatsioonis asuvad mordvalaste organisatsioonid on sisuliselt varjusurmas, rahvuskeelne ajakirjandus sisuliselt olematu. kuid rahvusaktiivi tegevustest võib lugeda teistelt lehekülgedel. Näiteks on ersadel VKontaktes koduleht [Kudoras'ke | ЭРЗЯ](#) (4300 jälgijat), mille deviis on „Ärgem laskem ersa keelel kaduda“. Enamik kirjutisi on siiski vene keeles. Lehekülg on võtnud aktiivse hoiaku sõnade „mordva-mordvalane-mordva keel“ kasutamise vastu ning ütleb, et ersad pole mingi mordva subetnos. Aga leheküljel on palju kirjutisi ajaloost, rahvariistest, kuid ka soome-ugri teemad on olulised, ära on toodud soome-ugri keelte puu ja soome-ugri lipp. Ka ersade looduseusku kajastatakse.

Ersade koduleht [ЭРЗЯНЬ ЛОМАНЬ](#) Erzja Inimene (VKontaktes 1500 jälgijat).

Leheküljel pööratakse tähelepanu ersa kultuurile, avaldatud on rahvalaule, tutvustatakse käsitööd, eriti puutööd. Palju ka ersade-mokšade kuulsaima ansambli

Torama ning tema looja Vladimir Romaškini loomingut. Saidil on ühes kohas toodud ära ka lehekülje vaatajate statistika, mille kohaselt põhiliselt külastatakse kodulehte Nižni Novgorodist ja Moskvast.

Ersade ühel pikajalisel organisaatoril, Murmanskis elaval eruohvitseril **Boris Jerjušovi** VKontakte kontol [Борис Ерюшов | ВКонтакте](#) on 486 jälgijat. Viimase postitusena tuletab ta meelde, et 30 aastat tagasi kogunenud ersa kongress otsustas, et on olemas ersa rahvas ja neil on õigus kuuluda nende sekka, postitustes on arvukalt ersakeelset luulet.

Ersadel on olnud leht [MASTOR | Эрзянь мель | "Мастор" - Земля, территория, сторона и страна\(эрз.\) Эрзянь масторонть Картаст.. 2025 | ВКонтакте](#) (1049 jälgijat), kus võtavad sõna ersa rahvuslased ja sõjavastased, kinnine grupp.

Ersa liikumiste eripära on, et teadaolevalt ainukesena Venemaa soome-ugri rahvastest on nad suutnud organiseeruda eksilis. 2022. aasta septembris kutsusid ersad Otepääl kokku Ersa Rahva Kongressi. (vt [Prozese ülevaade: Otepääl toimus Ėrzǎń Promks - Fenno-Ugria](#)). Samuti on Venemaa Föderatsiooni kohtus mõistetud süüdi kaks ersa rahva liidrit, keda süüdistati osalemises Venemaa meelest ebasoovitava ja ekstremistliku organisatsiooni tegevuses.

[Ersamordva rahvuslased kuulutati tagaotsitavateks, osad tunnistasid väidetavalt kaaslaste vastu - Fenno-Ugria. Ersa rahvusliikumise aktivistid mõisteti süüdi ja said tingimisi karistused - Fenno-Ugria](#)

Mokšamordvalased

VKontaktes on aktiivne tegelane mokša **Oksana Belkina** (2100 jälgijat). Ta administreerib ka mokšakeelset kodulehte [ВАРМА | ОКСАНА БЕЛКИНА | Стакшинь эряфть колга мокшекс. 2025 | ВКонтакте](#) (üle 1600 jälgija, üle 500 tellija Telegram-kanalis). Eelkõige tutvustab ta mokša keelt ja rahvuskultuuri. Varem on ta pidanud ka vlogi, kus on avaldanud mokšakeelseid videoid.

Organisatsioonidest on mokšadel ainuke lehekülg VKontaktes naisteühendusel **Jurhtava** [Юрхтава | Общественная организация Республики Мордовия «Ассоциация мокшанских женщин»](#) (325 jälgijat). Ilmub teatriinfo, räägitakse otsingumootoris Yandex lisandunud ersa ja mokša tõlkevõimaluse üle. Tähistatakse Saranski 384. aastapäeva ja korraldatakse mokšade üldrahvalikku pidu Akša kedu. Postitusi on rahvuskeelsetest teleülekannetest, rahvariietest ja propageeritakse keelt. Tutvustatakse kultuuriajakirja Mokša ja mainitakse mokša kirjanik Valentina Mišaninale omistatud riigipreemiat. Sissekanded on mokša keeles.

Mordva Vabariigis tegutseb ka ersa naiste organisatsioon **Litova**, varem ka Erzjava, neil puudub VKontaktes oma lehekülg. Küll aga ilmub mujal VKontakte postitustes informatsiooni, et tegutsevad selle organisatsiooni liikmed.

Ersade ja mokšade rahvuslike organisatsioonide tegevusest saab parima ülevaate just mokša naiste organisatsiooni Jurhtava kaudu. Mordvalaste rahvuslik aktiivsus näib põhinevat aina rohkem kodanikuaktivismil, mitte institutsioonidel.

Karjalaste organisatsioonid

Karjala Vabariigi Karjalaste Kogu [KARJALAN TAZAVALLAN KARJALAZIEN KERÄHMÖ](#) (VKontaktes 433 jälgijat, on Venemaa karjalaste kõrgeim esindusorganisatsioon. VKontakte lehekülge haldab kongressil valitud volitatud karjalaste kogu, mis töötab neli aastat järgmise kongressini. Avaldatakse kongresside materjale ja infot tööst, lisaks muud informatsiooni.

Lehel kajastub kultuurielu, genealoogia, info projektide koostamisest ja rahade hankimisest, folkloorikollektiivide juubelid, sünnipäevad, näiteks Karjala Vabariigi 105. sünnipäev ja Kalevala 190. juubel. Üks grupis kirjutajatest on Aleksei Tsökarev, kes tegutseb ÜRO põlisrahvaste foorumi juures Venemaa esindajana ja annab ülevaateid tegevusest. Lehel meenutatakse Talvesõda ja Suurt Isamaasõda, tähistatakse 22. juunit, 9. maid ja leinatakse langenuid. Avaldatakse infot, et karjala keelt õppivad lapsed saadavad humanitaarabi rindele Vene armeele. Tähistatakse ka karjalakeelse ajalehe Oma Mua 35. juubelit. Kajastatakse toimuvaid karjalakeelseid ja Karjala kultuuri puudutavaid loenguid, kollektiivide kontserte. Ilmuvad materjalid ajaloost, eriti Karjala kunagisest autonoomiast, aga ka Karjala Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi asutamisest märtsis 1940. On toimunud ka arutelu rahvaloenduse tulemustest, tutvustatud uusi volitatud karjalaste nõukogu liikmeid, kajastatud kohtumisi seadusandjatega. Võideldakse Vuokiniemi (Voknavoloki) kooli sulgemise vastu. Korraldatakse Karjala runopäeva ja kirjutatakse karjalakeelsete kohanimele laialdasemalt kasutusele võtmisest. On ka rubriik uudiseid rahvusrajoonidest, mis on Vene Föderatsiooni Karjala eripäraks.

Karjala Rahva Liit [Karjalan Rahvahan Liitto Союз карельского народа](#) (VKontaktes jälgijaid 2500), on karjalaste tegevorganisatsioon, mis korraldab Vene Föderatsiooni karjalaste kultuurielu. Kodulehel teatatakse, et on õnnestunud karjala keelde tõlkida Venemaa riigipanka ja finantsdistsipliini tutvustavad reklaamplakatid, lüüakse kaasa konkursil „Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste kangelased. Põlvkondade side“ – seal osalevad ka teised soome-ugri rahvaste organisatsioonid – mis pühendatud Suurele Isamaasõjale koos paralleelidega rahvuskaaslastele, kes sõdivad Venemaa-Ukraina sõjas. Väga palju on II maailmasõja ja võidu 80. aastapäeva teemat. Propageeritakse karjalaste laulu- ja laulupeo kultuuri, tutvustatakse folklooriansambleid. Tähistatakse Karjala Vabariigi 105. aastapäeva

(see on vanim soome-ugri rahva autonoomia Venemaa Föderatsioonis) ja karjalakeelse ajalehe Oma Mua 35. sünnipäeva. Toetatakse karjalakeelse kirjanduse väljaandmist, korraldatakse ise raamatute trükkimist või raha hankimist. Tutvustatakse eepost Kalevala, korraldatakse rahvuskeelset etteütlust nii rahvusvahelise emakeele päeva kui ka karjala keele päeva puhul. Tutvustatud on 20. aastat tegutsenud karjalakeelset rahvateatrit "Čičiliušku". Märtsikuus toimus organisatsioonis aruande- ja valimiskoosolek, kus varem kolm aastat organisatsiooni juhtinud Anna Jakovleva valiti ametisse tagasi. Aasta alguses, tegelikult sünnipäevast pool aastat hiljem tähistati Karjala Rahva Liidu 35. sünnipäeva.

Keskus Noor Karjala, varem ka Karjala Noorte Liit [Центр «Молодая Карелия» / Nuori Karjala | Карельская республиканская общественная организация «Центр поддержки коренных народов и.. 2025 | ВКонтакте](#) (VKontaktes 271 jälgijat).

Tihedad postitused on toimunud 2020. aasta oktoobrini, nt põlisrahvaste teemal, keeleteemadel, laste õigustest jms. On teadaolevalt saanud Venemaa Föderatsiooni järelvalveorganisatsioonidelt ettekirjutusi, põhiliseks probleemiks organisatsiooni finantseerimine Soomest, aga ka teistest riikidest. Organisatsioon asutati tegelikult juba 1993. aastal ja oli aktiivne Karjala üliõpilasi koondav organisatsioon, mis pidas tähtsaks soome-ugri rahvaste koostööd. Praeguseks on paljud keskuse liikmed läinud Soome, osa jätkab võitlust grupis Karjala keelele - ametlik staatus.

Karjala keelele – ametlik staatus [Карельскому языку - официальный статус в Карелии, Карельскому языку - официальный статус в Карелии](#) (FBs 471, VKontaktes jälgijaid 3500), mis on karjalaste rahvusliidrite poolt käima lükatud väga aktiivselt tegutsev kogukond. Võideldakse aktiivselt karjala keele ametliku staatuse eest. Venemaa Föderatsiooni kuuluvatest vabariikidest pole ainult Karjala Vabariigi nimirahva keelel riigikeele staatust. Palju analüüsivaid artikleid, uudiseid, ülevaateid ajaloost, kriitikat, kindlasti üks paremini töötavaid teadaolevaid soome-ugri teemade infoallikaid Venemaa Föderatsioonis.

Huvitav ja informatiivne on **Karjalan Kielen Kodi** (Karjala Keele Kodu) [KARJALAN KIELEN KODI / ДОМ КАРЕЛЬСКОГО ЯЗЫКА](#), koduleht [Karjalankielenkodi.com](#) (VKontaktes 3183 jälgijat). Aktiivne tegevus on suunatud karjala keele propageerimisele, tutvustatud nii raamatuid kui filme, ka teatreid. Karjala Keele Kodu toetajateks ja tegevuse korraldajateks olid soomlased. Intensiivne ja tulemuslik töö, eriti laste seas ei meeldinud vene riigivõimule: karjala nn. keelepesa projekt ei olevat hea, sest eraldab karjalasi vene kultuuriruumist.

Vepslased

Karjalas vabariigis tegutseb ka **Vepsa Kultuuris selts** [КРОО "Общество вепсской культуры"](#) (VKontaktes 2164 jälgijat). Tähistatakse vepsa ajalehe Kodima ja Vepsa kultuuriseltsi 35. sünnipäeva, juttu on vepsa rahvapidustustest „Elonpuu“, vepsa

külade tähtpäevadest, leidub informatsiooni Venemaa põlisrahvaste tegemistest, sest vepslased kuuluvad Venemaal ametlikult põlisrahvaste hulka. Tutvustatakse vepsa keelt ja ainsat vepsa folk-rockansambli Noid. Kirjutatakse seadusest, et vepslased võivad traditsioonilist kalapüüki arendada. Avaldatud on infot, kuidas panna end kirja põlisrahvaste nimekirja, et rakenduksid põlisrahvastele kehtestatud load ja soodustused. Teavitatakse, et kirjandust vepsa keelest võib lugeda internetis ja juba on mõnedki vepsa raamatud olemas e-versioonis. Postitused kodulehel on regulaarsed ja neid on palju.

Lisaks organisatsiooni lehele on VKontaktes olemas ka koduleht Vepski krai [ВЕПСКИЙ КРАЙ](#) (9000 jälgijat), üks vanemaid gruppe VKontaktes (2007. aastast). Ilmunud on materjale vepsa pidustusest, rahvustoitudest, käsitööst, aga ka ajaloost.

Hantide, manside ja neenetsite organisatsioonid

Assotsiatsioon Jamal Potomkom [Ассоциация "Ямал-потомкам!"](#) (regionaalne ühiskondlik väikesearvuliste põlisrahvaste organisatsioon, VKontaktes 5500 jälgijat). Siia kuuluvad Jamali poolsaare põlisrahvad neenetsid, handid ja sõlkupid.

Tähistatakse juubeleid ja tähtsamate põlisrahvaste esindajate lahkumist, kajastatakse kohtumisi nafta- ja gaasitööstuse esindajatega. Näiteks veebruaris 2025 toimunud kohtumisel lepitati kokku, et kõik on põlisrahvaste ja naftatöötajate vahel korras, aga all on kriitiline kommentaar: praegu on kõik lõbusad, aga kui palju maad on jälle ära antud. Sellele reageeritakse koheselt, et põlisrahvad ei tohiks oma kitsaste huvide eest väljas olla, sest „praegu on raske aeg, kõik Euroopa Liidu maad ja USA sõdivad Venemaa Föderatsiooniga“. Vastusena aga kostab: aga kuhu läheb kogu saadav tulu, sellest võidavad vaid oligarhid, põlisrahvaste aktivistid aga tegelevad „putukate ja vastsete väljakorjamisega sõnnikust“. Siin näiteks postitatud [kaebus](#), millest võib järeldada, et hantide ja neenetsite põhjapõdrakasvatus ja kalapüük ei too piisavalt sisse, et peret toita. Piirkonna subsidiumid põlisrahvastele on kas täiesti ära jäänud või nende maksmine katkestatud. Üheks teemaks on põlisrahvaste osalemine Venemaa-Ukraina sõjas, kohtutakse rinnetelt tagasipöördujatega ja muidugi saadetakse humanitaarabi ja toetatakse sõdinute perekondi. Samuti kiidetakse president Putinit, kes kuulutas 2025 aasta isamaakaitsjate aastaks ja soovitakse õnne neile kaasmaalastest sõduritele, kes kaitsevad Venemaa suveräänsust ning loodetakse, et seatud eesmärgid täidetakse. Tähistati nii 1. maid kui 9. maid.

Neenetsi rahva assotsiatsioon Jasavei ["ЯСАВЕЙ" Ассоциация ненецкого народа НАО](#) ühendab neenetsid Neenetsi autonoomses ringkonnas. Tähistavad Neenetsi autonoomse ringkonna sünnipäeva, osaletakse rahvuslikel üritustel, näiteks rahvusvahelise põhjapõdrakasvatavate päeva tähistamisel. Rõõmustatakse uue seaduse üle (seda teevad kõik põlisrahvaste organisatsioonid), et 24. juunil võeti Venemaa Riigiduumas vastu seaduseparandused, mida kutsutakse „ilma

avalduseta“ printsiibiks, mis kehtestatakse põlisrahvaste esindajatele: füüsilistest isikutest põlisrahvaste esindajad saavad vabalt ja tasuta püüda kala aastaressursi piires, mis on kehtestatud konkreetsele veekogule. See kehtib neile põlisrahvaste esindajatele, kes on kantud Vene Föderatsiooni põlisrahvaste nimekirja (selles on praegu umbes 100 000 inimest). Toimub kõikide Venemaale oluliste tähtpäevade tähistamine: 1. mai, 9. mai, Venemaa ühtsuse päev 12. juuni. Toetatakse Venemaa presidenti, kes soovib 8. septembri kui Venemaa rahvaste keelte päeva tähistamist; rahvusvahelise emakeele päeva tähistamine. Propageeritakse neenetsi keelt, õnnitletakse Narjan Maris asuva Neenetsi Rahvusultuurikeskuses toimivat neenetsi keele kooli „Ненэй’ вада“ („Настоящее слово“) lõpetajaid, keda oli kümnekond. Projekti toetas Lukoil, läbi viis Jasavei. Tutvustatakse põlisrahvaste sportmänge. Tähelepanuväärseks sündmuseks ja rõõmusõnumiks 2025. aasta alguses oli, et telekanalil Rossiija 1 tuli eetrisse esimene neenetsikeelne uudistesasaade „Nerm sjo“ (12 min.), kus neenetsi keel olevat kõlanud konarlikult. Saade on eetris kord nädalas. 2024. detsembris tähistati Jasavei 35. sünnipäeva. Märgiti, et „jasavei“ tähendab neenetsi keeles teejuhti, inimest, kes tunneb keskkonda. See väljendabki assotsiatsiooni eesmärki, organisatsioon osaleb aktiivselt kõikidel neenetsi rahvast puudutavatel üritustel: keele ja kultuuri arendamine, põhjapõdrakasvatuse toetamine, täiendõpe ja regionidevaheline koostöö.

„Spasenie Jugrõ“ („Jugra päästmine“) [Общественная организация «Спасение Югры»](#) (VKontaktes 1200 jälgijat) on üks vanimaid ja suuremaid Venemaa Föderatsiooni põlisrahvaste organisatsioone, kellel 2500 liiget. Eelkõige ühendavad nad Handi-Mansi autonoomse ringkonna (Jugra) põlisrahvaid.. Suure osa leheküljest täidavad õnnitlused, aga ka järelhüüdeid. Näidatakse organisatsiooni lähedust võimudega ja toonitatakse, kui palju on tulnud organisatsioonist rahvusliidreid. Neist nii mõnigi on saanud Handi-Mansi duuma liikmeks või koguni jõudnud välja Venemaa Föderatsiooni riigiduumasse. Organisatsioon pidas juulis 2025 kongressi ja toimus päris pingeline uue presidendi valimine, kelleks sai Viktor Bank. Senine organisatsiooni juht Ludmila Alfjorova sai 11. juulil Handi-Mansi autonoomse ringkonna esimeseks põlisrahvaste õiguste ombudsmaniks. Organisatsioonil on ka oma noorte nõukogu, kelle esindaja Natalia Kolobova esines ÜRO foorumil Genfis. Kommenteeriti, miks venelane esindab hante ja mansasid, millele omakorda tuli vastus, et Kolobova ema oli ikkagi hant, isa venelane. Veel on kodulehel juttu kaluri päevast, etnoloogi päevast, käsitööst, rahvustoitudest, muuseumist, etnoturismi arendamisest, ilmuvad ka materjalid hantide-manside ajalehtedest. Huvitaval kombel külastab hante ja mansasid üha enam turiste Ungarist nende seas aga polevat teadlasi. Ungari turistide vastuvõtja, keeleteadlane Vitali Sigiletovi meelest peab aitama kuidagi lähendada hõimurahvaid. Suur tähelepanu on mansi poeedi Juvan Šestalovi sünniaastapäeva tähistamisel, lilled, luuletuste ja poeemide lugemine. Postitusi on väga palju, mis näitab väga aktiivset kultuurielu korraldamist, samuti head kommunikatsiooni: kõik rahvuslikud kultuurisündmused jõuavad leheküljele.

Leningradi oblasti soome-ugri rahvaste organisatsioonid ja tegevus

Ingerisoomlased

2020. aasta rahvaloenduse järgi oli ingerisoomlasi Leningradi oblastis ja Peterburis 3000. 2025. aasta 16. juulist on vastavalt Leningradi oblasti kohtuotsusele lõpetatud ehk likvideeritud Leningradi oblasti ingerisoomlaste keskorganisatsiooni tegevus (esimees Dmiri Poljakov). Organisatsiooni kuulus kaheksa liiget. Praeguseks on oblastisse jäänud kolm ingerisoomlaste organisatsiooni, mis on nõuetekohaselt juriidiliselt registreeritud.

Sankt Peterburis tegutseb ühiskondlik ingerisoomlaste organisatsioon Ingeri Liit, mida juhib Jelena Tikka; Gatšino Ingerisoomlaste Selts, esimees Valeri Toiko ja Leningradi oblasti ingerisoomlaste kultuurautonoomia, esimees Ljubov Severikova.

Karjala Vabariigis tegutsenud ingerisoomlaste liit on oma tegevuse lõpetanud. Viimane postitus inkeri.ru lehel oli 2025. aasta Juhannuse ehk siis jaanipäeva kohta, mis on ingerisoomlaste kõige olulisem pidustus. Portaalis on kajastatud ka Leningradi blokaadi teemad, lahingud Karjala kannasel. Ilmub informatsiooni raamatuklubi tegevusest, raamatute ilmumisest ("Ingerisoomlaste ajalugu"), raamatukogudest, näiteks Juhan Aalto raamatukogust Viiburis.

Portaalis on võimalik lugeda [ajakirja Inkeri](#) viimast numbrit (tiraaž 300 eks). Ajakirjas on räägitud Peterburi ingerisoomlaste viimaste aastate tegevusest. Palju tähelepanu pööratakse ajaloole, suguvõsa- ja perekonnaloole teemadele, otsitakse sugulasi ja informatsiooni kirikutest. Ingeri kirik on ingerisoomlaste jaoks kõige olulisem identiteedi hoidja. Tänapäeval on aina enam jumalateenistusi vene keeles, kuid luteriusk on oluline. Ingeri kirikus käivad ka teised piirkonna luteriust rahvad, nt eestlased, lätlased, sakslased. Kajastust leiab ka jõuluvana. 2024.aastast on teada, et veel toimetab Peterburis soomlaste harrastusteater ja anti välja viimased soomekeelsed raamatud. Kurdetakse soome kalmistute halva olukorra üle Tuutari ja Hietamäki piirkonnas, toimub rüüstet ja pealematmisi. Juttu on ka ingeri ajaloost (kohanimed, tsaariaeg).

Peterburi Ingerisoomlaste Selts [Pietarin Inkerin Liitto](#) (VKontaktel ligi 4000 jälgijat).

[Postituses juhatuse nõupidamisest](#) 25. märtsil selgub, et ingerisoomlased ei saa kasutada oma rahvuslippu, sest mõned Venemaa Föderatsiooni kodanikud, kes pole ingerisoomlased, on kasutanud lippu ebaseaduslikel kogunemistel. Nii ei saa seda lippu kasutada isegi mitte Juhannuse pidustusel, öeldakse kokkuvõtteks. Lipu teema on läbiv teema 2024/2025. Samuti on organisatsioonil tekkinud rahalised probleemid ning enam ei saa korraldada soome keele kursuseid. Põhiliseks tuluaallikaks on liikmemaks. Enam pole ka annetusi, sest annetaja peab esitama oma isikuandmed

ja samuti tekitab probleeme annetuste maksustamine. Siiski jätkab selts tegevust ingerisoomlaste keele ja kultuuri säilitamiseks.

Põhiline portaal [Pietarin Inkerin Liitto](#) on sisuliselt jäänud seisma. Portaali annab tunnistust sellest, kuidas üks kogukond on vaikselt hääbumas. Ingerisoomlaste organisatsioonid on ühed vähesed soome-ugri rahvaste organisatsioonidest, kes ei võtnud mingit seisukohta Vene-Ukraina sõja küsimustes. Samuti ei ole nad eriti tegelenud nõukogude armee aastapäeva 23.02, võidupüha 9.05 ja 12.06 propageerimisega.

[Инкери](#)

[Pietarin Inkerin Liitto](#)

[Pietarin Inkerin Liitto | Петербургское отделение Общества ингерманландских финнов "Inkerin Liitto". 191.. 2025 | ВКонтакте](#)

[На целый месяц позже в этом году прошла ежегодная конференция. удалось ее провести только 28 марта. Подробное описание.. 2025 | ВКонтакте](#)

Vadjalased

Viimase rahvaloenduse järgi on vadjalasi 99, keele rääkijaid 39. Vadja keelt peab emakeeleks 16 vadjalast.

Vadja kultuuriselts [~Общество Водской Культуры~](#) (VKontaktes 1178 jälgijat). Juht Marina Iljina. Luuditsas (Lužitsas) on Laugasuu (Ust-Luga) sadama ehitatud on Vadja Kultuurikeskus. Tegevad vadja keele õpetamisega, loevad vadjakeelseid tekste. Laual vadjalasi uurinud Paul Ariste raamatud ja vadja keele sõnaraamat. Kogunetakse regulaarselt neljapäeviti. 21. veebruaril tähistati rahvusvahelist emakeelte päeva. Osaletakse erinevate pidustuste korraldamises, keskust külastavad kooliõpilased, toimuvad ekskursioonid. Reklaamitakse keskust kui ainukest kohta maailmas, kus saab kuulda vadja keelt. Tutvustatakse ka rahvustoite ja rahvariideid.

Vadja laste ansambel **Linnut** [Водский ансамбль "Линнуд"](#) (VKontaktes 294 jälgijat) esitab vadjakeelseid laule Leningradi oblastis kui ka Moskvas. Ansambel tegutseb Jõgõperä (Krakolje) kooli juures, noorte tegevus on lisaks vadja lauludele sõjalis-patriootlik. 2001. aastast juhatab ansambli Marina Petrova, keele hääldust on parandanud Zinaida Saveljeva, kes on vadjalane. Tähistavad 9. maid, moodustasid „Vadja surematute polgu“, meenutades vadjalasi, kes II Maailmasõjas sõdisid.

Isurid

Viimase 2020. aasta rahvaloenduse järgi oli isureid 210, isuri keele valdajaid 70 ja isuri keelt pidas emakeeleks 66 inimest.

Isurite ainukeseks organisatsiooniks on isuri kogukond **Šoikula** [Ижорская община "Шойкула"](#), asutatud 2005, esimees **Dmitri Zaitsev-Harakka**, kes on ühtlasi Tartus 2021. aastal toimunud VIII soome-ugri rahvaste maailmakongressil valitud soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitee esimees. Ta on ametis praeguseni, kuigi Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvaste koostöös eriti ei osale (on tõrjutud), kuid osaleb mitmete ürituste juures, mis aitavad kaasa Leningradi oblasti soome-ugri rahvaste koostöö arendamisele. Leningradi oblasti soome-ugri rahvaste institutsioonide juures avati Komimaad tutvustav fotonäitus ja ta käis ise Komimaal. Veel on ta saatnud kohalikud lastekollektiivid, nagu eelpool nimetatud “Linnud” ja teatristuudio “Lauluema” osalema ülevenemaalistel konkurssidel isuri ja vadjakeelsete lauludega: nad jõudsidki finaali, mis toimub sügisel Moskvas. Moskvas toimunud suurel raamatufestivalil aga osaleti isureid ja vadjalasi tutvustavate raamatute väljapanekuga.

Väga aktiivselt tegutseb isuri kogukond Leningradi oblastis, tegevuseks laulud ja mängud, aga ka isureid tutvustavad loengud. Tänavu 12. juuli tähistati Viistina (Vistino) küla päeva, 13. juulil aga Isuri kultuuri päeva. Nad teevad aktiivselt koostööd erinevate kultuuriasutustega nagu Vistinos paiknev isuri muuseum ja raamatukogu. Tehakse multifilme ning osaletakse 2025. aasta septembris soome-ugri rahvaste kinofestivalil [ТУЙВЕЖ](#), tähistati rahvusvahelist emakeele päeva, korraldati isurikeelset etteütlust. Teatati isuri lapsi ühendava ansambli Soikkolapset loomisest.

Rahvusaktivistide tagakiusamine

Igasugust teavet Ukraina sõja kohta, mis erineb kaitseministeeriumi omast, nimetavad Venemaa võimud võltsinguteks. Sõjaväe kohta käiv paragrahv “võltsingute” kohta lisati Venemaa kriminaalkodeksisse vahetult pärast Ukraina sissetungi. Selle eest võib karistada kuni kümneaastase vangistuse või kuni viie miljoni rubla suuruse trahviga.

Marimaa Joškar-Ola kohus määras kohalikule blogijale Andrei Filippovile 1,8 miljoni rubla (ligi 18 tuhande euro) suuruse trahvi Ukraina sõda kajastava video eest. Blogija mõisteti süüdi “võltsingute” levitamises Venemaa armee kohta viha õhutamise eesmärgil. Filippovi vastu algatatud kriminaalasja põhjuseks sai tema YouTube’i kanali video “Venemaa ja Ukraina vaheline sõda: vaade Ukraina poolelt”. Selles analüüsib blogija Venemaa täiemahulise sissetungiga seotud uudiseid ja toob välja lahknevusi Venemaa kaitseministeeriumi infoga. Oma videos kutsub Phillipov üles

olema ettevaatlik sõja kohta käiva teabe suhtes ja vaatama seda eri allikatest. Kohtuasi blogija vastu esitati juba 2022. aastal. Pea aasta veetis ta kohtueelses kinnipidamisasutuses. Filippov väidab, et tal ei lubatud seal külastada oma sugulasi ega neile helistada.

[Marimaa blogijale määrati trahv sõda kajastava video eest - Fenno-Ugria.](#)

Lisaks on oluline märkida repressioonide suurenemist aktivistide vastu. Vene julgeolekuteenistused korraldasid Mordvamaal, aga ka teistes Venemaa regioonides [17. oktoobril 2023. aastal 16 korteris jõhkrad läbiotsimised](#), mille käigus konfiskeeriti sidevahendeid, dokumente ja muid infokandjaid. Ersa rahvuslaste vastu algatati kriminaalasi, mis päädis süüdistusega ekstremistliku organisatsiooni asutamises. Süüdistuse järgi ähvardab neid kuus kuni kümme aastat vabadusekaotust. Esimene kohtuistung toimus 17. veebruaril 2025.

10. aprillil 2025 mõistis Saranski Oktoobri ringkonnakohus kaks tuntud ersa aktivisti süüdi: 91-aastase kirjaniku ja organisatsiooni "Ersa keele päästmise fond" asutaja Jevgeni Tšetvergovi (Nujań Vidjaz) ja tema 76-aastasele vennapoja, ühiskonnategelase Mihhail Tšetvergovi (Jogan Mińka). Mõlemad tunnistati süüdi „ekstremistliku organisatsiooni tegevuses osalemises“ ja mõisteti kaheks aastaks tingimisi vangi koos katseajaga.

1993. aastal oli Jevgeni Tšetvergovi Anatoli Rjabovi nimelise Ersa Keele Päästmise fondi asutaja, mis hakkas 1994. aastal andma välja ajalehte Erzjan Mastor. 1994-2016 oli ta ka selle toimetaja. Ajaleht oli viimane sõltumatu soome-ugri rahvaste väljaanne, mille sisuks oli ersade konsolideerimine, seistes aktiivselt ersalaste ja mokšalaste mordvalasteks pidamise vastu, lugedes isegi nime Mordva alandavaks. Ajalehe juhtivad toimetajad leidsid, et ersade ja mokšade mordvalaseks nimetamine tähendab assimileerumist, sest end mordvalaseks nimetav ersalane või mokšalane ei oska tegelikult oma emakeelt. Toimetus oli ka seisukohal, et Mordva Vabariik tuleb nimetada ümber Ersa-Mokša Vabariigiks.

[Два эрзянских активиста получили от суда два года — MariUver](#)

[Ersamordva rahvuslased kuulutati tagaotsitavateks. osad tunnistasid väidetavalt kaaslaste vastu - Fenno-Ugria\).](#)

Mari Elist pärit 23-aastase Dmitri Toktarovi vastu on algatatud kaks kriminaalasja süüdistusega vandalismis seoses Vladimir Putinit kritiseerivate sõjavastaste kirjutistega. Uurimise andmetel jättis Toktarov ajavahemikul 2024. aasta oktoobri lõpust novembri lõpuni Šernuri alevikku, Zaretška-Ona külla Mari Elis ja Tšeboksarõ linna Tšuvaššias kirjad „Putin – hujlo. Ei sõjale!“, „Venemaa ilma Putinita“ ja „Putin – puštedõše!“, mis mari keelest tõlgituna tähendab „mõrvar“. Ekspertide arvates süüdistatakse teda mõnevõrra ootamatult paragrahvi alusel, mis puudutab

vandalismi, mis omakorda on tingitud tema poliitilisest vihast, mitte näiteks tüüpilise süüdistuse järgi „Venemaa sõjajõudude diskrediteerimine“.

[Против жителя Марий Эл возбудили два уголовных дела о вандализме из-за надписей о Путине | ОВД-Инфо](#)

[Sõjavastase Mari El Vabariigi kodaniku vastu algatati kaks kriminaalasja - Fenno-Ugria](#)

7. SOOME-UGRI VASTUPANULIIKUMINE EKSII LIS

Soome-ugri vastupanuliikumine tegutseb peamiselt välismaal. Vene võimud jagavad neile ebasoovitavad organisatsioonid kahte kategooriasse: „ebasoovitavad organisatsioonid“ ja „terroristlikud ja ekstremistlikud organisatsioonid“.

Vene Föderatsiooni justiitsministeeriumi [„Ebasoovitavate organisatsioonide“](#) hulka kuulub neli organisatsiooni, mis tegelevad aktiivselt soome-ugri rahvaste küsimustega.

[Vabade Rahvaste Liiga](#) (VRL, *Free Nations League*) on riiklike ja piirkondlike liikumiste rahvusvaheline ühendus, mis toetab Venemaa lagunemist eraldiseivateks riikideks. Liigal on oma veebisait, see on laialdaselt esindatud sotsiaalmeedias: YouTube'is (232 000), Instagramis (20 700), Telegramis (6600), Facebookis (1400). Liiga avaldab regulaarselt materjale, sh YouTube'i videoid, mis koguvad 10 tuhandest kuni 800 tuhande vaatamiseni. VRL-i liikmed korraldavad avalikke aktsioone üle maailma ja osalevad rahvusvahelistel Venemaa dekoloniseerimise foorumitel. Näiteks 30. septembril – 1. oktoobril 2022 korraldas liiga koostöös Eesti MTÜga Uralic Keskus iseseisva Ersa rahvuskongressi Eestis Otepääl, kus arutati ka tulevase iseseisva Erzän Mastori riigi tulevikku.

[Vaba Idel-Ural](#) (Free Idel-Ural) on Ukrainas asuv organisatsioon on kodanikuliikumine Volga-Uurali piirkonna rahvaste seas. Selle eesmärk on kodulehe loosungi kohaselt saavutada Venemaa lagunemine ja selle varemetele iseseisvate riikide rajamine: Mordva, Tšuvaši, Mari Eli, Tatarstani, Udmurdi ja Baškortostani vabariikide iseseisvus, samuti nende kuue vabariigi integreerimine ühtsesse liitu ühise piiri, majandusruumi ja kollektiivse julgeolekusüsteemiga. Liikumine on aktiivne internetis ja sotsiaalmeedias, osaleb rahvusvahelistel foorumitel. Liikumisse kuuluvad türgi-tatari aktivistid korraldavad sageli protestiaktsioone erinevates maailma linnades. Soome-ugri teemasid käsitletakse regulaarselt veebisaidi ja sotsiaalmeedia publikatsioonides.

Eesti [MTÜ Uralic Keskus](#). Tuntum on oma [soome-ugri kultuuripealinna](#) programmiga. Nimekirja „ebasoovitavate“ hulka arvamine on ilmselt seotud selle juhi

Oliver Loode aktiivsusega põlisrahvaste, eelkõige krimmitatarlaste õiguste kaitsmisel.

KKL — [Stop Occupation of Karelia \(SOK\)](#). Osa Karjala Rahvuslikust Liikumisest (KRL), mis jagunes 2023. aastal. Seda juhib Dmitri Kuznetsov. Organisatsioon püüdleb Karjala eraldumisele Venemaa ja Karjala Rahvavabariigi loomisele. KRL-ist sai Post-Venemaa Vabade Rahvaste Foorumi liige ja selle esindaja esines 2023. aastal Euroopa Parlamendi hoones. 2023. aasta jaanuaris teatati Levoneni nimelise Karjala rahvuspataljoni loomisest Ukraina territoriaalkaitse rahvusvahelise leegioni koosseisus. 2023. aastal ühines KRL pan-soome-ugri organisatsiooniga *Suur Suomen Sotilat* (Suur-Soome Sõdurid), mille eesmärk on Venemaa jagamine mitmeks soome-ugri vabariigiks. SOK on aktiivselt esindatud internetis ja sotsiaalmeedias, teeb koostööd Eesti ja Soome parempoolsete parteidega.

„Ebasoovitavate“ nimekirja on lisatud ka kaks organisatsiooni, mis otseselt soome-ugri rahvastega ei tegele, kuid on nendega kaudselt seotud, kuna tõstatavad Venemaa Föderatsiooni rahvaste dekoloniseerimise küsimusi.

[Free Nations of PostRussia Forum](#) (Post-Venemaa Vabade Rahvaste Foorum) tegutseb Poolas.

[Avatud Eesti Fond SA](#) (Eesti)

[FSB „terroristlike ja ekstremistlike organisatsioonide“ nimekirjas](#) on 27 nimetust, mis on seotud soome-ugri rahvastega. Kõik need kanti sinna Venemaa Föderatsiooni Ülemkohtu 22. novembri 2024. aasta otsusega, mis jõustus 28. detsembril 2024. aastal.

Nende hulgas on juba eespool nimetatud Vabade Rahvaste Liiga, Vaba Idel-Ural ja Karjala Rahvuslik Liikumine. Märkimisväärne on, et viimase nimevariantidesse on lisatud isegi Karjala Vabariigi nimed karjala keeltes: Karjalan Tašavalta/Tazovaldkund/Tazavaldu.

[Svobodnaja Ingija](#) (Vaba Ingerimaa). 1998. aastal loodud liikumise deklareeritud eesmärk on Peterburi ja Leningradi oblasti ühendamine ühtseks föderatsiooni subjektiks – Ingerimaaks. Mõned aktivistid kutsuvad üles looma iseseisvat Ingerimaad kui neljandat Balti riiki, juhul kui Moskva keeldub Venemaa tegelikust föderaliseerimisest. Sõja algusega 2022. aastal teatasid „Vaba Ingerimaa“ esindajad Post-Venemaa Vabade Rahvaste Foorumil avameelselt oma toetusest Ukrainale ja Venemaa Föderatsiooni lagunemise väljavaadetele. 2023. aasta juulis teatati relvastatud vabatahtliku formeeringu – rühma „Vaba Ingerimaa“ – loomisest Ukraina Relvajõudude Rahvusvahelise Leegioni koosseisus.

[Mokšen Kalkon Komitetes \(Mokša Rahvuskomitee\)](#) deklareerib mitte ainult püüdlust luua iseseisev Mokša Vabariik (Mokšen Mastor), vaid ka kavatsust uuel riigil ühineda Euroopa Liidu ja NATOga oma riigi kaitsmiseks. Neil on Facebooki grupp [„Toramanj](#)

[terdemasj](#)“ (135 liiget), kes postitab muu hulgas ka Fenno-Ugria Hõimuklubi Facebooki grupis aktiivselt.

Sageli arvatakse „ekstremistlike organisatsioonide“ hulka vaid sotsiaalmeedias eraldi kogukondi loonud inimeste grupe. Näiteks Liikumine „Mari Eli Vabariigi iseseisvuse eest“ eksisteerib eranditult sotsiaalmeedia gruppidenä, nagu Telegrami kanal „Škešam – mari kanal“ (391 liiget seisuga 4. juuli 2025).

Mõned „ekstremistlikud organisatsioonid“, nagu Nezavisimaja Vepsija (Iseseisev Vepsa), Udmurt Eriko jt, eksisteerivad ainult FSB nimekirjades - internetist nende nimede järgi otsides tulemusi ei andnud. Tõenäoliselt eksisteerisid sellised kogukonnad varem Venemaa sotsiaälvõrgustikes, näiteks VKontakte's, kuid suleti pärast nende kandmist „ekstremistlike“ kogukondade nimekirja.

Praegu puuduvad Venemaalt väljaspool tugevad, laialt levinud ja arvukad organisatsioonid, mis tegeleksid eraldi soome-ugri rahvastega. On olemas enam-vähem välja kujunenud laia tegevusspektriga organisatsioonid, nagu Vabade Rahvaste Liiga ja Vaba Idel-Ural. Enamasti on tegemist siiski killustatud, väikesearvuliste rühmitustega, millest paljud pole isegi organisatsioonidena formeerunud. Nende aktiivsus piirdub valdavalt internetitegevusega; vahel osalevad nad rahvusvahelistel Venemaa dekoloniseerimise foorumitel, korraldavad väikesearvulisi protesti- või mälestusaktsioone.

Teatavasti oli MTÜ Fenno-Ugria Asutus alates 2024 suvest Venemaa justiitsministeeriumi hinnangul ekstremistlike organisatsioonide nimekirjas, kuid nagu on selgunud, on 2025 taas sellest nimekirjast väljas.

Vt ka [Vadim Štepa: Vene rahvusvabariigid on veelgi sõjakamad kui keskvõim. Neid Kreml kartma ei pea - Eesti Päevaleht](#)

8. SOOME-UGRI KEELTE KASUTAMINE KULTUURIELUS

Iga rahvuskeelee kasutamise andmete puhul on ära toodud andmed ka rahvastiku, rahvusliku kuuluvuse ja rahvuskeelee oskuse kohta, mis peaks selgitama keelte kultuurielus kasutamise andmeid.

Traditsioonilise meedia kõrval on ka rahvuskeelte kasutuse kanalid kasvavalt internetis. Venemaal on kõige populaarsem sotsiaälvõrgustik VKontakte, millele järgnevad Telegram ja Instagram. Facebooki roll on pärast Meta keelustamist Vene Föderatsiooni territooriumil oluliselt vähenenud ja nt Youtube'i kanal on vaadatav ainult VPN kaudu.

Mari keel

Mari Vabariigi elanike arv 2021 seisuga on 677 000. Marisid on rahvastikust 40 %, 246 560, neist oma emakeeleks peab mari keelt 79% inimestest ehk 261270 inimest.

Marimaa ajakirjandus

Alates 2024. aastast said vabariiklikud trükiväljaanded ja nende veebiversioonid osaks suurest meediakontsernist Infoagentuur Mari El. Ajaleht Mari El ilmub alates 2025. aastast kord nädalas, kuid suuremas mahus, 30 lk.

Väljaande nimi	Tiraaž	
Mari El, kord nädalas	2 300	
Mari Eli lisa, praktiline leht Surt-petše, kord nädalas	2 800	
Noorsooajaleht Kugarnja, kord nädalas	4 210	
Laste ajaleht Jamde lij, kord nädalas	1 550	
Mäemari laste ajaleht Jamde li, kord nädalas	108	
Mäemarikeelne ajaleht Žerä, kord nädalas	854	
Kirjandusajakiri Ontšōko, kord kuus	1 300	
Mäemari kirjandusajakiri U sem, kord kvartalis	300	
Baškortostani maride ajaleht Tšolman	1800	

Mari Eli Vabariigi Sergei Tšavaini nimelise Rahvusraamatukogu veebilehel on marikeelsete ajalehtede nimekiri seisuga 02.05.2017 ja ajakirjade nimekiri seisuga 03.05.2017. Mõned väljaanded on digitaalsel kujul.

[Газеты | Национальная библиотека имени С.Г. Чавайна Республики Марий Эл](#)

[Список журналов на марийском языке. | Национальная библиотека имени С.Г. Чавайна Республики Марий Эл](#)

Enamikul Mari kultuuriasutustel ja avalik-õiguslikel organisatsioonidel on oma koduleheküljed ja nad on aktiivselt esindatud sotsiaalmeedias. 2010. aastatel hakkasid rahvuslikud trükiväljaanded aktiivselt internetti siirduma. Toimetused muutsid tihti domeeninimesid ja veebihaldustarkvara, mis viis andmete ja auditooriumi kaotamiseni ning toimetuste oma elektroonilise materjalide andmebaasi osalise puudumiseni. Selle lünga on täitnud mari keele korpus, mille töötasid välja Valerian Vasiljevi nimeline Mari Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Teadusliku Uurimise Instituut koostöös Mari Kultuuri Vabariikliku Keskuse ja Mari Riikliku Ülikooliga.

Rahvuslike ajalehtede veebisaitide tehniline kujundus on üsna lihtne ning aktuaalset materjali avaldatakse harva ja piiratud koguses. Parem on olukord sotsiaalsõrgustikes, eriti VKontaktes, kus väljaanded korraldavad aktiivselt otseülekandeid külalistega, annavad ülevaateid värsketest ajalehenumbritest, viivad läbi konkursse, sotsiaalmeedia kanalite kaasaegseid formaate nagu *flashmob* ja muid aktsioone.

Sotsiaalsõrgustike VKontakte ja Telegram rakendused on tõlgitud mari keelde.

Kõige populaarsemad grupid VKontaktes on kolm kogukonda, mis sisaldavad sõnu *МАРИЙ МУРО* (mari laul) auditooriumiga 26 000 kuni 42 200 jälgijat. Need kanalid on sisult sarnased, pakkudes helisalvestisi (uute) mari laulude esitajate fotodega ja harvemini videoklippe.

Mari Eli elanike seas on populaarsust kogunud blogija Kacheri bavai (vanaema Katja), kellel on Instagramis 27 700 ja VKontaktes 9 420 jälgijat. Ta postitab humoorikaid videoid vene-mari segakeeles ja reklaami.

Mari lauljal Volodja Matvejevil on VKontaktis 19 900 jälgijat, kirjutab mari keeles ja paneb üles marikeelseid videoid.

Grupil Mariitsõ Rossii on 24 300 jälgijat. Peamiselt postitatakse teiste kasutajate, asutuste ja meediakanalite postitusi ja suurem osa informatsioonist on vene keeles.

Üks populaarsemaid mari noorte internetipäevikuid oli Instagrami-leht Marii-vlak umõlat (Marid mõistavad). 2021. aasta juunis oli neil 25 000 jälgijat. Pärast administraatori surma ei ole lehte piisavalt uuendatud, mistõttu on auditoorium lahkumas.

Meediakanalitest on VKontaktes kõige populaarsem Mari El Raadio 24 800 jälgijat (Mari ajalehtede auditoorium on 7 000 - 9 200).

Internetiajakiri Unagudo on üks väheseid eranditult mari keelseid väljaandeid. Sel on oma veebisait [Унагудо](#), mida uuendatakse kuni kolm korda kuus ja grupp VKontaktes 4500 jälgijaga. Ajakirja asutaja on ühiskondlik organisatsioon Tamga (Märk).

Kultuuriasutustest on internetis kõige populaarsem Mari Noorsooteater, millel on 11 400 jälgijat, M. Šketani nimelisel rahvusteater jääb veidi maha.

Enamik eespool nimetatud ressursse VKontaktes täidavad meelelahutuslikku või informatiivset funktsiooni, olles samal ajal neutraalsed ja lojaalsed võimudele. Sageli on need kakskeelsed, mõnel juhul vene keele ülekaaluga. Kriitilist materjali avaldavad üksikud autorid ja näiteks rahvuslik organisatsioon Marij ušem. Tuleb märkida, et sotsiaälvõrgustik VKontakte võib kunstlikult piirata Vene Föderatsiooni võimudele ebasoovitavaid kasutajaid ja kogukondi, samuti piirata linkidele klõpsamist nende postitustes ja materjalide näitamist teistele kasutajatele ja teemaviidete kaudu.

Olukord on veidi parem Telegrami kanalis, kus leidub ka üksikuid opositsioonilisi väljaandeid. Sõltumatu mari veebisait [MariUver](#), mille administraator elab Eestis, kanti Roskomnadzori poolt 14. jaanuaril 2025. aastal "äärmuslike" hulka ja seda blokeerivad Venemaa internetiteenuse pakkujad.

Internetiajakiri [Kidšer](#) toob välja probleemid marikeelse meediaga: projektide sõltuvus konkreetsetest isikutest; projektid tuginevad sageli keeleaktivistide entusiasmile, kellel tihti puuduvad piisavad rahalised vahendid projektide elluviimiseks. See toob kaasa olukorra, kus autori huvi vaibudes võib projekt parimal juhul "külmutada". Puudub juhtiv marikeelne internetimeedia kanal, mis avaldaks pidevalt 24/7 informatsiooni. Trükimeedia, samuti tele- ja raadiokompaniid ei ole alati rahvuskeelse informatsiooni algallikad. Mari keelsetele internetiprojektidele on iseloomulik nõrk rahastamine ja kasutajatele pakutav emakeelne sisu ei vasta alati tänapäevastele meediaruumi standarditele.

Marimaa teater

Mari Elis tegutseb kolm teatrit, mida võib pidada rahvusteatriks. Nende hooaeg algab septembris-oktoobris ja lõpeb aprillis-mais. Suviti annavad M. Šketani nimeline Mari Riiklik Draamateater ja Noorsooteater etendusi maride kompaktse elukohaga piirkondades.

M. Šketani nimelisel Mari Riiklikul Draamateatril oli mai 2025 seisuga repertuaaris 50 etendust, millest 31 olid mari ja 19 vene keeles. Kuus toimub keskmiselt 15 etendust, millest kolmandik on vene keeles. Repertuaaris on ka kolm mari muusikali.

Mari Noorsooteatri kodulehe info kohaselt oli mai 2025 seisuga etenduste repertuaaris täiskasvanutele 28 etendust mari keeles, 10 vene keeles. Vanemate klasside õpilastele 19 etendust vene keeles, üks mari keeles, lastele 32 etendust, millest ainult üks on mari keeles ja üks vene keeles, kuid mari teemal. Muusikalised luuleetendused: 7 etendust on kõik vene keeles, üks mari teemal.

See tähendab, et kokku on repertuaaris vaid kolmandik lavastustest mari keeles. 2025. aasta märtsis oli Noorsooteatril 14 etendust, millest 5 olid mari keeles. Teatri repertuaaris on ka üks venekeelne etendus, mis propageerib Venemaa sõda Ukrainas, pealkirjaga „Päike minu Donbassi kohal“.

Mäemari Draamateatri kodulehel oli mai 2025 seisuga 46 etendust, millest 13 ehk kolmandik olid mäemari keeles. Teatril puudub oma hoone ja see asub J. Ešpai nimelises Rahvakultuuri Keskuses Kozmodemjanskis. Etendusi antakse nimetatud hoones või teistes mäemari külade kultuurimajades. Kuus toimub kolm kuni kuus etendust ning mäemari keelseid lavastusi näidatakse peamiselt maapiirkondade kultuurimajades.

Lisaks on veel kaks teatrit, mille repertuaaris on üksikuid marikeelseid lavastusi:

Erik Sapajevi nimeline Mari Riiklik Akadeemiline Ooperi- ja Balletiteater, kus

27 balletist on üks mari, 14 ooperist on kaks mari keeles. Neid näidatakse laval väga harva.

Vabariikliku Nukuteatri 52 lasteetendusest on vaid üks mari (soome-ugri) teemal „Jüksaltše“ („Taevase linna laulud“). Neljast täiskasvanutele mõeldud lavastusest on üks mari teemaline etnofuturistlik müsteerium „Jüd orol“ („Õine vahimees“).

Mari Eli rahvusteatri repertuaari analüüs näitab püsivat tendentsi mari keeles etenduste arvu vähenemisele ja venekeelsete lavastuste arvu suurenemisele. See dünaamika on eriti märgatav lastele ja vanemate klasside õpilastele mõeldud etenduste osas, kus kuni 90% repertuaarist on vene keeles.

See on tingitud teatri vajadusest katta osa oma kuludest omatuludega. Mari keele kõnelejate arvu vähenemine vabariigis tervikuna ja eriti linnades mõjutab otseselt publiku poolset nõudlust. Kõige murettekitavam olukord on linnades elavate laste ja noorte seas, mis seab ohtu marikeelse teatri tuleviku.

Marikeelse kinematograafia arengut iseloomustab piiratud projektide arv ja ebapiisav süsteemne toetus. Ainus ja seni viimane marikeelne teleseriaal, „Tšonõštem ilet“ („Elad mu südames“) koosnes 13 osast ja see toodeti riikliku teleraadioettevõtte "Mari EI" poolt 1997. aastal režissöör Oleg Irkajevi juhatusel.

Marikeelsete täispikkade mängufilmide loomine on äärmiselt episoodiline.

Kõige suurema tagasiside on saanud Vene režissööri Aleksei Fedortšenko 2012. aasta film “Olõkmari-vlakõn kavase vatõšt” (“Niidumaride taevased naised”). Film tekitas vastakaid reaktsioone kuni kohtuasjade ähvardusteni mari rahva esindajate poolt, sest mõnda erootilist stseeni tajuti traditsiooniliste kultuuritabude rikkumisena.

Mari režissööride Vassili Domratševi filmi “Salika”, 2010 ja Oleg Irkajevi “Jal ümbalne — mužõr jüksõ”, 2013 (“Pea kohal luigepaar”) filme peeti kunstiliselt ja tehniliselt nõrkadeks. Lühifilmidega on olukord pisut parem, peamiselt tänu eraalgatustele. Üks tuntud noori dokumentaalfilmilavastajaid on Alena Ivanova. Kuni 2021. aastani töötas ta riiklikus teleraadioettevõttes Mari El. Ta on 11 filmi režissöör: uuematest „Šotšmo mlande üžõn užata. Tšeremissi rapsoodia“, 2022 (24 min.) ja “Krai utrennei zari”, 2024 (“Hommikuvalguse maa”).

Režissöör Deniss Šabli tegi 2021. aastal filmi “Ne Ivan, ili Kak prirutšit bogatõrja” (“Mitte Ivan ehk kuidas taltutada kangelast”), mis käsitleb koolikiusamise probleemi mari rahvusest õpilase suhtes. 2023. aastal tulid välja filmid “Irga” ja “Tšotkar”. Kõik kolm filmi on ühendatud mari kangelaste temaatikaga ja on aluseks täispikale filmile “Marijskije skazki” (“Mari muinasjutud”, 2025). Šabli filmid kasutavad aktiivselt mari temaatikat ja keeleelemente, kuid ei ole täielikult marikeelsed.

Andrei Ogorodnikov on lavastanud dokumentaalfilmid: “Onajeng” (“Vaimulik”, 2021, 60 min) mari traditsioonilisest religioonist ja “Evsejev: Priznanije tsenoju v zhizn” (“Jevsejev: tunnustus elu hinnaga”, 2022, 25 min).

Huvitav on märkida, et Joškar-Ola piiskopkond andis välja lühifilmi “Ješ — tide izi tšerke” (“Perekond on väike kirik”, 2022, 11 min), mis propageerib õigeusku.

Varem andis riiklik tele-raadioettevõtte Mari El regulaarselt välja marikeelseid dokumentaalfilme. Praegu aga väheneb marikeelsete saadete arv igal aastal, mis on seotud personali koondamisega ja toob kaasa selliste filmide loomise vähenemise.

Mari keele filmikunstis puudub süsteemne areng, eriti suuremates žanrides. Aastas ilmub üks kuni kolm väikežanri filmi (lühifilmid, dokumentaalfilmid), peamiselt autorite endi initsiatiivil, kes otsivad ise rahastust grantide näol. Mari Vabariigis puudub sihipärane rahvusliku kino toetamise ja arendamise programm.

Viimasel veerandsajal on täheldatud süsteemset kriisi mari professionaalsete heliloojate, muusikute ja lauljate ettevalmistamisel.

Alates 1960. aastast tegutses Joškar-Olas muusika- ja kunstiinternaatkool nr 1, mis oli suunatud andekate mari rahvusest, peamiselt maapiirkondadest pärit laste õpetamisele. Kooli lõpetanud andekamad õpilased jätkasid õpinguid Joškar-Ola muusikakoolis. Kõige andekamad suunati aga vabariigi poolt Kaasani konservatooriumi, kus neile eraldati spetsiaalsed kohad. See süsteem moodustas mari professionaalse muusika tuumiku.

Viimase 30 aasta jooksul on see süsteem läbi teinud muutusi. Tänapäeval ei toimu enam õpilaste vastuvõttu internaatkooli rahvusliku kuuluvuse alusel ning spetsiaalseid kohti Kaasani konservatooriumis ei eraldata.

Selle tulemusena on varem kehtinud skeemi järgi koolitatud professionaalsetest heliloojatest alles jäänud kaks-kolm inimest vanuses ligikaudu 70 aastat. Noorimate heliloojate seas on aktiivsed vaid Elina Arhipova (65 aastat) ja Grigori Arhipov (42 aastat). Mari El Vabariigi ooperi- ja balletiteatris on alles vaid kaks professionaalset mari lauljat. Heliloojad kurdavad oma teoste avaldamise ja lavastuste puudumise üle, mis sunnib mõnda neist töötama väljaspool vabariiki.

Mari estraadimuusika on samuti läbi teinud olulisi muutusi. Traditsiooniliselt löid laule professionaalsed heliloojad väljakujunenud žanritraditsioonide raames. Praegu domineerib isetegevuslik looming, mis toob kaasa mari omapärase koloriidi kadumise ja vene estraadi mõju tugevnemise.

Raadiojaama Mari El Raadio (MER) käivitamine 2005. aastal stimuleeris mari popmuusika arengut. Iganädalaselt koostatakse Top-10 lugu ning alates 2015. aastast toimub iga-aastane konkurss "Idalõkõse muro" ("Aasta laul"). MER-i iga-aastane kontsert on väga populaarne ja igal aastal laekub MER-i fondi umbes 200 uut laulu.

Mari muusikagrupid ja esinejad annavad aktiivselt kontserte nii Joškar-Olas kui ka vabariigi piirkondades ning mari elanike kompaktses elukohaga paikades väljaspool vabariiki. Kontserttegevusest saadav tulu on artistide jaoks oluline osa sissetulekust. Mari diskoüritusi korraldatakse ka Venemaa suuremates linnades, sealhulgas Moskvast, Peterburist, Jekaterinburgist ja isegi Hantõ-Mansiiskist.

Mari professionaalse muusika tulevik on ebakindel, sest ei valmistata süsteemselt ette kaadreid ning puuduvad heliloojate ja esinejate toetusmehhanismid. Märgatav on tendents mari omapärase koloriidi kadumisele estraadimuusikas vene popkultuuri mõjul.

Peledõš pairem ja teised massiüritused

Mari Elis korraldavad mari rahvuslikke massiüritusi peamiselt vabariiklik mari kultuurikeskus ja rahvaloomingu keskus.

Ülemarimaaline Peledõš pairem toimub tavaliselt kahes keeles: mari ja vene keeles. Ametiisikud, kes oskavad mari keelt, esinevad mari keeles; kes ei, esinevad vene keeles. Sarnaselt viiakse ka mitmesuguseid konkursse ja kontserte läbi kahes keeles. Peo raames Mari Eli Raadio kontsert viiakse tavaliselt läbi mari keeles.

Mari kultuurikeskus korraldab vabariiklikke mari rahvapühi nagu Šorõkjol, Üjarnja, Kugetše jt mari keeles.

Tatarstanis 2024. aasta mari Semõki pidustustel esinesid nii kõnelejad kui ka õhtujuhid vene keeles. Samuti on Iževskis ja Permi krais mari üritustele kohustuslikus korras kutsutud teiste rahvaste esindajaid, mistõttu toimuvad üritused vastavalt vene keeles.

Rahvuskultuuri toetamine

Mari Eli Vabariigis nagu ka teistes Vene Föderatsiooni subjektides toetatakse rahvuskultuure, sealhulgas soome-ugri kultuure, nii föderaalsete kui ka piirkondlike õigusaktide ja riiklike programmide raames.

Mari Eli territooriumil toimuvad riikliku rahastusega ülevenemaalised soome-ugri üritused. Näiteks 15.–16. mail 2025. aastal toimus Joškar-Olas Mari Riikliku Ülikooli baasil XII rahvusvaheline [soome-ugri tudengifoorum „Soome-ugri rahvaste rikkus“](#). See foorum, mis loodi Vene Föderatsiooni poolt alternatiivina rahvusvahelisele tudengikonverentsile IFUSCO, hõlmas oma teemades muu hulgas „ajaloolise mälu säilitamist, ajaloo võltsimiskatsete vastustamist“ ning „kangelaslikkust võitluses natsismi ja neonatsismiga“.

9.–12. septembril 2025. aastal on Joškar-Olasse planeeritud III ülevenemaaline soome-ugri rahvaste foorum pealkirjaga „Soome-ugri noored muutuvast maailmas: reaalsus ja väljakutsed“. Foorumi põhiteemad on: „traditsioonilised väärtused kui Venemaa ühtsuse alus; kaasaegsed väljakutsed soome-ugri rahvastele“.

Mari Eli Vabariigis on kehtestatud riiklik programm „Mari Eli kultuur 2013–2030“. 2024. aastal moodustasid planeeritud kulud vabariigi eelarvest kultuurivaldkonnale ligikaudu 1,51 miljardit rubla (16,7 mln eurot), millele lisandus föderaalne rahastus 253,8 miljonit rubla (2,8 mln eurot). Sellest summast konkreetselt mari kultuurile kulutatud vahendite mahtu on raske kindlaks teha.

Lisaks on olemas riiklik programm „Mari Eli Vabariigi riiklik rahvuspoliitika 2013–2025“. Selle programmi elluviimisel kasutatakse programmi „Vene Föderatsiooni kodanike patriotlik kasvatus“ vahendeid: programmi ürituste rahastamise kogumaht on 1 682 042 770 rubla (ligikaudu 18,6 miljonit eurot). Sellest summast 64 135 770 rubla (umbes 705 000 eurot) tuli föderaalearvest. Viimase nelja aasta keskmine aastane rahastus kultuurile on olnud ligikaudu 180 miljonit rubla (umbes 2 miljonit eurot).

Nii föderaalsete kui ka vabariikliku tasandi üritusi ja programme ei kasutata niivõrd rahvusliku eneseteadvuse tugevdamiseks või emakeele oskuse parandamiseks, kuivõrd ülevenemaalise kodanikukeskse identiteedi tugevdamiseks, Vene Föderatsiooni kodanike „patriootiliseks kasvatamiseks“ ja ülevenemaalise identiteedi süvendamiseks. Neid üritusi ja programme rakendatakse ülevenemaaliste narratiivide ja propaganda levitamiseks, sealhulgas Ukraina sõja propaganda eesmärgil.

Etnoturism soome-ugri rahvaste territooriumidel

Etnoturism Venemaa soome-ugri rahvaste piirkondades tegeleb neil territooriumidel elavate rahvaste kultuuri, elustiili ja traditsioonidega. Turismi sihtkohtades kuuluvad soome-ugri piirkondade hulka Mordva Vabariik, Mari El Vabariik, Komi Vabariik, Karjala Vabariik, Udmurtia Vabariik ja Handi-Mansi autonoomne ringkond.

Soome-ugri piirkondades on etnoturismi objektideks etnokultuuripargid. Näiteks soome-ugri etnopark Komi Vabariigis Ōbi külas on kompleks, mis hõlmab kongressisaali, hotelli, hostelit, kohvikut, Komi taluõue ja erinevaid ürituste korraldamise alasid. Seal toimuvad rahvustoitade valmistamise meistriklässid ja gastronoomilised festivalid, näiteks ŠangaFest.

Mari vabaõhu-etnograafiamuuseum Kozmodemjanskis on muutunud arhitektuurimälestiste, mägimari põllumeeste ja käsitöölise elu-, töö- ja kultuuriesemete hoidlaks. Selle loojad on püüdnud taasluua mägimari elanikkonna arhitektuuri ja elustiili algupäraseid detaile.

Torumi Maa on vabaõhu-etnograafiamuuseum Hantõ-Mansiis. Muuseumi ekspositsioon hõlmab handi Aganka jõe suvelaagri, põhjapoolsete manside talvise asula, obiugri pühamu ja jahiraja. Muuseumi territooriumil toimuvad regulaarselt handi ja mansi traditsioonilised pühad ja rituaalid.

Mari Elis on viimastel aastatel teateid turistide arvu kasvust. Aastas külastab piirkonda umbes 1 miljon inimest. Etnoturism annab turismi kasvu olulise panuse. Turismitööstuse töötajad on korduvalt pälvinud ülevenemaalisi auhindu etnoturismi valdkonnas.

Etnoturismi peamised suunad on etnograafiamuuseumid, sealhulgas vabaõhumuuseumide, kus esitletakse rahva eluolu ja kultuuri. Traditsioonilistes riitustes ja pühades osalemine võimaldab turistidel sügavamalt sukelduda kohaliku kultuuri, õppida keelt, laule ja osaleda sündmustes. Populaarne on rahvusköögi roogade degusteerimine, näiteks mari tuara (kuivad kohupiimakoogid) ja podkogõljo. Rakenduskunsti meistriklässides saavad turistid õppida korvipunumist, vanade mari mustrite tikkimist või klaasile maalimist.

Populaarsed etnoturismi objektid Marimaal on Valeri Romanovi nimeline vabaõhu-etnograafiamuuseum Kozmodemjanskis, mis esitleb mägimaride elu ja kultuuri. Šorunža etnokultuurikompleks Šorunža külas Tatari Vabariigi piiril hõlmab talumaja, mari tikandi ja korvipunumise töötube, samuti on muuseumis etnograafiline kompleks "Vana mari taluhärjakoda".

Turismi- ja puhkekompleksis "Mari etnograafiaküla Vizimbir" Kuzheneri rajoonis on säilinud mari rahva traditsioonid, piirkonnas on allikad ja saun, mis on ehitatud otse allikale.

Reise Mari Eli etnograafilistele marsruutidele korraldatakse Venemaal turismikorraldajate ja ekskursioonigruppide kaudu. Paljud ettevõtted pakuvad spetsialiseeritud reise marsruutidele, mis hõlmavad Joškar-Olat, Kozmodemjanskkit ja Vizimiri.

Karjala, soome ja vepsa keel

Vene Föderatsiooni Karjala Vabariigis elab 2020/21 seisuga 533 121 inimest, neist venelasi üle 80%. Karjalasi oli 2020/2021 rahvaloenduse põhjal 32 000 inimest ehk 6% rahvastikust ja karjala keele valdajaid on vabariigis 6500. Karjala ja vepsa keelt peab emakeeleks ainult pisut üle veerandi karjalastest ning vepslastest.

Karjala keel pole Karjala Vabariigis riigikeel, sest Venemaa Föderatsiooni subjektis võib olla riigikeeleks ainult kirillitsat kasutatav keel (seadus võeti vastu põhjusel, et tatarlased olid lõpuks jõudnud otsusele, et tatari keelt kirjutatakse ladina tähtedes). Karjala keelt kirjutatakse ladina tähestikus ja riigikeele staatuse vastu on välja toodud, et karjala keeli on Karjala Vabariigis kolm, samuti ka seda, et karjalaste osakaal on alla 10 % elanikkonnast. Karjala keelele riigikeele staatuse andmist peavad karjalased ja karjalaste organisatsioonid kõige tähtsamaks ülesandeks juba 1991. aastast peale.

Oma rahvuskeelset kultuuri- ja hariduselu üritavad nad korraldada eelkõige rahvusrajoonides, mis on võrreldes teiste soome-ugri rahvastega.

Karjalas on kolm karjalaste rahvusrajooni: Uhtua (Kalevala), Prääsa ja Aunuse (Olonets), kus on suhteliselt kõrgem põlisrahva arv. Siiski on see kõikjal alla 50 % rahvastikust, olles kõrgeim Aunuse rajoonis. Aastail 1994-2004 eksisteeris ka vepslaste Šeltozero rahvusvald, mis väidetavalt likvideeriti kui majanduslikult ebaotstarbekas.

Karjala keel ja haridus

Karjala keelt õpib 2022. aasta ministeeriumi andmete põhjal 16 % õpilastest koolitundides, ülejäänud 84 % väljaspool kooliaega. Karjala keelt õpitakse 2022. aasta seisuga 25 vabariigi koolis, kokku õpib karjala keelt 1927 õpilast ja töötab 33 keeleõpetajat. 25 koolis on lisaks 1474 õpilast, kellest 78% õppis karjala keelt väljaspool koolitunde, eelkõige õpitakse aunusekarjala (livvi) keelt. Lapsevanemate soov, et lapsed oskaks ja õpiks karjala keelt, väheneb. 2022. aastal läbi viidud küsitluses 900 vastajaga selgus, et üle poole karjala rahvusest lapsevanemaid soovis, et nende laps saaks haridust ainult vene keeles, Ligi pooled aga soovisid, et nende lapsed räägiks ainult vene keeles.

Karjala Vabariigi pealinnas Petroskoi (Petrozavodsk) asuv Elias Lönrothi nim soome-ugri koolis (gümnaasiumis) õpetatakse karjala, soome ja vepsa keelt vene keele baasil 1. klassist. Kool on asutatud karjalaste, soomlaste ja vepslaste ühiskondlike organisatsioonide initsiatiivil ja loodeti, et seal hakatakse neis keeltes õpetama kõiki õppeaineid.

2016. aastast enam ei ole võimalik Petroskoi ülikoolis omandada karjala keele õpetaja elukutset, selle eriala lõpetas varem igal aastal 20 üliõpilast. Nüüdseks on eriala nimi algklasside õpetaja ja riik finantseerib 10 üliõpilase õpet. Ülikoolis on võimalik pühenduda karjala, soome või vepsa filoloogiale, töötab soome-ugri keelte kateeder. Karjala või vepsa keele õppijad saavad stipendiumi. Soome-ugri filoloogide seast tulevad tõlgid, tele- ja raadiotöötajad, ajakirjanikud, teadlased ja õpetajad. Siiski on toimunud pidev riigi poolt finantseeritavate õppekohtade arvu vähenemine, teema on olnud arutlusel ka vabariigi valitsuse tasandil. Paraku tulevad vastavad otsused Moskvast.

Karjala eripäraks on Petroskoi konservatoorium, kus õpitakse soome, vepsa ja karjala keeli ja nende rahvaste rahvamuusikat.

Külades toimuvad karjala keele kursused täiskasvanutele tänu Karjala Rahva Liidu projektile. Keele õppimise kohaks on karjala rahvakultuurikeskused, mida on üle kogu vabariigi. Õppida saab kõike kolme karjala keele murret. Vabariigis tegutseb Vielijärvi (Vedlozero) Karjala Keele Kodu, mis on olnud väga tõhus karjala keele populariseerija, seal tegutseb ka laste jaoks „keelepesa“, kus räägitakse ainult karjala keelt. Maja tutvustatakse ka muusikat, rahvuslikke mänge ja rahvustoite.

Karjala, vepsa ja soome keel Vene Föderatsiooni ajakirjanduses

TV-kanalil Rossiija 1 näidatakse kõigis kolmes keeles sama formaadi järgi neli korda nädalas, v.a nädalavahetused, 15-minutilist saadet „Oma vaade“ ja uudiseid. Toimuvad ka pooletunnised raadiosaated.

Rahvuskeelsete väljaannete mahud kui ka tiraažid vähenevad. 2014. aastal ühendati ajaleht Viena Karjala ajalehega Oma Mua, mis on praegu ainuke karjala keelne väljaanne Venemaal. 2024. aasta seisuga on ajalehe tiraaž 300 eks, ajaleht ilmub kord nädalas, suhtlusportaalil VKontakte on ajalehel jälgijaid üle 2000. Aeg-ajalt ilmub „Oma Mua“ toimetamisel ka rahvusrajoonide ajalehtedes karjalakeelne külg.

Kultuur- ja kirjandusajakiri Carelia ilmus varem soome keeles, kuid muutus 2016. aastal soome-, vepsa- ja karjalakeelseks. Ajakiri ilmub kord kvartalis, kaks numbrit soome keeles, number karjala ja vepsa keeles. Karjalakeelne ilmus äsja, 2025. aasta juunis. Ajakirja soomekeelne tiraaž on 300 eks., karjala ja vepsa keeles 200, VKontaktes on neil 712 jälgijat.

Soomekeelne ajaleht Karjala Sanomat ilmub kord nädalas tiraažiga 500 eks, VKontaktes üle 2000 jälgija.

Lasteajakiri Kipinä (Säde) ilmub ühesugusena karjala, soome ja vepsa keeles, VKontaktes on neil ligi 800 jälgijat. Ajakiri ilmub 2024. aasta seisuga kord kuus soome keeles 2000 eks, karjala keeles 900 eks ja vepsa keeles 300 eks.

Vepsakeelne ülikoolides, koolides ja kultuuriasutustest jagatav tasuta ajaleht Kodima ilmub sisuliselt kakskeelsena kord kuus tiraažiga 600 eks.

Raamatuid karjala, vepsa ja soome keeles ilmub harva, 3-4 aastas, õpikuid, ka ilukirjandust. 2023. aastal ei ilmunud ühtegi.

24. oktoobril 2024 katkestati karjala-, soome- ja vepsakeelsete ajalehtede ja ajakirjade väljaandmine Karjalas rahapuudusel. Ajalehti ja ajakirja väljaandval kirjastusel Perioodika olid tekkinud võlad trükikoja ees. Ajalehtede väljaandjad on Karjala Vabariigi valitsus, seadusandlik kogu, haridus- ja spordiministeerium, rahvus- ja regionaalpoliitika ministeerium ja Karjala rahva kongress.

Varem oli portaali OmaMedia teavitanud, et 2025. aastal vähenevad tuntavalt rahvuskeelsete väljaannete mahud. Näiteks soomekeelne ajaleht Karjalan Sanomat pidi hakkama ilmuma 16 lehekülje asemel 12-leheküljelisena, karjalakeelne Oma Mua 12 lehekülje asemel 8-leheküljelisena. Varem värvilised ajalehed pidid hakkama ilmuma mustvalgena.

Ajalehtede mahu vähendamise ja trükikvaliteedi langetamise vastu astus välja septembris toimunud Karjala Rahva X kongress, teema leidis kajastamist kongressi resolutsioonis.

Kirjastus Perioodika annab välja ajalehti Karjalan Sanomat, Oma Mua ja vepsakeelset ajalehte Kodima, kultuuriajakirja Carelia ja lasteajakirja Kipinä. Ajakirjades ilmuvad materjalid soome, karjala ja vepsa keeles.

Praeguseks ajalehed ja ajakirjad ilmuvad mustvalgena.

Karjalas räägitavaid läänemeresoome keeli toetavad veel erinevad institutsioonid. Karjala Keele-, Kirjanduse- ja Ajalooinstituudis uuritakse läänemeresoome keeli, ajalugu ja rahvakultuuri.

Kultuurielus toetab läänemeresoome keeli teater, kuid siin on korduvalt olnud piinlikke juhtumeid, sest näitlejate karjala keel pole piisavalt heal tasemel. Sellele on tähelepanu juhtinud karjalaste rahvusliidrid, näiteks kohtumistel vabariigi juhtkonnaga. Samuti on probleeme sünkroontõlkega vene keelde. Juhitakse ka tähelepanu, et karjalased ei saa ise karjala keelest aru.

Föderaalsetele kanalil näidatud *stand-up* komöödias „Võitlus aja pärast“ naeris näitleja Valeria Lomakina välja karjala keele, nimetades seda naljakaks „atavismiks, nagu seda on meeste rinnanibu“. Samuti ütles näitleja, et ainuke koht, kus karjala keelt kõneldakse, ongi Karjala rahvusteater, mille karjalakeelseid etendusi vaatavad karjalased kõrvaklapid peas, et kuulata venekeelset sünkroontõlget.

Vastav videoklipp levis kulutulena sotsiaalvõrgustikes ja põhjustas pahameelt karjala rahvusaktivistide hulgas ning riigipeale saadeti massiliselt kaebkirju. Paljudes kirjades nõutakse näitleja hukkamõistmist ja ranget karistust.

Hiljem on Lomakina vabandanud ja öelnud, et see polnud mitte tema enda monoloog vaid tema mängitava tegelaskuju monoloog.

Karjala rahva kongressi volikogu on mõistnud hukka Valeria Lomakina esinemise, nõudnud näitlejalt vabandust ja palunud võimuorganitelt anda hinnang toiminule.

Karjala rahvusaktivistid on oma pöördumistes rõhutanud, et peavad kõik tegema karjala keele prestiiži tõstmiseks ja hea mõttes tuleb lahvatanud skandaali ära kasutada, sest see pöörab ühiskonna tähelepanu karjala keelele.

Kohalikke läänemeresoome keeli toetatakse Karjalas erinevate üritustega, eelkõige leiab tähistamist 21. veebruaril ÜRO põlisrahvaste keelte päev, samuti toimub 20. aprillil toimub karjala ja vepsa kirjatähestiku päev. Mõlema päeva puhul toimuvad rahvuskeelsed etteütlused ja tutvustatakse rahvakultuuri. Viimasel ajal on aga välja jäänud soome keele- ja kultuuriruumiga seonduvad üritused. Vepslastele on oluline „Elonpuu“ festival, mis toimub juulis paljudes vepsa külades ja soodustab rahva konsolideerumist vepsa keele ja traditsioonide ümber.

Karjala Vabariigis ja ka väljaspool vabariiki tegutsevad väga edukalt mitmed rahvamuusika ansamblid. Sellele on aidanud kaasa konservatoorium: Toive tegutseb Petroskoi ülikooli soome-ugri kateedri juures, folkansambel Sattuma, samuti Talvisovat. Vepslastel on aga ansambel Noid.

Karjalas toimuvad ka laulupeod ja kohalikest kooridest väärub märkimist Uma Pajo.

Tverikarjala keel

Tveri oblastis elab 2020. aasta rahvaloenduse järgi 2764 inimest ja nende arv on viimastel aastakümnetel vähenenud kiiresti. 1980ndate lõpus jõudsid nendenigi rahvuslikud ideed ja 1990. aastal asutati Tverikarjalaste Selts, mille üheks suuremaks eesmärgiks oli tverikarjalaste rahvusrajooni moodustamine, nagu see oli 1930ndatel aastatel.

Seltsi põhjalt kasvas 1997. aastal välja tverikarjalaste kultuurautonoomia, mille praegu on 12 osakonda rajoonides. Kultuuriautonoomiat juhib 2024. aastast muusik ja ühiskonnaaktivist Oleg Jevgrafov.

2023. aasta seisuga õpetatakse Tveri oblasti kahes koolis tverikarjala keelt fakultatiivselt: Alešino külakoolis Rameškovski rajoonis ja Kozlovo külakoolis Spirovski rajoonis. Veel on tverikarjala keel teataval määral olemas kahes lasteaias Maksatihini alevikus Makatihini rajoonis ja Kozlovo külas, kus viiakse läbi rahvuskultuuri üritusi, lasteaias on koduloo- ja nurgakesed.

Tveri linnas aga alustas 2023. aastal tööd eelkooliealistele lastele mõeldud jututuba „Tibukesed“ (Lapšin paginakluba "Tipazet"). Kolmes kohas viiakse läbi karjala keele kursuseid: Tver, Lihhoslavl ja Rameški. 2002. aasta novembris viidi Tveri Riiklikus Ülikoolis läbi metoodika seminar karjala keele õpetajaile. Hiljem pole oblastis tverikarjala keele õpetajaid ette valmistatud.

Viimane tverikarjala keelne raadiosaade läks eetrisse 2005. aastal ja viimane karjala keelne väljaanne ilmus oblastis 2017. aastal. Siiski ilmub kord kvartalis karjala keelele ja kultuurile pühendatud lisaleht Rameškovski rajooni ajalehe „Rodnaja Zemlja“ vahel. Karjala Vabariigis ilmub aeg-ajalt ajalehe Oma Mua vahel tverikarjala keelne lisa, kus on näiteks artikleid tverikarjala keelest ja tverikarjalaste tegemistest. Karjalakeelseid väljaandeid on mõnevõrra Lihhosalvali ja Tveri raamatukogudes, müügil neid pole. 2022. aastal ilmus Ljudmila Gromova õppevahend „Terveh! Terveh! Tverikarjala keele kommunikatsiooni kursus“.

Tverikarjala keelt on näha mõnel pool turismi teenistuses või mälestusmärkide juures, näiteks runolauljate mälestusmärgi juures Lihhoslavlis või siis „Karjala tare“ juures Tšaškovos. Samuti näeb tverikarjala keelt mõnevõrra tänavasiltidel, aga ka poereklaamidil või kultuuriüritustel, nagu Tveris toimuv festival „Kurčín-Murčín“. Tverikarjala keelt võib kuulda ka piirkonna mõne koori ja ansambli esituses. Kokku on ligi 20 kollektiivi, kelle repertuaaris on karjala laule, tegutseb ka kaks kandleansamblit.

Tveri oblastis 23 muuseumis on olemas nurgakesed, kus räägitakse karjalaste ajaloost.

Tveris tegutseb tverikarjalaste maja, kus toimuvatel üritustel kasutatakse aegajalt tverikarjala keelt. Ka sotsiaalvõrgustikes kohtab tverikarjala keelt ja aeg-ajalt viiakse läbi online-keelekursuseid.

Vaatamata pingutustele, mida kohapealne administratsioon, samuti ühiskondlikud organisatsioonid tverikarjala keele jaoks teevad, on tverikarjala keel suures hävimisohus. Praktiliselt puuduvad tverikarjala keelt rääkivad noored.

Tverikarjala keele arendajatel on oma lehekülg VKontaktes [Карельский язык в Твери /Karielan kieli Tverissä](#), ligi 900 jälgijat. Postitusi on 2025. aastal kümme kord.

Tverikarjala selts aga haldab kodulehte “Tverikarjalased” [Тверские карелы / Tverin karielat](#), millel on ligi 2500 jälgijat. Kodulehel on postitusi raadio- ja telesaadetest tverikarjala keeles, samuti ajaloost. Osaletakse rahvusvahelise emakeelepäeva läbiviimises ja kutsutakse üles mõtlema oma emakeelele. Seltsi ja kultuurautonoomia põhilisteks ettevõtmisteks on olnud karjala kultuuripäevade korraldamine-

Veel tegutseb [Дом тверских карел](#) 743 jälgijat, mis annab päris hea ülevaate tverikarjalaste tegemistest, rahvusköögist ja pidustustest, ansamblitest ja üritustest, eelkõige kontaktidest Karjala Vabariigis elavate karjalastega. Tverikarjalastel on kaks-kolm kohta Karjala Rahva Kongressis.

[Не устарел! – Учительская газета](#)

[Рекомендации по сохранению и развитию карельского языка в Тверской области](#)

<https://cyberleninka.ru/article/n/karelskiy-yazyk-yazykovoe-planirovanie-i-yazykovye-ustanovki/viewer>

[ЯЗЫКОВЫЕ ПРОЦЕССЫ В КАРЕЛИИ](#)

[Тверские карелы: народ, вымирающий из-за головотяпства властей.: an_babushkin — LiveJournal](#)

[Тверская региональная автономия тверских карел](#)

[Язык и идентичность в условиях языкового сдвига: Республика Карелия](#)

[Языковая ситуация в Республике Карелия: актуальные этноязыковые процессы – Выпускные квалификационные работы студентов НИУ ВШЭ](#)

[Взяли за язык. В Карелии кончились деньги на выпуск изданий на карельском, вепсском и финском языках — Новая газета](#)

[Vene Föderatsiooni Karjala Vabariigis katkestati rahvuskeelsete ajalehtede ja ajakirjade väljaandmine - Fenno-Ugria](#)

[Отчет о выполнении государственного задания.omamedia.ru](#)

[Näitlejat süüdistatakse karjala keele solvamises ja ekstremismis: Karjala Vabariigi riigipea ähvardas pöörduda uurimisorganite poole - Fenno-Ugria](#)

Udmurdi keel

Udmurdi Vabariigis elab 2020/2021 rahvaloenduse seisuga 1 493 356 inimest, kellest 299 874 – ligi veerand on udmurdid. Udmurte on Vene Föderatsioonis, sealhulgas Udmurtias kokku 386 465, udmurdi keele valdajaid 255 877. Udmurdi keelt peab emakeeleks 265 531 inimest – üle kahe kolmandiku udmurtidest.

Udmurdi keel hariduses

2020/21 õppeaastal õppisid udmurdi keelt kümnendik õpilastest, kokku õpetatakse udmurdi keelt kolmandikus Udmurtia koolidest: 90% õpilastest Udmurtias udmurdi keelt ei õpi. Neist kümnendikus omakorda õppis ligi pool õpilastest udmurdi keelt kui emakeelt ja üle poole kui riigikeelt, mis tähendab erinevust tundide arvus. Udmurdi keelt kui riigikeelt õpivad ka need udmurdid, kelle emakeel on udmurdi keel.

2023. aastal oli Udmurdi Vabariigis 613 kooli, neist udmurdi keelt õpitakse 163 koolis ja 93 koolis tegutsevad udmurdi keele ringid või õpitakse kui fakultatiivainet.

Neis koolides aga, kus on udmurdi keel tunniplaanis emakeelena, õpetatakse udmurdi kirjandust kaks tundi nädalas. Udmurtia linnades udmurdi keelt ei õpetata, välja arvatud udmurdi lütseumis Iževskis samti on 2020. aastal Možga ja Glazovi linnade paaris koolis udmurdi keele klassid.

Sarapulis sooviti avada udmurdi keele klass, tehti tohutut selgitustööd vanemate hulgas. Lõpuks olid kolm lapsevanemat nõus, et nende laps õpib udmurdi keelt.

Udmurdi keele õpetamisega on halvad lood, märkis 2023. aastal Tatjana Išmatova, Udmurdi Vabariigi parlamendi liige ja pikaaegne Udmurdi Nõukogu esimees. „Lapsi, peab ütlema lapsevanemaid, kes valivad oma lapsele õppimiseks emakeelena (udmurdi, mari, tatari), neid oleme kõvasti kaotanud. Põhjus on külakoolide kinni panek, valdavalt udmurtidest maalapsed viiakse suurematesse keskustesse, kus nad jagatakse erinevatesse klassidesse. Ning neile ei pakuta isegi võimalust õppida oma keelt emakeelena. Teiseks on meie mentaalsus, mis on muutunud kommertslikuks, ei mõisteta, mida annab lapsele emakeel. Parem on õppida vene keelt, milles on riigieksam“. Vabariigi haridusministeeriumis pole inimest, kes kureeriks ja vastutaks rahvuskeelse hariduse eest. Samas on valitsuse otsusega praegu võimalik udmurdi keele õpetajatel ja lasteaiakasvatajatel saada 15 % kõrgemat palka.

Teisi aineid Udmurtias udmurdi keeles õppida ei saa, erinevalt näiteks Tatarstanist, kus on võimalik tatari keeles õppida matemaatikat või bioloogiat.

Kõrghariduses udmurdi keel sisuliselt puudub ja ainuke koht, kus seda õpetatakse, on Udmurdi riikliku ülikoli fennougriatika ja ajakirjanduse instituut. Seal koolitatakse udmurdi keele õpetajaid, udmurdi keelt oskavaid ajakirjanikke ja keeleteadlasi. Toimunud on suured muudatused, sest veel 15 aastat tagasi oli Udmurdi ülikoolis

osad õppeaineid udmurdi keeles ja udmurdi keeles kirjutati kursuse- isegi diplomitöid.

Udmurdi keele õpetajate ettevalmistus toimub ka Glazovi pedagoogilises ülikoolis, kus on olemas udmurdi keele kateeder. Udmurdi keele veebikursustel on aga 1700 jälgijat.

Keskne ajaleht Udmurtias on Udmurt Dunne (Udmurdi Maailm), ilmub kord nädalas tiraažiga 2600. 2017. aastal ilmus leht kaks korda nädalas tiraažiga 3500. 2004. aastal veel neli korda nädalas tiraažiga 12 500. Sotsiaalsõrgustikus VKontakte on väljaandel 9800 jälgijat.

Ajakiri Vordskem Kõl (Emakeel) on muutunud kakskeelseks, tiraaž 550. Sotsiaalsõrgustikus VKontakte on ajakirjal 3300 jälgijat.

Noorte kultuuriajakiri Invožo (Päikeseratas) on muutunud kakskeelseks. Ajakirja tiraaž on 500, jälgijaid VKontaktes 1037. Ilmub artikleid nii Soomest, Ungarist kui Eestist. Näiteks 2023. aastal ilmus ajakirjas intervjuu Arvo Valtoniga, on tõlgitud Jürgen Rooste luulet. Tiraaž on vähenenud järsult, 2017. aastal oli see 1300 eks.

Kirjandusajakirja Italmas (Kullerkupp) enam ei eksisteeri.

Ühiskondlik-poliitiline ajakiri Keneš (Nõukogu) ilmub tiraažiga 800 10 korda aastas, sotsiaalsõrgustikus VKontakte on sellel 1600 jälgijat.

Lasteajaleht Zetšbur (Tere) on neli lehekülge ja see ilmub kord nädalas tiraažiga 700 eks.

Lasteajakiri Kizili (Täheke), tiraaž 2500 ja see on isegi suurenenud, 2017 oli 1950 eks. Sotsiaalsõrgustikus VKontaktes on ajakirjal 2079 jälgijat.

Meediamaaastiku arengut näitab internetipõhise TV ja raadiokanali Daur TV [ДАУР ТВ + ФМ: удмурт интернет-телеканал но радио](#) avamine. VKontaktes on kanalil 21 000 jälgijat, põhiliselt pakutakse muusikat ja näidatakse külaelu. Daur TV on olnud ka Youtube'is, kus mõni kontsert on kogunud ka enam kui 30 000 vaatamist.

VKontaktes tegutseb udmurdi loominguliste noorte organisatsioon "Kuara", kus ilmuvad intervjuud, muusika ja millel on enam kui 6200 jälgijat.

Telesaateid udmurdi keeles on riiklikel kanalitel paar tundi päevas argipäeviti, raadiosaateid on neli-viis tundi päevas erinevate raadiojaamade peale kokku. Vabariiklik raadiokanal „Minu Udmurdimaa“ pakub programmi ka ööpäevaringselt, põhiliselt muusikat ja kordussaateid.

Raamatuid anti Udmurtias 2021. aastal udmurdi keeles välja 55.

Udmurdi keel on küll riigikeel, aga ega teda ei kasutata vabariigi asutustes. Parlamendistungid toimuvad vene keeles, mõnikord harva kasutatakse udmurdi keelt. Udmurdi keelde istungeid ei tõlgita, erinevalt komidest. Seadused peale põhiseaduse trükitakse kõik vene keeles. Udmurdi keelt ei ole riigivõimu organite kodulehtedel (välja arvatud rahvuspoliitika ministeerium), protokollides ja muul asjaajamisel. Udmurdi keel on olemas vaid võimuorganite blankettidel ja ametkondade infotahvlitel kohalike ametiasutuste juures, kuid mitte föderaalsete esinduste tahvlitel. Udmurdi keelt kasutavad omavahel rääkimiseks vaid riigiteenistujatest udmurdid. Viimase aja üks muudatustest on udmurdi keele kasutamine tänavareklaamides ja tähtpäevade plakatitel.

Udmurtide puhul on huvitav nähtus udmurdi keele toimimine linnakultuuris, näiteks arvukate udmurdi keelt kasutavate popartistide repertuaar, samuti kirjanduses, kunstis, teatris, moes. Ainukese soome-ugri rahvana on Udmurtias olemas udmurdikeelne popmuusika skeene, kus on esindatud kõige erinevamad muusikastiilid: elektrooniline, hip-hop, räpp, etnofutu, tuntumad artistid ja kollektiivid Paul Shoner, Bobolenin, IVINAVI, MORT, Darali Leli, Žon-Žon Sandör.

Udmurt Kõlburtši – udmurdikeele luuleportaal, mis korraldab luulevõistlusi – slämme. Ka udmurdikeelne kirjandus. Suhteliselt vähe jälgijaid

Udmurdi ühiskondlikku aktiivsust ilmutavad organisatsioonid Udmurt Keneš, udmurdi noorte organisatsioon Šundõ ja udmurdi naiste nõukogu - Удмурт нылкышно кенеш, juht Jelena Minnigarajeva, kes ühtlasi ajalehe Udmurt Dunne peatoimetaja (neist oli juttu eespool).

[Udmurtias tähistati riigikeele staatuses oleva udmurdi keele päeva tagasihoidlikult - Fenno-Ugria](#)

[Udmurdi keele päeval Vene Föderatsioonis keskenduti tehisaru võimalustele - Fenno-Ugria](#)

[Изучать математику, географию или биологию на удмуртском языке невозможно — эта опция утрачена с 1958 года](#)

[«Трата человеческой энергии и денег несоизмеримы»: чего не хватает преподавателям удмуртского языка и их ученикам - Культура - Новости Ижевска, Удмуртии, России на сайте Ижлайф.](#)

[«Подозрительно и опасно». Российские школьники стали вдвое реже учиться на родных языках | Такие дела Такие дела](#)

[Ситуация с изучением удмуртского языка в школах Удмуртии плохая // ИА Сусанин](#)

[Почему удмуртский язык находится под угрозой исчезновения? - Образование - Новости Ижевска, Удмуртии, России на сайте Ижлайф.](#)

Mordva keeled - ersa ja mokša

Mordva Vabariigis elab 783 552 elanikku ja mordvalased moodustavad ligi 39 % vabariigi elanikkonnast.

End mordvalasteks pidavaid inimesi on 2020/2021 rahvaloenduse andmetel Vene Föderatsioonis 484 450, mokšasid 11801, ersasid 50086. Mordva keeli valdab 220390 inimest, mokša keelt 19991, ersa keelt 40045 inimest.

Mordva ülevaates on kasutatud Mokša aktivisti, filoloog Lii Sarankina materjali. Mokša keelt õpetatakse Mordvamaa koolides kahe programmi järgi: nagu emakeelt eelkõige külakoolides ja kui riigikeelt, viimast siis sõltumatult õpilase rahvusest.

Mokša keele või ersa keele kui riigikeele õppimine algab 2. klassist ja toimub kuni 7. klassini. Õpetatakse üks tund nädalas. Praktiliselt on tegemist fakultatiivainega, hindeid ei panda ja õppeedukus ei mõjuta kuidagi õpilase edasijõudmist. Õpetamine sõltub koolist ja kas on olemas ersa keele või mokša keele õpetaja.

Rahvuskoolides, näiteks mokša külades asuvates rahvuskoolides on toimunud tuntav rahvuskeele õppimise, õppimise mahtude ja õpetamise vähenemine: õpetatakse üks tund keelt ja üks tund kirjandust. Kohalike pedagoogide meelest on seda äärmiselt vähe.

Mokšakeelseid lasteaedu, kus õpetamine ja suhtlus toimub mokša keeles, pole, kuid lasteaedade haridusprogrammides on regionaalne ja rahvuslik komponent. Näiteks Saranski linnas püütakse lasteaialastele tutvustada ersade ja mokšade rahvuskultuuri, enamasti piirdub see aga üksikute sõnadega ja rahvatantsudega. Paaris kohas on püütud korraldada ka rahvuskeelseid etendusi. Keelt ei õpetata.

Lasteaedades, mis asuvad külades, räägivad kasvatajad lastega mokša keeles, kuid õppetundides kasutatakse vene keelt. Kui rühmas on kasvõi üks venekeelne laps, minnakse üle vene keelele. Koolis jätkub sama tendents, ka koolides, kus algklassides õpetati õppeaineid hiljuti veel mokša keeles. Põhjuseid on erinevaid: õpilaste vähesus klassides, kooli tullakse erinevatest küladest ja klassides on ikka ka venelasi.

2021. aastal õpiti mokša keelt kui emakeelt Mordvamaal 32 koolis, õppijaid oli 1485. Mokša keele õpetajaid oli 50 ja ersa keele õpetajaid 51. Ersa keelt õpiti 27 koolis, õppijaid umbes 2000.

Mokša keelt kui riigikeelt õpiti 104 Mordvamaa koolis, kokku 16 206 last. Õpetajaid oli 121. Mõnevõrra õpitakse mokša keelt ka regioonides väljaspool Mordvamaad, kuid seda kui riigikeelt. Ersa keelt õpitakse mõnevõrra rohkem, sest ersalasi elab väljapool Mordvamaad rohkem.

Kõrghariduse tasandil õpetatakse ersa ja mokša keelt Mordva Riiklikus Ülikoolis, Mordva Riiklikus Pedagoogilises ülikoolis, Zubovo-Poljana ja Itšalkovo pedagoogilistes kolledžites. Mõned aastad tagasi õpetati ersa ja mokša keelt kui riigikeelt ülikooli kõikides teaduskondades ja erialadel, praegu keeleteaduskonna, mordva ja soome-ugri keelte kateedris. Veel mõned aastad tagasi valmistati Mordva Riiklikus Ülikoolis ette rahvuskeeltes kirjutavaid ajakirjanikke. Ajakirjanduse eriala üliõpilased jaotati kolme gruppi: vene, ersa ja mokša. Kümme aastat tagasi aga ühendati kõik ühiskondliku arvamuse ja kaasaegse ajakirjanduse kateedriks ja rahvuslik komponent kadus. Ajakirjanduse eriala on olnud alati väga hinnatud, konkurents suur, kuid küladest tulnud noortel pole võimalust läbi lüüa, sest nende riigieksami tase on nõrgem. Tänapäeval enam kateedris mokšalasi ei kohta, kuid aina enam on välismaalasi.

Ersa ja mokša keel riiklikes struktuurides

Vaatamata sellele, et mokša ja ersa keelel on Mordva Vabariigis riigikeelte staatus, neid riigistruktuurides ega vabariigi ühiskondlik-poliitilises elus ei kasutata. Mõnikord peab Mordva riigipea vajalikuks öelda tervitussõnad „Šumbratada jalgat“ ja rahvuslikel üritustel peavad mokša rahvusest ametnikud osa kõnest mokša keeles. Mokšakeelset kodulehekülge pole ühelgi riigiametil, keele kasutamine piirdub ametiasutuste siltidega. Need on kõikjal, alates lasteaedadest, lõpetades polikliinikutega, kolmkeelsed. Pealinnas on tänavanimetused kolmkeelsed. Riigiametnike tölevõtmisel ersa ja mokša keele oskusega ei arvestata.

Mordva Vabariigis on praegu kolm väljaannet mokša keeles, kord nädalas ajaleht Mokšen Pravda 16 lk, kirjandusajakiri Mokša ja lasteajakiri Jakster tjaštenja. Tiraažid 2022 seisuga: Mokšen Pravda 2500, kord kuus ilmuvad ajakirjad mõlemad 500 eks. Kõik väljaanded on mokša keeles, aga ajalehte on viimastel aastatel ilmunud venekeelsed publikatsioonid, samuti ilmub rajoonilehtedes aega-ajalt mokšakeelseid külgi. Kodulehel Mokša keel VKontaktis on jälgijaid 880.

Ersa keeles ilmub kord nädalas keskne ajaleht Erzjan Pravda, 16 lk, tiraaž 2000. Kord kuus ilmub ilukirjandusajakiri Sjatko tiraažiga 500 eks ja lasteajakiri Tšilisema 1300 eks. Osaliselt on ajakiri üle läinud vene keelele. Mõnevõrra parem olukord on ersakeelse sisu jälgitavus suhtlusvõrgustikus VKontaktis: nii on Sjatkol jälgijaid 1138, ajakirjal Tšilisemal 1757 ja ajalehel Ersan Pravda 4250.

Mokša ja ersakeeles telesaade Kuljat on eetris tööpäeviti 30 minutit, temaatiline saade Sijažar 22 minutit. Saadetes on uudised ersa ja mokša keeles vaheldumisi. Raadios lühilainel 100,6 FM toimub esmaspäevast-reedeni kell 7-8 muusika ja

infosaaide Vaigel (Hääl) ersa keeles ja mokša keeles. Varem oli see saade olnud kolmetunnine.

Kaabeltelevisiooni telekanalis Mordva rahva televisioon on saade “Mokšen val” mokša keeles ja sama ka ersa keeles. Samuti on kanalis lühike saade „Õpime mokša keelt“. „Tele Set Mordovia“, 10. kanal, on ainuke eratelekanal, kus on rahvuslikke saateid. Seal oli varem mitmeid ersa ja mokša ajakirjanikke, nüüd üks ersa ja üks mokša. Tehakse saadet „Od ping“ (“Uus aeg”) kolm korda nädalas 20 minutit vaheldumisi ersa ja mokša keeles. Puhkepäevadel ersa- ja mokšakeelseid saateid raadios ja televisioonis pole.

Põhilise osa mokšakeelsest kirjandusest annab välja Mordva riiklik kirjastus ja kirjastuste maja „Raamat“. Tiraažid on olematud, raamatuid antakse välja põhiliselt vabariigi eelarvest, põhjendusega, et neil on sotsiaalne tähendus. Mingi osa antakse välja ka autorite enda poolt. Mordva rahvuslikus draamateatri eeskavas on viis-kuus etendust nii mokša, kui ersa keeles. Teater teeb väljasõite ka regioonidesse.

Tänapäeva algupärast muusikat ersa ja mokša keeltes peaagu pole, tehakse vene või ka inglise keelest mokšakeelseid kaverid. Kui ersad olid varem selles plaanis aktiivsed, isegi filmides kõlas emakeeles, siis mokša keeles seda pole. Internetis mokša keelt eriti ei kohta, tuntud on blogija Oksana Belkina (2108 jälgijat). Mokšad üldiselt oma keeles postitusi ei tee. Belkina haldab VKontaktes ka rahvuslikku moeloomingut kajastavat venekeelset lehekülge Varma kodulehte (3700 jälgijat).

Ersa ja mokšakeelne rahvalaulukultuurist kuulsaim on ersakeelne kollektiiv Torama, mis nüüdseks on täiesti läinud üle sõjateemadele ja esineb okupeeritud aladel (VKontaktes 1573 jälgijat). V. Romaškini nimelisel Toorama kollektiivil on VKontaktes 2000 jälgijat. Ansambel on üks väheseid soome-ugri kollektive, kes pole sõda heaks kiitnud, esinetakse harva ja on avaldatud arvamust, et selle sõja ajal ei sobigi esineda: on esitatud nekrutilaule, ansambli liikmed on rietatud musta. Suurima jälgijaskonnaga aga on Moskvast tegutsev ansambel Oijme (VKontaktes üle 8000 jälgija). Veel väärrib märkimist ansambel Merema (VKontaktes 3500 jälgijat).

Huvitav nähtus ersa- ja mokšakeelses kultuuris on Saranskis tegutsev luteri kirik, kus loetakse mõlemas keeles palveid ja toimuvad ka jumalateenistused (VKontaktes 1500 jälgijat).

Mokša keele seisund Mordvas on kehv, sest aegade jooksul haridussüsteemi ja üldiste hoiakute kaudu peale surutud arusaama, et see keel on kultuurituse, harimatuse ja külaelu tundemärk, on teinud oma töö. Nii öeldakse oma keelest lahti ning lapsi ning ka iseend pannakse kirja venelastena. Isegi mokša külas on räägitud lastega vene keeles, et keegi ei arvaks koolis, et laps on mahajäänud, ja et laps jõuaks elus edasi. Praeguseks küll on olukord muutumas, oma keelt peetakse väärtuslikuks, kuid kujunenud mõtteviise on raske muuta. Keel nõuab populariseerimist, kuid selleks raha pole. Halb majanduslik olukord paneb mokša

keelt valdavaid inimesi Mordva vabariigist lahkuma, nii et rahvuskeelsetesse väljaannetesse ei jätku ersa- ja mokšakeelseid ajakirjanikke.

[«Мокшанский язык в первую очередь не нужен самим мокшанам» — Реальное время](#)

[АО «Центр Информатизации РМ» - Использование мордовских языков и культуры в жизни Мордовии и российских регионов.](#)

[Об утверждении государственной программы Республики Мордовия "Сохранение и развитие национальной культуры, государственных языков](#)

[Республики Мордовия и других языков в Республике Мордовия" и признании утратившими силу отдельных постановлений Правительства Республики Мордовия от 25 декабря 2023 - docs.cntd.ru](#)

Komi keel

Komi Vabariigi elanikkond on 2020/2021 rahvaloenduse seisuga 820 473 inimest, neist komisid 148 264 inimest ehk vabariigis 18 % elanikkonnast. Koos Kirovi oblastis elavate permikomidega on komisid 199302, oma keelt valdab kokku 150405 komi ja permikomi.

Komi on ainuke vabariik, kus kohalikud venelased on viinud komi keele kohustusliku õpetamise õiguse kaks korda konstitutsioonikohtusse ja kaotanud mõlemal korral. 2017. aasta petitioonil oli 2126 allkirja, põhjusena leidsid eelkõige venekeelsed lapsevanemad, et komi keelt pole vaja õpilastel kohustuslikus korras õppida. Kohus aga leidis viidates Komi Vabariigi Konstitutsioonile, kus riigikeelteks on märgitud komi ja vene keel, et vabariigil on õigus kehtestada komi keele õpetamine kohustuslikus korras.

2016/2017 aastal õpetati Komi Vabariigi 108 lasteaias komi keelt kui mitte emakeelt, ehk siis kõigile lasteaias käivatele lastele, sõltumata rahvusest. 76 lasteaias aga õpetati komi keelt kui emakeelt (kokku on vabariigis 349 lasteaeda), 165 lasteaeda ei puutunud komi keele õpetamisega üldse kokku.

Samal õppeaastal õpetati koolides komi keelt emakeelena 68 koolis ja 271 koolis kui riigikeelt. Teise variandi puhul õpetatakse mõningaid sõnu, aga eelkõige tutvustatakse Komimaa loodust, traditsioone ja rahvuslikke eripärasid. Kokku oli komi keele õpetamisega seotud 97% komi koolidest, tundidest võttis osa 66 % õpilastest.

Juba siis näitas komi keelt emakeelena õpetavate koolide hulk vähenemise tendentsi võrreldes 2010. aastaga: koolide arv vähenes 30 võrra ja komi keelt õppivate õpilaste arv 800 võrra.

2017. aastal muutis Venemaa president Vladimir Putini rahvuskeelte õppimise vabatahtlikuks, tema otsust toetas vastava seadusega emakeeltest 2018. aastal Venemaa Riigiduum.

Rahvuskeelte õppimine hakkas Venemaa kiiresti vähenema, 2020 õppis komi keelt ligi kolmandik õpilastest, samuti 2021. aastal. 85 % õpilastest puutusid kokku etnokultuuri teemadega (komi traditsioonid, kodulugu jms). Komi keele ja kultuuri õpetajaid oli 2021 558. Koole, kus õpetatakse komi keelt emakeelena on terve vabariigi peale 67 õpilasi oli 4088. Komi aktivistid märgivad, et komi keelt emakeelena õppivate õpilaste arv on vähenenud pea neli korda.

Viimatised andmed on 2022/23 õppeaasta kohta: haridusministeeriumi poolt 2023. aastal avaldatud andmete järgi õpetatakse komi keelt kui emakeelt, samuti kirjandust 66 koolis, õpilasi kokku 3585. See moodustab 3,5 % õpilaste koguarvust. Komi keelt emakeelena õpetatakse eelkõige maapiirkondades väikekoolides: keskmiselt tuleb kooli kohta 54 õpilast.

Komi keelt kui riigikeelt õpivad fakultatiivselt kõik rahvused, neid koole on Komi Vabariigis 151, kus õpib kokku 28 309 õpilast, mis omakorda moodustab 28 % koolide üldarvust.

Rahvuskultuurilise suunitlusega õppeaineid õppis 82 % kõikides kooliõpilastest.

Põhiline võitlus käib komi keele tundide pärast: komi keele ja kirjanduse tunde on komi keelt emakeelena õppivatel õpilastel on nädalas kaks-kolm, aga on ka koole, kus tunde on kuni viis.

Kahjuks ei leidu ka piisavalt noori inimesi, kes sooviksid omandada komi keele õpetaja eriala. Üliõpilaste puudumise tõttu on mitmeid kordi olnud ohus Sõktõvkari komi ja soome-ugri keelte teaduskonna eksisteerimine. Olemasolevadki komi keele õpetajad on raske probleemi ees, sest külakoolides nad ei saa tihtipeale vajalikku koormust täis ja on nad sunnitud õpetama ka teisi keeli. Tihtipeale on tulemuseks õpetaja lahkumine suuremasse linna, kus jälle omakorda pole komi keelt emakeelena õpetada kellelegi. Maapiirkondades õpitakse komi keelt eelkõige seal, kus komide osakaal kõrgem ja rahvuslik keeleline identiteet tugevam. Näiteks Ižma rajoonis õpib komi keelt kui emakeelt üle poole õpilastest, Kotkerosi rajoonis kolmandik, samas näiteks pealinnas Sõktõvkari vaid üks sajast õpilasest. Kaevanduste piirkonnas, Uhta ja Vorkuta linnades aga ei õpi komi keelt emakeelena teadaolevalt keegi ja ka komi keele riigikeelena õppijate arv jääb 10 % ümber.

Komi keel riigivõimu juures

Komi keele prestiiž on vabariigis madal. Kui riiginõukogus soovis rahvasaadik Jekaterina Djatškova 2023. aastal esitada küsimuse komi keeles, vastas spiiker: “meil pole siin kolhoos”. Samuti on põhjustanud palju teravaid väljaütlemisi mõningate komi aktivistide soov kaitsta end kohtus komi keeles.

Komi Vabariigis Rahvaste Sõpruse Maja juures tegutseva innovatiivsete keeletehnoloogiate keskuse allüksusena tegutseb Ametliku Tõlke Büroo, mis varem toimetas osakonna staatuses Komi Vabariigi Rahvuspoliitika ministeeriumi juures. Büroo tegeleb seaduste ja erinevate normatiivaktide, aga ka näiteks valimisbülletäänide tõlkimisega komi keelde, samuti osutab Riiginõukogule ja kohtutele sünkroontõlke teenust. Komi kohtutes on viimastel aastatel ette tulnud aina rohkem juhtumeid, kus on vajadus komi-vene, vene-komi sünkroontõlke järele. Asutuse töötajad jälgivad ka Komi Vabariigi koha- ja ametinimetuste, reklaamide ja toodete komikeelset õigekirjutust, samuti tegelevad nad leksikoloogiaga, eriti, mis puudutab komikeelset ühiskondlik-poliitilist sõnavara.

Raamatukogud, raamatud ja ajakirjandus

Komi Vabariigis on ilmselt probleeme rahvuskeelse kirjandusega, näiteks on teade Ussinski rajooni raamatukogust, kus komi rahvusest lugeja on soovinud laenutada komikeelset kirjandusklassikat nii rajoonikeskuses kui külaraamatukogudes, kuid piirkonnas komikeelset kirjandusklassikat polnudki. Väidetavalt ei panda komikeelseid raamatuid välja, sest raamatukogudel polevat selleks väljaandjate luba ega raha.

Komikeelseid raamatuid antakse siiski välja: 2021 aastal 43, 2022. aastal 14 ja 2023. aastal 21. Põhiosa kirjandusest moodustavad õpikud, ka metoodilised materjalid. Samuti on esindatud luule, proosat peaaegu üldse pole.

Sõktõvkari raamatupoes Ordõm müüakse rahvuskeelseid väljaandeid, see on ainuke pood, kus Komi Vabariigis on võimalik osta rahvuslikku kirjandust ja ajakirjandust. Poe ülalpidamine on probleemne, sest sissetulekud on väikesed ja lühendatud on poe lahtioleku aegu.

Komi keel ajakirjanduses, kirjanduses, raadios ja televisioonis

Komikeelne keskajaleht *Komi Mu* (Komimaa), tiraaž 2022 oli 2800 eks, ilmus kord nädalas, neljapäeviti. *VKontaktes* on 2380 jälgijat.

Noorte ajakiri *Ijõloga* (Kaja), ilmub kord kuus, 2020. aastal oli tiraaž 314 eks., *VKontaktes* 2400 jälgijat. 1991. aastast ajalehena ilmunud väljaanne muutus 2020 ajakirjaks.

Lasteajakiri *Bi Kinj* (Sädemeke) ilmub kord kuus (*VKontaktes* 3078 jälgijat), tiraaž umbes 1000 eks.

Kirjandusajakiri *Voivõv Kodzuv* (Põhjatäht) ilmub kord kuus, *VKontaktes* 1700 jälgijat. Tiraaž 320-430 eks. Viimane number 2025/5 oli 430 eks.

Huumoriajakiri *Tšuškanzi* (Herilane) ilmub kord kuus. *VKontaktes* 2900 jälgijat. Tiraaž 300 eksemplari, elektroonilise versiooni tellijaid oli 2022. aastal 500.

Tele- ja raadiosaated

Komis on vabariiklik telekanal „Jurgan“ kella 06.00-11.00 on seal valdavalt komi keelsed saated kokku 3 tundi, samuti õhtul 18.00-19.15, kokku 4 tundi päevas. Laupäev ja pühapäev on komikeelsetest telesaadetest peaaegu vabad, piirdudes eetriaajaga 6.00-7.45. Rahvuskeelseid saated on eelkõige hommikusel ajal 6.00-9.00 madala vaadatavuse ajal. *VKontaktes* ligi on telekanalil 8700 jälgijat.

Komikeelseteid uudiseid edastatakse föderalse telekanali Rossija 1 kaudu pool tundi tööpäevadel, neid edastab Komi gor (Komi Vabariigi tele- ja raadiokomitee). Lisaks on samal kanalil kolm korda nädalas komi kultuuri ja ühiskonda tutvustav saade „As mu võlõn“. Komi goril on *VKontaktes* 33 000 jälgijat.

Komi Vabariigist koordineeritakse ainulaadset projekti „Finno-ugorski mir“ – „Soome-ugri maailm“, mis esitleb eelkõige soome-ugri rahvaste rahvakultuuri tutvustavaid sündmusi, rahvariideid, käsitööd, muusikainstrumente, ka keeli. Saadet tehakse koostöös Komi, Jugra, Mari, Udmurdi, Karjala TV-dega. Formaati on toiminud juba 30 aastat: kui algselt oli saadete maht 30 minutit, siis tänapäevaks on see vähenenud 10-15 minutile.

Raadiosaateid komi keeles vahendab samuti raadiojaam Komi gor, esmaspäevast reedeni hommikust lõuani mitte üle nelja tunni päevas.

On olemas internetiraadio Jurgan komi ja vene keeles (*VKontaktes* 1900 jälgijat).

[Коми язык: в Яндексе есть, в школах — нет, библиотекари разводят руками](#)

[Замминистра образования Коми: «Вопрос - изучать или не изучать коми язык в школе - не обсуждается» « БНК](#)

[Лидерами по изучению коми языка как родного в школах остаются Ижемский, Усть-Куломский и Корткеросский районы | Комиинформ](#)

[Почему стоит учить коми язык в наше время? | Национальный акцент](#)

[В школах Коми сохранится обязательное обучение национальному языку](#)

[В Минобрнауки намерены сохранить часы изучения коми языка и литературы « БНК](#)

[Сохраняя и развивая коми язык: Бюро официального перевода Республики Коми расширяет возможности | Комиинформ](#)

[Лидерами по изучению коми языка как родного в школах остаются Ижемский, Усть-Куломский и Корткеросский районы | Комиинформ](#)

<http://finugor.ru/news/v-treh-municipalitetah-respubliki-otkazalis-priznat-komi-yazyk-r-odnym>

[Радио и телевидение на коми языке | komikyv.ru](#)

<https://komidaily.com/2025/01/30/speak-komi>

[В приоритете – семья, молодежь и коми язык - «Регион». Журнал о Республике Коми](#)

[Телевизионная программа на неделю телеканал Юрган '](#)

[Ас му вылын – ГТРК «Коми Гор»](#)

Handi ja mansi keeled

Handi-Mansimaa (Handi-Mansi Jugra autonoomne ringkond) on Venemaa föderatsiooni subjekt, mis asub Uurali föderaalringkonnas ja on osa Tjumeni oblastist. 70% elanikest on venelased. Handid ja mansid moodustavad territooriumi elanikest mõlemad umbes protsendi. Mansisid on 2020. aasta rahvaloenduse andmeil 12 228, keele valdajaid 1 346 ja neid, kes pidasid mansi keelt emakeeleks 2093 inimest ehk 17 % mansidest. Seega mansi keelt pidas emakeeleks enam inimesi, kui oli mansi keele valdajaid.

Hante oli 2020. aasta rahvaloenduse andmetel 31 467, keele valdajaid 9 230 ja 13 691 hanti ehk 44 % hantidest pidas handi keelt emakeeleks. Seega ka handi keelt pidas emakeeleks enam inimesi kui oli handi keele valdajaid.

Mõlemad rahvad on kiiresti venestumas: mansidest on keele valdajaid umbes kümnendik mansidest ja hantide puhul veerand hantidest.

Samas on huvitav, et manside ja hantide koguarv näitab aastail 2010-2020 kasvutendentsi. Siin on mitmeid asjaolusid, eelkõige see, et laste arv mansi ja handi peredes endiselt suur ja teiseks, põlisrahvastele kohaldatud soodustused mõjutavad ka segapere lapsevanemaid panema oma lapsi kirja mansidena või hantidena. Ka keele valdamise koha pealt on teateid, mille järgi kümnekond mansi või

handikeelset sõna oskav hant või mansi laseb end kirja panna põlisrahva keele valdajana.

Handi ja mansi keelt õpitakse nagu mujagi Venemaal rahvuskeeli kaks tundi nädalas ning kirjandust üks tund nädalas, kuni 8. klassini. 2018. aastast õpitakse rahvuskeeli fakultatiivselt väljaspool ametlikku õppeplaani vanemate või ka volitatud inimeste nõusolekul. Kes keelt ei valda, neile on ette nähtud handi või mansi keele ning kirjanduse tutvustamine, kokku kaks tundi nädalas. Keeli ei õpetata kõikjal Handi-Mansi autonoomses ringkonnas, kus on kokku 1,47 elanikku, vaid eelkõige piirkondades, kus handid ja mandsid elavad, kokku 43 000 inimest, vastavalt viies ja kolme rajoonis.

Mansi keele kohta on täpsemalt teada, et 2024. aastal õpetati keelt kahes lasteaias. Mansi keelt õpetati kolmes põhikoolis ja keele õppijate arv on pidevas kahanemise tendentsis.

Kõige suuremaks probleemiks peetakse keele õpetamise juures asjaolu, et nii lapsed kui ka lapsevanemad ei soovi neid õppida ega ka seda, et õpetataks rahvuskeeli, põhjuseks tuuakse asjaolu, et need keeled pole perspektiivikad. Veel on mureks riigi poolt kinnitatud õppevahendite puudus, sest riiklik ekspertiis võtab palju aega.

Handi ja mansi keelt õpetatakse Nižni-Vartovski riiklikus ülikoolis, Surguti riiklikus ülikoolis ja Surguti riiklikus pedagoogikaülikoolis, kuid ringkonna tähtsaimas, Jugra ülikoolis enam mitte. Kõigis eelnimetatud koolides on pedagoogiline suund ja valmistatakse ette õpetajaid. Õpetatakse handi filoloogiat, handi keelt ja õpetamise metoodikat ning handi ja mansi keeli.

Lisaks õpetatakse handi ja mansi keelt, nii nagu kõiki teisi põlisrahvaste keeli Peterburi A. Herzeni nim. Venemaa Föderatsiooni Põlisrahvaste Riiklikus Pedagoogilises Ülikoolis. Eelkõige tulevad sealt keeleteadlased, aga ka pedagoogid.

Põlisrahvaste keeli piirkonnas kasutuses eriti märgata pole, ka ametiasutuste ja tänavanimetuste puhul mitte.

Ajakirjandus, raadio ja televisioon

Handi-mansi autonoomses ringkonnas on raadios ja televisioonis siiski handi- ja mansikeelsed saated, näiteks 2024. aastal oli mõlemas keeles raadiosaateid kaks korda nädalas, uudised ja jutusaade.

Handi keeles ilmub väljaanne Hantõ Jasang (Handi Sõna) kaks korda kuus, tiraaž 2025. aastal 2166 (2017. aastal oli 1700). Tiraaž on tõusnud ja selle taga on ilmselt asjaolu, et ajalehte jagatakse nüüd tasuta.

Mansi keeles ilmub väljaanne Luima Seripos (Koit), kaks korda kuus, 2025. aastal tiraažiga 1710 (2017. aastal oli 400 eksemplari). Ajalehte jagatakse tasuta.

Mansi keeles ilmus veel hiljuti lasteajakiri [Vitsam](#), 4 korda aastas. Viimane sissekanne VKontaktes oli 2024. aastal.

Mõlemad ajalehed on väga hästi PDF vorms kättesaadav nende [kodulehel](#). VKontaktes [Ханты Манси Мир | Хӧнты ясӑн | Лӱимӓ сэрипос](#) on 4200 jälgijat.

Handi keeles ilmub Jamali-Neenetsi autonoomses ringkonnas veel ajaleht Luh Avt (Angali neem) [«ЛУХ АВТ» - газета на ханты языке](#), 2200 jälgijat. Handikeelsed artiklid on ka kord kuus ilmuval väljaandel Krasnõi Sever (tiraazh 1340).

Handi keeleaktivist Larissa Miljahhova eestvedamisel loodud venekeelne, handi elu puudutav handi keele grupp "Ma armastan handi keelt" [Я люблю хантыйский язык](#), 2700 jälgijat.

Handi-Mansi ringkonnas on viimastel aastatel toimunud regulaarselt ka ülevenemaalisi soome-ugri kirjandussündmusi vt. [Hantõ-Mansiiskis toimub III soome-ugri kirjanike konverents - Fenno-Ugria](#)

Neenetsi keel

Neenetseid elab Venemaa põhjarannikul Arhangelski oblasti Neenetsi, Tjumeni oblasti Jamali Neenetsi ja Taimõri (Dolgaani-Neenetsi) autonoomses ringkonnas. Näiteks Tjumeni oblastis asuvas Jamali Neenetsi autonoomses ringkonnas elab 516000 inimest, kellest neenetseid on 5%. Kokku loendati 2021 Vene Föderatsioonis neenetseid 49 646 inimest, neenetsi keelt valdas 24 487 inimest ja neenetsi keelt pidas emakeeleks 38 015.

2022/23 õppeaastal oli neenetsikeelseid lasteaedu ringkonnas kuus ja neis õppis 222 last. Neenetsi keele tundide arvu lasteaedades ei ole teada.

Esimesest kuni neljanda klassini õpitakse mõningates koolides neenetsi keelt enamasti fakultatiivselt, kokku 34 maa-(tundra-)koolis ja kolmes linnakoolis. Neist 19 kooli oli Jamali-Neenetsi autonoomses ringkonnas. 2022/2023 oli Neenetsi autonoomses ringkonnas selliseid koole 9, neis õppis neenetsi keelt 655 last. Tundide arv nädalas on 1-2 tundi ja neenetsi keele õpetajatele on ette nähtud 15 % kõrgem palk. Neenetsi keelt järgmistes kooliastmetes üldiselt ei õpita, nt 10-11.klassis vaid tund fakultatiivselt ühes Neenetsi autonoomse ringkonna ja ühes Jamali-Neenetsi autonoomse ringkonna koolis, Taimõris koguni neljas koolis.

Kõrgemal tasemel on neenetsi keelt võimalik õppida Peterburis A. Herzeni nim. Põlisrahvaste Pedagoogikaülikoolis, neenetsi keele õppetunde on 8 nädalas.

Kesk-eriõppeasutustest õpetatakse neenetsi keelt Narjan-Mari humanitaarkolledžis ja Neenetsi autonoomse ringkonna põllumajandustehnikumis, Jamali–Neenetsi põllumajandustehnikumis Salehardis ja Taimõri kolledžis Dudinkas. Neis õppeasutustes kõigub tundide arv nädalas 2-4.

Konverentsidel ja nõupidamistel on välja öeldud, et Jamali-Neenetsi, aga eriti Neenetsi autonoomses ringkonnas pole piisavalt neenetsi keele õpetajaid ja kui neenetsi keele õpetaja õpetab neenetsi keelt fakultatiivselt, siis ilma lisatasuta ettenähtud.

Mõnel pool kultuurikeskustes on aga neenetsikeelsed kursused ja on olemas neenetsi keele kool. Näiteks Narjan-Mari rahvuskultuurikeskuses toimib neenetsi keele kool „«Ненэй’ вада» («Настоящее слово»), kus tänavu oli kümmekond lõpetajat. Märgitakse, et kõik nimetatud võivad neenetsi keeles vestelda, rääkida oma kodumaast, oma elukutsest, sugulastest ja tunnevad arvude nimetusi. Selle kooli on lõpetanud näiteks neenetsi noormees, kes loeb Neenetsi autonoomse ringkonna uudiseid kohalikus televisioonis, mis käivitus tänavu.

Televisioon, raadio ja ajalehed

Neenetsi AO telekanalil Rossija 1 tuli 2025. aasta jaanuaris eetrisse esimene neenetsikeelne uudistesaaade „Nerm sjo“, mis kestis 12 minutit. Neenetsi keel kõlas seal küll konarlikult, ükski intervjueritavatest neenetsi keelt kuuldavasti ei osanud. Saade on eetris kord nädalas, pikkus 10-15. VKontaktes on saate vaatajaid 3000. Jamali-Neenetsi autonoomses ringkonnas on telekanalil Jamal-Region kaks korda nädalas uudised “Ялэмдад нумгы” ja kaks korda kuus uudisteprogramm “Тасу ява” ringkonna Tazovi rajooni elanikele. Mõlemate saadete pikkus on 30 minutit.

Neenetsi keelne ajaleht Narjana Ngern (Punane tundra) on ainuke neenetsikeelne ajaleht maailmas, ilmub Jamali Neenetsi autonoomses ringkonnas kord nädalas. Tiraaž üle 3000 ja VKontaktes on ajalehel [Няръяна Нгэрм - старейшая газета Ямала](#) 5500 jälgijat. Ajalehe vahel ilmub ka väike lasteleheke „Mõniko“.

Neenetsi autonoomse ringkonna ajaleht Narjan Võnder (Punane tundralane) ilmus varem kolm korda nädalas vene ja neenetsikeelsena tiraažiga ligi 5000. Praegu on ajaleht venekeelne, aga ilmub aeg-ajalt neenetsikeelne vaheleht „Jalumd“, mille prestiiž on madal, seal on tõlkematerjalid vene keelest. Ajalehte antakse välja kaks korda nädalas ja see on pensionäridele tasuta.

Neenetsi autonoomses ringkonnas on raadios Rossija 1 kord nädalas regionaalsed uudised neenetsi keeles. Jamali Neenetsi autonoomses ringkonnas tegutseb kohalik raadio Jamali regioon, mis edastab neenetsikeelset uudistesaadet „Jamal jun“ kord nädalas tund aega, lisaks tunnine kultuurisaade „Nedarma“. Taimõri poolsaarel on kanalil Rossija 1 neenetsikeelne uudistesaaade, mis on eetris 30 minutit nädalas.

Huvitav nähtus on [Ненэй Вада Neney Vada](#) Youtube'is, mida veab Albert Otoketto.

Neenetsi keele olukorra kohta võiks arvata, et võrreldes teiste rahvastega läheb hästi, aga Neenetsi Autonoomsesse ringkonda 2022. aastal tehtud ekspeditsiooni tulemusel selgus, et neenetsi keelt kasutatakse aktiivselt ainult Jamb to põhjapõdrakasvatavate piirkonnas Neenetsi autonoomse ringkonna idaosas. Ringkonnas valdab 6713 seal elavatest neenetsitest neenetsi keelt vaid 750.

On arvatud, et neenetsi keele olukorda halvendas COVID-19, sest surid paljud vabalt neenetsi keelt rääkivad vanemad inimesed.

[Ученые: Ненецкий язык активно используют только в одной общине НАО\).](#)

[Art Leete. Neenetsite mured ja mineviku kaja. Sirp, 26.05.2023](#)

Nganassaani keel

Nganassaanid elavad Taimõri poolsaare lõuna- ja keskosas Põhja-Jäämere ääres. 1989. aastal elas Taimõri poolsaarel (u 400 000km²) 55 000 elanikku. Nganassaane loendati 2020/2021 687 inimest, nganassaani keele rääkijaid on Vene Föderatsioonis kokku 300 ja huvitav märkida, et nende arv on suurenenud. Paari keeleentusiasti, näiteks Svetlana Žovnitskaja väitel on olemas ka noori nganassaani keelt vabalt rääkivaid inimesi.

Nganassaani keelt on võimalik õppida Peterburis, A. Herzeni nim. Põlisrahvaste Pedagoogikaülikoolis, samuti vabatahtlikult Volotšanka koolis. Volotšanka lasteaias on „keelepesa“, kus õpib 20 last, Dudinka koolis aga on võimalik nganassaani keelt õppida ka kooliprogrammi alusel, algkoolis. Kokku õpib 78 last. Praeguseks on ilmunud aabits, õpikuid ja ka metoodilisi materjale.

Aegajalt ilmub ajalehe Taimõr vahel nganassaani keelseid lisalehti, samuti Dudinka raadios on nganassaanikeelseid raadiosaateid, väidetavalt uudiseid 15 minutit päevas.

Eenetsi keel

Rahvaloenduse 2020/21 järgi on eenetseid 201, eenetsi keele valdajaid 97 ja eenetsi keelt peab emakeeleks üle kolmandiku eenetsitest.

Eenetsite traditsiooniline asuala on olnud Krasnojarski krai põhjaosas Taimõri poolsaarel Jenissei jõe vasakkaldal jõe suudme lähedal. Eenetsi keele rääkijaid on alla saja inimese, põhiliselt vanemad inimesed, siiski õpitakse eenetsi keelt Taimõri poolsaare Potapovi küla lasteaias, kus on toimiv keelepesa, samuti Potapovi küla algkoolis ja põhikoolis on eenetsi keel fakultatiivainena.

Sõlkupi keel

Sõlkupid, 2020/2021 rahvaloenduse põhjal 3458 inimest on samojeedi rahvas Lääne-Siberi põhjaosas Tomski oblastis, Tjumeni oblastis ja Krasnojarski kraisis. Kõnelevad sõlkupi ja vene keelt. Oma keelt valdab 975 inimest.

Sõlkupi keelt on võimalik õppida Peterburis, A. Herzeni nim. Põlisrahvaste Pedagoogikaülikoolis. Sealt tulevad põhilised sõlkupi keele spetsialistid.

Sõlkupi keelt õpitakse fakultatiivselt veel viies külakoolis Jamali Neenetsi autonoomses ringkonnas, samuti Tomski oblastis. Salehard on ainuke linn, kus kohalikus internaatkoolis on võimalik õppida sõlkupi keelt. Samuti on sõlkupi keel kui õppeaine Salehardi pedagoogilises koolis

Ajalehed, raadio ja televisioon

Sõlkupikeelsed raadiosaated on vaheaegadega toiminud alates 1986. aastast, 1998. aastast on 15 minutised raadiosaated Salehardis järjepidevad.

Telekompanii Alianss transleerib Krasnoselkupi külas teleülekandeid sõlkupi keeles kokku 15 minutit nädalas, sama toimub 15 minutit Tarko Sale külas.

Sõlkupi keelel on Youtube'i kanal [Селькупский язык ТО * Южноселькупский язык](#) 135 tellijaga.

Sõlkuppidel, täpsemalt Sõlkupi kultuurikeskusel on oma lehekülg VKontaktes [МУК ЦКС «Центр селькупской культуры»](#) 200 jälgijaga. Sõlkupid kuuluvad ka põlisrahvaid kondavasse assotsiatsiooni Jamal potomkam.

Kirjandust sõlkupi keeles pole, kuid viimastel aastatel on ilmunud kooliõpikuid ja sõnastikke.

[Языки и культуры — Мансийский язык](#)

[Методические рекомендации по итогам оценки качества подготовки по учебному предмету «родной \(мансийский\) язык и](#)

[Использование медиакорпусов в преподавании мансийского языка для развития познавательных интересов школьников \(из опыта работы учителя мансийского языка Л.Н. Карпенко\)](#)

<https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologii-povysheniya-dostupnosti-resursov-mansiyskogo-yazyka-aspekty-primeneniya-tsifrovyyh-platform/viewer>

[ЯЗЫК И ОБЩЕСТВО](#)

[В некоторых школах Югры решили ввести курс мансийского языка](#)

[Suure Venemaa varaaib toetab võimude väitel neenetseid heldelt - Eesti Päevaleht](#)
23.11.2010

[Новости Югры: преподавание в университетах региона языков народов Севера и создание молодёжного правительства ХМАО – GoArctic.ru](#)

[Сергей Тайбарей: «Родной язык должен звучать с телеэкранов»](#)

[Ненецкий язык](#)

[Изучать родной ненецкий язык важно с самого раннего возраста](#)

[Светлана Жовницкая: «Меня зовут Дизар»](#)

[Лесной энецкий язык — все самое интересное на ПостНауке](#)

[Art Leete: Obi ugri sõjakunsti kujunemine ja hiilgus | Arvamus | ERR](#), 21.04.2024

Raamatud ja brošüürid soome-ugri keeltes

Rahvuskeel 2021 2022 2023 2024

Komi	43	14	21	19
Permi-Komi	1	-	-	6
Mari (ka mäemari)	31	25	33	33
Udmurdi	55	8	16	16
Mokšamordva	7	4	15	10
Ersamordva	7	4	13	7
Karjala	3	8	2	2
Vepsa	3	5	1	3
Handi	20	7	13	12
Mansi	8	8	3	3

Neenetsi	18	4	6	21
Saami	1	-	1	-
Sõlkupi	-	-	-	7
Vadja	1	-	-	-
Nganassaani	1	-	-	-

Andmed hõlmavad ka õpikud ja ajakirjad. Teataval määral ilmub ka kakskeelseid raamatuid, neid selles tabelis kajastatud pole. Võrreldes 1990ndatega on vähenenud tunduvalt suuremates soome-ugri keeltes väljaantavate raamatute ja brošüüride arv. Proportsionaalset suur on põlisrahvaste (neenetsid, handid, mansid – rahvad, keda on alla 50 000) keeltes väljaantavate raamatute ja õpikute arv. Sõda Ukrainas pole tuntavalt mõjutanud soome-ugri keeltes väljaantava trükikirjanduse mahtu, kuid toimub pidev vähenemine.

Võrdluseks: 2023. aastal anti tatari keeles välja 241 raamatut, jakuudi keeles 161, baškiiri keeles 70 (aasta varem siiski 150), tšuvaši keeles 65.

2024. aasta I poolaastal anti Venemaa Föderatsiooni rahvuskeeltes (v.a. vene keel) ainult 812 raamatut, veel 2023. aastal 1760. Ka vähenes erinevates keeltes väljaantavate raamatute arv. Rahvuskeelte raamatute trükkimise vähenemist saab seletada toimuva rahvuskeelte marginaliseerimise ja väljasurumisega Venemaa Föderatsiooni haridus-, kultuuri ja ka ühiskonnaelust.

[Выпуск переводной литературы. 2024 г. \(01.01.2024 - 31.12.2024\)](#)

[Книгоиздание на языках народов России: проблемы и перспективы \(на основе статистики за 2019–2023 гг.\) | Сухорукова | Научные и технические библиотеки](#)

[Обзор книгоиздания в России: в лидерах снова Анна Джейн и Федор Достоевский](#)

9. SOOME-UGRI RAHVASTE TEADUSELU

Fennougristika ja soome-ugri rahvaste ja kultuuride uurimisel on pikad ajaloolised traditsioonid, mis ulatuvad 18.-19. sajandisse. Eesti teaduses toimus sellel suunal uus ärkamine emakeelse rahvusülikooli tekkega 1919. aastal. Enne II maailmasõda jäid otsekontaktid idapoolsemate fennougristidega poliitilistel põhjustel siiski harvadeks. Vaid mõned eesti teadlased (näit Julius Mark, 1925) said teha

uurimistööd otse Venemaa soome-ugri rahvaste seas. Hõimurahvaste uurimises ja hõimuliikumises üldse oli põhiline Eesti, Soome ja Ungari koostöö, mis tugines varasemalt kogutud materjalidel või siis uutel allikatel, mida sai koguda näiteks Liivi rannast, Eesti Ingerist või mujalt.

Koos Eesti haaramisega Nõukogude Liitu ning iseäranis pärast II maailmasõda muutusid fennougristikateaduses otsekontaktid Venemaa fennougristide, sealsete ülikoolide ja uurimiskeskustega tihedamaks. Kujunesid välja, milliste rahvaste ja piirkondade lähema uurimisega üks või teine regioon ja ülikool tegeleb. Eesti uurijate lähemaks uurimisalaks jäi vadja, isuri ja liivi keel. Siiski ulatusid Eesti rahvusteadlaste ekspeditsioonid ka kaugemate hõimurahvaste juurde Kesk-Venemaal või Lääne-Siberis. 1960. aastast pandi alus ka rahvusvaheliste fennougristika konverentside traditsioonile (*Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum / CIFU*), kust said osa võtta ka teadlastel väljastpoolt Nõukogude Liitu (Soome, Ungari jm).

Nõukogudeaegses fennougristikas oli määrava tähtsusega Paul Ariste isik ja tegevus. Alates 1950-ndatest aastatest asus ta Tartusse aspirantuuri koondama idapoolsete hõimurahvaste noori teadlasi. Nendega tehtav töö ei piirdunud sisus vaid erialateadusega. Eestis viibitud aastate jooksul kogesid nad teistsugust suhtumist oma rahvusesse ja süsteemi. Paul Ariste juhendamisel läbis toonases TRÜ-s aspirantuuri umbes poolsada soome-ugri aspiranti. Võib öelda, et sellelaadsed kontaktid ning nende põhjal kujunenud võrgustikud (näiteks ka Ingrid Rüütli loodud soome-ugri etnomusikoloogia alane üleliiduline koostöövõrgustik) ei minetanud koheselt oma tähtsust ka pärast Nõukogude Liidu kokkukukkumist. Loomulikult hakkasid otsekontaktid hõrenema seoses Eesti taasiseseisvumise ning riigipiiride kehtima hakkamisega, samuti seoses põlvkonnavahtusega. Siiski on viimase ajani jätkunud erinevate fennougristikafoorumite traditsioon nii läänes kui idas, samas on see oluliselt muutunud seoses viimaste aastate olukorraga. Sidet aitas hoida ja taastada ka Hõimurahvaste Programmi stipendiumisüsteem, mis iseäranis 1990-ndatel tõi ida poolt Eesti ülikoolidesse õppima kümneid soome-ugri noori.

Venemaa soome-ugri teaduskeskused ja teaduspoliitika Venemaal

Tähtsaimad teaduskeskused Venemaal, kus soome-ugri keeleteaduse, etnograafia, folkloristika ja muude teemadega tegeldakse on ennekõike rahvusvabariikide ja -piirkondade ülikoolid ning VF Teaduste Akadeemia uurimisinstituudid (Petroskois, Saranskis, Joškar-Olas, Sõktõvkaris, Hantõ-Mansiiskis jm), samuti suuremate keskuste (Moskva, Peterburi) ülikoolid ja instituudid, kus tegeldakse soome-ugri keeleteaduse, folkloristika, etnograafia, antropoloogia, ajaloo jms distsipliinidega. Teadaolevalt on uurimisinstituutide ja ülikoolide juhtkonnad algusest peale väljendanud toetust Venemaa kallaletungile Ukrainasse. 4. märtsil 2022 tehtud VF ülikoolide rektorite kogu ühispöördumisele on alla kirjutanud ka soome-ugri regioonide ülikoolide rektorid ([Обращение Российского Союза ректоров](#)). Sellised

pöördumised seavad ideoloogilise surve alla ka uurimisasutuse reatöötajad. Samas on teada, et välismaa kolleegidega kontaktis olevate uurijate vastu on julgeolekuorganite esindajad huvi tundnud ka juba enne Ukraina sõja puhkemist.

Venemaa teadussüsteem on hierarhiline ning samas ka n-ö paralleelne. Hierarhilisuse all võib ühelt poolt mõista loomulikult teadlaskarjääril liikumist ning vastavatest saavutustest tulenevaid positsioone ja eeliseid. Samas tähendab see ka seda, et piiratud ressursside ning eelistuspoliitika juures on see kaasa toonud kohalikemate ja keskustest kaugemate (sh soome-ugri regioonide) (noorem)teadlaste suhteliselt piiratud väljavaated otsekontaktideks teiste (saati välismaiste) kolleegidega. Süsteem eeldab ka neilt publikatsioone ja esinemisi konverentsidel, samas on see võimalik ainult mõnel korral aastas näiteks mõnedel kesksetel konverentsidel, kuhu jõudmiseks tuleb mängu panna isiklikke ressursse. Venemaal konverentsidel viibides on olnud võimalik kuulda lugusid, mille järgi napipalgaline teadlane peab ootama aasta lõppu ning lootma, et ta instituudil on jäänud alles mingeid rahasid aasta jooksul käidud konverentsikulude hüvitamiseks. Võib juhtuda, et raha siiski „ei jätku“ ning asutuses ette nähtud vahendid katavad vaid direktori ja/või juhtivateadlaste (ning meesteadlaste puhul nende prouade) lähetuskulusid ja muud kaasnevat.

Paralleelsuse all võib mõista seda, et Venemaa teadlaskond jaguneb oma orientatsioonilt, uurimisviisilt ja -tulemustelt sellisteks, kelle uurimispädevus on kontaktis lääne kolleegide omaga (ennekõike iseloomulik suuremate keskuste ülikoolide teadlastele) ning nendeks, kelle oma mitte. Viimasel juhul tähendab see esmajoones inglise (ja teiste keelte) mitteoskamist ning piirdumist venekeelse ja -meelse teadusruumiga. On paradoksaalne, kuid vaid venekeelse pädevusega võib tõusta üsna kõrgele. Vene keelde on tõlgitud aastakümnete jooksul hulgaliselt lääne teadlaste uurimusi ning nii saab nendega üldjoontes kursis olla ka läänelike uurimistraditsioonidega kunagi otsekontaktis olemata. Pole aga välistatud ka hulgalised juhud, kus Venemaa (sh soome-ugri) humanitaarteadlaste pädevus ka tänapäeval piirdubki vaid nõukogudeaegse ja natuke hilisema kompetentsiga, milles lääne teadustulemused kajastuvad mittesisuliselt ning vaid sporaadiliselt. See iseloomustab sageli ka soome-ugri teadlasi, ka nooremaid, kelle pagasi huvitavaim osa ongi vahetud eriteadmised kohalikus spetsiifikas.

Muutlik suhe läände

Umbes kümnekonna aasta eest ka Venemaa teaduspoliitikas suurenema institutsionaalselt suunatud orienteerumine suuremale rahvusvahelisusele. Venemaa asus oma teaduselu ümber suunama ja formaliseerima vastavuses lääne standarditele. See tähendas näiteks soovi tõsta oma teadusajakirjade rahvusvahelist reitingut, reateadlastele aga ka seda, et erinevalt varasemast ei saanud nad enam keskenduda töömahukate (aga sageli ka sisult huvitavamate) teadusmonograafiate kirjutamisele, vaid pidid asuma „tootma“ artikleid, mis kuidagi sobituksid lääne

ajakirjadesse. See nõue pole ilmselt kadunud ka nüüd nagu võib järeldada Venemaa teadlaste saadetud publikatsioonidest läänes, sealhulgas Eestis ilmuvatele kõrge reitinguga ajakirjadele (näiteks *Linguistica Uralica*, *Folklore* jvm).

Need ponnistused on mõnigi kord formaalsed ja väheesisulised. Kohalike keskuste uurijate (sageli ka soome-ugri teemadel) lääne allikate ja meetodite tundmine ei ole sisuline ja ajakohane. Samas näib, et Venemaa teadlased peavad ikkagi endiselt olema mingil moel rahvusvaheliselt orienteeritud. Et lääne teadus on kõrgetasemeline, ei saa nad piirduda ka ainult kolmandate riikide teadusfoorumite ja -väljunditega.

Samas on seoses viimaste aastate sündmustega avaldatud ka otseselt kahetsust varasemast vahendite „raiskamise“ kohta, mis läksid lääne teaduselu kurssi viimisele, samas, kui „nüüd“ peaks keskenduma üksnes „Vene maailmale“ ka teaduses, nii VF-s kui „sõbralikes riikides“ (vrd Vitebsky 2025: 250). See tendents võib järjest süveneda, eriti kui arvestada asjaolu, et sajad Venemaa teadlased, sageli just edumeelsemad ja rahvusvaheliselt orienteeritumad, on viimastel aastatel leidnud võimaluse Venemaalt lahkuda ja tööle asuda lääne uurimiskeskustes, kui nad seal juba varem ei töötanud.

Venemaalt lahkunud teadlastest on uutes oludes ehk enim toimekad antropoloogid, keda oma füüsilistest uurimispiirkondadest ilmajäämine otseselt puudutab. Nende ja lääne kolleegide ühisfoorumitel on arutluse all ka poliitilised küsimused ja uued valikud (vrd Melnikova & Vasilyeva 2024). Ollakse poliitiliselt motiveeritud. Neenetseid uurinud Ohio ülikooli kaasprofessor Dmitri Arzytov algatas kohe pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse Vladimir Putinile adresseeritud Vene antropoloogide sõjavastase petitsiooni, millele on allkirja andnud üle 1000 teadlase (sh Venemaal; <https://www.easaonline.org/news/russiapetn.shtml>, [Петиция · Российские антропологи против военных действий России на территории Республики Украина - Финляндия · Change.org](https://www.change.org/p/petition-to-vladimir-putin-to-stop-the-war-in-ukraine)).

Teadusüritused Venemaal

Soome-ugri uurimustes on Venemaal välja kujunenud mitmed regulaarselt toimuvad konverentsid keeleteaduses, etnoloogias, folkloristikas, ühiskonnauuringutes. Suurim neist on seitsmendat korda toimunud ülevenemaaline fennougristide konverents, mis leidis aset 27.-30.juunil 2024 Mari Vabariigi pealinnas Joškar-Olas asuvas Mari rahvusteatri – „Tänapäeva fennougristika: teadus-ühiskond-kultuur“

(*Всероссийская научная конференция финно-угроведов*, [VII Всероссийская научная конференция финно-угроведов «Современное финно-угроведение: наука – общество – культура» открыла свою работу | 29.06.2024 | Йошкар-Ола - БезФормата](https://www.vsefinno-ugrovedov.ru/), [Venemaa fennougristid pidasid konverentsi - Fenno-Ugria](https://www.fenno-ugria.org/)

Konverentsist võttis osa 300 teadlast 19 Venemaa Föderatsiooni regioonist. Teadlasi vabariigi valitsuse juht Juri Zaitsev, vabariigi seadusandliku kogu spiiker Anatoli

Smirnov, valitsuse juhi esimene asetäitja Jevgeni Kuzmin, info-, kultuuri- ja rahvuspoliitikaminister Konstantin Ivanov, Joškar-Ola linnapea k.t. Anton Trudinov. Vabariigi juhtkond autasustas paljusid väljapaistvaid fennougriste kõrgete autasude ja tänukirjadega.

Oma tervitused olid konverentsile olid saatnud Venemaa Föderatsiooni Fennougristide Komitee esimees, akadeemik Anatoli Rakin (komi), Venemaa Soome-Ugri Rahvaste Assotsiatsiooni esimees, Venemaa Föderatsioonisõukogu senaator Pjotr Tultajev ja Soome-Ugri Rahvaste Riikliku kultuurikeskuse juhataja Tatjana Barahova. Järgnenud leinaseisakuga mälestati viie aasta jooksul lahkunud fennougriste.

Plenaaristungil esinesid Mari keele-, kirjanduse ja ajaloo instituudi direktor, filoloogiakandidaat Ljudmila Grigorjeva ettekandega "Moodne fennougristika: saavutused ja uued arenguvektorid"; ülevenemaalise ravim- ja aroomitaimede instituudi nõunik, farmaatsiateaduste doktor, professor Praskovia Mizina ettekandega "Ametlik meditsiin ja soome-ugri rahvaste traditsioonid ravimtaimede kasutamisel"; Udmurdi ajaloo-, keele- ja kirjanduse instituudi ajaloo-osakonna juhtivteadur, ajaloodoktor Nadežda Šutova ettekandega "Udmurtide etnogeneesi uurimise väljavaated praegu: allikad, lähenemisviisid, probleemid"; Venemaa teaduste akadeemia korrespondentliige, Venemaa A. Herzeni nim. riikliku pedagoogikaülikooli uurali keelte, rahvaluule ja kirjanduse osakonna juhataja. Sergei Möznikov "Mõned aspektid turkismide etümoloogilisest analüüsist soome-ugri keeltes"; Mordva riikliku ülikooli soome-ugri keelte kateedri juhataja, keeleteaduste doktor Juri Antonov ettekandega "Kaasaegse mordva kirjanduse ideoloogiline ja žanriline eripära".

Seejärel jätkasid konverentsil osalejad oma tööd Mari riikliku ülikooli ruumides toimunud sektsioonides teemadel: "Soome-ugri keelte ja nende murrete ajaloolise ja kaasaegse leksikoloogia aktuaalsed küsimused", "Soome-ugri keelte morfoloogia ja süntaksi probleemid", "Soome-ugri rahvaste kirjakeelte ajalugu", "Folkloor kui etnokultuurilise maailmapildi peegeldus", "Tänapäeva soome-ugri kirjandusteaduse teoreetilised ja metodoloogilised aspektid", "Soome-ugri rahvaste ajaloo küsimusi", „Soome-ugri rahvaste kultuuriruum ja haridus“, „Soome-ugri kirjanduse kunstilise sisu teadusliku mõtestamise kogemus“ jt.

Konverentsi ajal toimus Venemaa Föderatsiooni fennougristide komitee istung, kus valiti organisatsioonile uued juhid ja määrati järgmise konverentsi toimumise paik. Uueks esimeheks valiti Mari keele-, kirjanduse- ja ajalooinstituudi vanemteadur, keeleteadlane Oleg Sergejev. Oleg Sergejev õppis aastail 1986-1989 Tartu ülikoolis aspirantuuris, ta on akadeemik Paul Ariste üliõpilane. 1990. aastal kaitses ta Tartu ülikoolis kandidaativäitekirja teemal „Mari keele käsikirjalised sõnaraamatud XVIII-XIX sajandil“, juhendajad Paul Ariste ja Eduard Vääri. Fennougristide komitee esimehe asetäitjaks valiti aga Mordva riikliku ülikooli keeleteaduskonna dekaan Ivan Rjabov. Järgmine konverents otsustati korraldada viie aasta 2029 Saranskis.

Eelmised konverentsid on toimunud Joškar-Olas (1994), Saranskis (2000), Sõktõvkaris (2004), Hantõ-Mansiiskis (2009), Petroskois (Petrozavodsk) 2014, Ižkaris (Iževsk) 2019. Vaata fotosid Venemaa Föderatsiooni VII fennougristide konverentsist keskkonnas [Vkontakte](#).

Soome-ugri uurimistemadele suunatud sektsioone korraldada ka suurtel ülevenemaalistel erialateadlaste foorumitel – nagu näiteks Ülevenemaaline antropoloogide ja etnoloogide konverents (*Конгресс антропологов и этнологов России*) või Ülevenemaaline folkloristide konverents (*Всероссийский конгресс фольклористов*). Need on vägagi osavõtjaterohked ja oodatud foorumid. Venemaa antropoloogide ja etnoloogide assotsiatsiooni eesotsas on pikka aega olnud Venemaa rahvuspoliitika olulisemaid arhitekte Valeri Tiškov, samuti udmurdi päritolu etnoloog ja VF riigiduumaliige Aleksei Zagrebin, kes mõlemad on ka akadeemiliselt võimekad teadlased. Madis Arukask, kes foorumil enne 2019. aastat kahel korral osalenud (2015, 2017) saab listist endiselt sellekohast infot, niisiis pole spetsiaalselt tegeldud lääne teadlaste diskreetse eemaldamisega Venemaa teadusavalikkusest või vähemalt sellele mingil moel ligipääsust. Selle olukorra tagamaid võib muidugi oletada.

Pärast Ukraina sõja algust, kui läänes reeglina institutsionaalsed kontaktid Venemaa teadusasutuste ja ülikoolidega katkestati, on Venemaal kohati siginenud praktika korraldada konverentse väljaspool Venemaad, kolmandates riikides. Kuigi see ei puuduta otseselt soome-ugri uurimistemaatikat, sai Madis Arukask paari aasta eest näiteks ringkirja antropoloogiakonverentsile Armeenias, mille korraldajaks oli Kunstkamera (või mingi muu Peterburi uurimisasutus).

Teiselt poolt – ühe varasema mitteformaalse uurimisvõrgustikuga seoses on Madis Arukask osalenud kolmel korral Kõrgõzstanis eeposte uurimise alastel konverentsidel, enamjaolt ühena vähestest lääne teadlastest. Viimasel korral Ošis 2023. aastal oli kohal ka silmapaistvaid professoreid Venemaa keskustest (Moskva, Peterburi), nende seas ka hierarhilises ametlikus struktuuris olulisi isikuid. On tõsi, et turgi rahvaste ja kesk-aasia vastava teema uurimises on nõukogudeaegsel (Moskva) koolkonnal oluline koht, mis pole kadunud ka nüüd. Ometigi, kui eelviimasel korral (2021) valiti Madis Arukask selle konverentsi komiteesse, siis edaspidi sellest enam juttu tehtud pole. Sel aastal (mais 2025) toimuvale järjekordsele konverentsile Arukask aga kutset ei saanud, teadmine konverentsi toimumisest jõudis temani prantsuse kolleegi kaudu – ta oletab, et see pole päris juhuslik väljajätt.

Teadusüritused Eestis ja personaalsed kontaktid

Kesksed läänemaailmas toimuvad fennougristika alased teadusüritused on juba nimetatud iga 5 aasta tagant toimuv *CIFU*, samuti noorteadlastele suunatud ja nende poole korraldatav iga-aastane *IFUSCO* (*International Finno-Ugric Students' Conference*). Mõlema konverentsi puhul on tegemist roteeruva asukohamaaga (sh

Ukraina sõjani ka Venemaa) üritustega, mille korralduse eesotsas on pigem domineerivad lääne teadlased.

[Viinis toimuvat fennougristikakongressi varjutab sõda Ukrainas - Fenno-Ugria](#)

[CIFU XIII: Handi ja mansi teadlased osalesid Viinis kongressil - Fenno-Ugria](#)

Seekordne, 14. korda toimuv CIFU ([Congressus XIV Internationalis Fenno-Ugristarum](#)) leiab aset 2025. aasta augusti lõpus Tartu ülikoolis. Kuigi Venemaa teadusasutusi ametlikult esindavatele teadlastele pole konverentsil osalemine lubatud, on Venemaalt hübriidvormis osalemissoove saabunud umbes 30 uurijalt, kelles suurem osa on praeguseks ka registreerunud (Moskva – 4, Hantõ-Mansiisk – 1, Saransk – 2, Sõktõvkar – 4). Nende osalus aktsepteeritakse, kui nad esinevad eraisiku, mitte uurimisasutuse esindajana. Selline praktika on viimastel aastatel saanud omaseks üldisemalt. Eesti kontekstis on paljudel juhtudel tegemist varasemast tuttavate kolleegidega, kelle erialases pädevuses pole vaja kahelda ja kelle osalus pigem rikastab konverentsi. Nii on viimastel aastatel hübriidvormis toimunud ühisseminare või -konverentse Venemaa soome-ugri teadlastega ka Eesti Kirjandusmuuseumis ([Tulekul on folklorist Kristi Salve juubelikonverents - Fenno-Ugria](#); [Ersa ja mokša keelte päeva tähistamine kirjandusmuuseumis - Fenno-Ugria](#)) ning Tartu ülikoolis ilmselt mujalgi. Sarnane leiab aset ka lääne pool toimuvatel suurtel teadusfoorumitel.

Narva kolledžis on rahvusvahelised fennougristikakonverentsid toimunud aga Venemaa teadlaste osaluseta (ka sõltuvalt temaatikast).

[“Vabaduse kontsept. Sándor Petőfist Edith Södergranini: soome-ugri luulekunsti uuendamine läbi aegade” - Fenno-Ugria](#)

[Narva hõimupäevade rahvusvaheline konverents “Uralo-indogermanica VI” - Fenno-Ugria](#)

[XIII Mikael Agricola ehk soome keele päeva konverents - Fenno-Ugria](#)

Personaalsete suhete hoidmine varasemast tuttavate Venemaa teadusasutuste uurijatega toimub ettevaatlikult ja isiklikul tasandil. Tuleb arvestada, et tuttavat inimest ei saa ohtu seada. Samas on inimesi Venemaal kogu aeg iseloomustanud väga erinev suhtumine ja ettevaatusaste läänega suhete pidamisel. Selle üks äärmus võib olla tegelikult motiveeritud hirm või igaks juhuks kartus totalitaarse süsteemi poolt tulenevate võimalike ohtude suhtes, teine ots aga ükskõiksus või ka teadmatus võimalike tagajärgede ees.

Tuleb siiski kriitiliselt silmas pidada, et rahvuslik teadustegevus võib juba ammu vabalt teenida režiimi huve.

[Vene Föderatsiooni soome-ugri rahvaste üliõpilased hakkavad võitlema natsismi ja neonatsismiga - Fenno-Ugria](#) ja

[Joškar-Olas toimus 12. rahvusvaheline soome-ugri üliõpilaste foorum „Soome-ugri rahvaste rikkus“ - Fenno-Ugria](#)

Nagu juba öeldud iseloomustab Vene teadusruumi üheaegselt nii osade uurijate avatus ja kontaktsus lääne teadlaste, teadustulemuste ja koostöö suhtes, kui ka teiste ksenofoobia kõige mittevene(maa)liku ning lääneliku suhtes. Praeguseks kujunenud olukorras võib eeldada just viimase hoiaku süvenemist või teadlikku süvendamist. Sarnaselt sellele, mis soome-ugri maailmas üldisemalt hakkas juhtuma juba Covid-pandeemia aastatel, kui eelmänguna sõjale oli tunda otsesuhete hõrenema hakkamist ning osade regioonide-rahvaste soovimatust kaasa lüüa lääne poolt kontrollitavas Soome-ugri maailmakongressi liikumises, võib see toimuda ka soome-ugri teadusmaailmas.

Samas on just teadlased need, kelle erialased huvid ning sellest tulenev apoliitilisus (kuigi ei saa välistada ka muid võimalusi) hoiavad ust idast lääne poole lahti. Eesti uurimisasutused on katkestanud kõik ametlikud suhted Venemaa instituutide ja ülikoolidega. Kui Eesti teadlaste (ka hübriidvormis) osalus Venemaa teadusfoorumitel on teadaolevalt juba olematu, siis vastupidist kõigele vaatamata väita ei saa. Praeguses olukorras tuleb kõnelda n-ö kahekäigulisest Venemaa-poolsest strateegiast, mis pendeldab lääne lauseitamise ja äraootavama seisukoha vahel – sõltuvalt sihtrühmast ja vastavalt vajadustele.

Arvestades asjaolu, et soome-ugri kohalikud uurimiskeskused ja nende teadlased kuuluvad Venemaa üldisemas teaduspildis pigem n-ö kohalikku, rahvusvaheliselt vähemorienteeritud segmenti, siis võib nende isoleeritus ja tahtlik eemalehoid lääne (sh Eesti) kolleegidest ja teadusmaailmast edaspidi kasvada. Seda süvendavad veelgi vahetute kontaktide hõrenemine, sh asjaolu, et kraadiõppurite tulek Venemaa ülikoolidest siia on nüüdseks juba lõpetatud. See tähendab katkestust just rahvuspõhistes teaduskontaktides, mis soome-ugri teadusmaailma hiljemalt Paul Ariste epohhist iseloomustanud on.

Jaak Prozese hinnangul tegeleb Venemaa riigivõim lisaks soome-ugri rahvaste organiseeritud esindus- ja koostööorganisatsioonide tegevuse takistamisele ka sellega, et fennougristika kui teadus oleks pärsitud. Ülikooli õppekavades on soome-ugri keelte ja kultuuride õpetamine viidud miinimumini. Teadust ja teadlasi aga kasutatakse ära nii rahvaste ajaloo kui ka rahvaloenduse tõlgendamisel, ikka nii nagu riigile kasulik. 2021. aasta detsembris Saranskis toimunud VII soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni kongressil ütles ajaloodoktor Nikolai Arsentjev: „[---] rahvused peavad oma ajaloole tagasi vaadates mõtlema eelkõige liitriigi huvide peale, mis on kõige tähtsam. Mitte keel ei ühenda rahvust, vaid just riik [---]. Osa ajaloolasi kirjutavad koguni, et Venemaa impeerium on tekkinud jõhkrate vallutuste tulemusel, õhutades nii separatismi.” Etnograaf Sergei Melnikov aga rääkis, et rahvaloenduste statistika ei peegelda rahvuste tegelikku olukorda: „Eksivad need teadlased ja soome-ugri rahvaste esindajad, kes 2010. aasta rahvaloenduse andmetele tuginedes kujutavad soome-ugri rahvaste olukorda tumedana.” Tegelik

olukord olla palju parem, sest segaperekondades elavad soomeugrilased panid end kirja venelastena, mistõttu olevat soomeugrilasi palju rohkem ja nende olukorra pärast polevat tarvis muretseda. ([Jaak Prozes. Soome-ugri rahvad uute väljakutsete eel](#), Keel ja Kirjandus, 8-9,2022).

Melnikova, Ekaterina & Zinaida Vasilyeva (eds.) 2024. *Academia Across the Borders*. Verlag der Kulturstiftung Sibirien, SEC Publicat. [Academia Across the Borders](#)

Vitebsky, Piers 2025. In Place of an Epilogue / Вместо эпилога. *A Fractured North – Maintaining Connections*. Erich Kasten, Igor Krupnik, Gail Fondahl (eds.). Fürstenberg/Havel: Kulturstiftung Sibirien. [IN PLACE OF AN EPILOGUE / Вместо Эпилога Piers Vitebsky The unfractured North Mikhail Gorbachev's astounding “M](#)

10. EESTI VENEMAA-TAUSTAGA SOOME-UGRI KOGUKOND, SOOME-UGRI LIIKUMINE JA SELLE PERSPEKTIIVID

Kohalik Eesti Venemaa taustaga soome-ugri kogukond on üheks võimaluseks saada infot Venemaal toimuva osas, sest isiklikud kontaktid kestavad, ka reisitakse. Paljudel Eesti soome-ugri kogukondade liikmetel on pered ja tuttavad teispool piiri, samuti Venemaa kodakondsus. Igasugune info kogumine ja edastamine on samas seotud riskidega.

Samuti tuleb arvestada, et Venemaa propagandistlik inforuum võib mõjutada ka Eestis elavat kohalikku soome-ugri kogukonda.

Mida selles olukorras tähendab Venemaal toimuv neile, kuidas isiklikul tasandil mõista uut poliitilist reaalsust ja kohaneda: olukord on segane ja peataolekut palju.

Eestis elavad peamiselt Vene kodakondsusega soome-ugri kogukonnad (marid, udmurdid, ersad jt), kokku umbes 1600 inimest, suurimad neist 2021. aasta Eesti rahvaloenduse andmetel mari kogukond 225 inimest ja mordva (ersa/moksha) päritolu kogukond 368 inimest.

[Jüri Viikberg. Hõimurahvad Eestis. Pilguheit viimasele rahvaloendusele. Soome-ugri sõlmed 2022.](#)

Eestis on [8 soome-ugri kultuuriseltsi](#): mari ja udmurdi seltsid Tallinnas ja Tartus, Eesti Mordva Selts, ersa kultuuriselts Sjatko, komi kultuuriselts, MTÜ Hõimulõimed. Neist enamik on MTÜ Fenno-Ugria Asutuse liikmed, lisaks on mitmed seltsid koondunud Eesti rahvusvähemuste katusorganisatsiooni [Eestimaa Rahvaste Ühenduse \(ERÜ\)](#) alla. Seltside liidrid on valdavalt Eestis HTM hõimurahvaste programmi toel hariduse saanud avarapilgulised noored keskealised, kuid liikmeskonna seas on palju ka peamiselt venekeelses manipuleeritud suhtlusruumis elavaid inimesi.

Suhtlemine Venemaal asuvate sugulaste ja tuttavatega suurendab segadust veelgi ning põhjustab konflikte. See kõik on ka suur psühholoogiline koorem, kui maailmavaatelised lõhed jooksevad perekondade sees. Mitmed lähedased suhted on ka katkenud.

Venemaa soome-ugri rahvaste assotsiatsiooni AFUN juht Pjotr Tultajev ütles 2022 selgelt välja, et Venemaa ja välismaa soome-ugri rahvaste organisatsioonide suhted peab üle vaatama ning teisiti mõtestama. Assotsiatsioon oma avalduses leidnud, et soome-ugri rahvaste maailmakongresside korraldamine pole tulevikus otstarbekas.

Vaadeldes soome-ugri rahvaste koostöövormide arengut viimasel kümnel aastal, tundub aina enam, et ükski vorm pole "otstarbekas", eriti institutsioonide tasandil. Kas soome-ugri rahvaste koostöö on võimalik vaid kodaniku- ehk rohujuure tasandil – kahjuks pole Venemaa kodanike riik. Sotsioloog Juri Levada järgi on tegemist riigiga, mis ei jäta oma kodanikele isiklikku tegutsemisruumi, ning selle tulemuseks on võimudest täielikult sõltuv ja igati kontrollitav subjekt.

Soome-ugri koostöö soikumist on kirjeldanud ja selgitanud Tõnu Seilenthal [Mis saab koostööst Venemaal elavate soomeugrilastega? — Sirp](#), see oli jutuks 2023. aasta Paide [arvamusfestivali paneelis "Venemaa agressioon Ukrainas ja soome-ugri rahvad" - Fenno-Ugria](#), samuti 2024 Tartu eelarvamusfestivalil: [Fenno-Ugria paneel Tartu eelarvamusfestivalil 18.05.2024 "K\(uid\)as suht\(u\)le\)me?"](#).

Fenno-Ugria seminaridel Avatud Eesti Fondi/Aktivsete Kodanike Fondi toetusel sarjas ["Demokraatia kool Eesti soome-ugri kogukondadele"](#) on erinevate ekspertidega: Kadri Liik, Ivo Juurvee, Meelis Oidsalu, Andres Lember, Väino Koorberg, Liisa Past jt arutletud Venemaa teemadel, samuti soome-ugri koostööst praeguses olukorras ([Kuidas mõtestada Venemaad - Fenno-Ugria](#)).

Et hõimuliikumist Venemaa suunal mitte maha kanda, on Fenno-Ugria muidugi valmis suhete taastamiseks, kui olukord muutub — see võib saada võimalikuks pärast sõja lõppu. Uues geopoliitilises olukorras, kus suhted Venemaaga on katkenud, on Fenno-Ugria Asutus keskendunud koostööle kohalike Venemaaga seotud soome-ugri kogukondadega, et läbi nende — ideaalis — mõjutada ka Venemaal elavaid hõimurahvaid.

LÜHIKOKKUVÕTE

Venemaal elab ca 1,7 miljonit soome-ugri rahvuste esindajat, kellest vaid umbes 1 miljon peab oma rahvuskeelt emakeeleks. Soome-ugri rahvad on hajutatud ning nende autonoomiate piirides domineerib venekeelne elanikkond. Keelte õppimine on alates 2018. aastast vabatahtlik, mis on viinud emakeeleoskuse languseni.

Keeletehnoloogiline tugi on kõige parem mari, udmurdi ja komi keelel, kuid üldiselt on korpused väikesed. Väiksemate rahvaste keeled on eriti kehvast seisusest. Assimilatsiooni kiirendab rahvuskeelte väljajätmine haridusest ja ühiskonnast.

2022. aastal alustas Venemaa mobilisatsiooni, kaasates paljusid vähemusrahvusi. Moodustati rahvuslikke pataljone, milles rõhutati kultuurilisi sümboleid. Armeed nähakse mehistumise ja sotsiaalse tõusuteena. Keskmise palk on madal, kuid sõjaväeteenistus pakub suurt tasu.

Soome-ugri organisatsioonid on riigi kontrolli all. Rahvuslikud üritused ja pidustused alluvad Vene ühtsuse ideoloogiale ja sõjatemaatikale. Viimastel aastatel on suletud väliskontaktid ja fookuses on keskvõimu tugevdamine. Nagu Eesti poolelt on katkenud kultuurisuhtlus Venemaaga, on ka Venemaa poolt soome-ugri rahvusvaheline koostöö kuulutatud politiseerituks ja takistatud.

Et hõimuliikumist Venemaa suunal mitte maha kanda, on Fenno-Ugria valmis suhete taastamiseks võimaluste piires pärast sõja lõppu.